

Jaarverslag 2019

Bouwen

Bouwen

Jaarverslag 2019

In een gebroken wereld, getekend door armoede en onrecht, streeft
Woord en Daad naar zichtbare tekenen van Gods komend Koninkrijk. Het
Bijbels perspectief op gerechtigheid en barmhartigheid drijft ons om dagelijks
bij te dragen aan een duurzame verandering van mensen hier en daar.

In dit jaarverslag:

Woord en Daad in het kort

Voorwoord	5
Woord en Daad: wie, wat, waar	7
De wereld van Woord en Daad	8
2019 Kerncijfers	10
Samenvatting	11

1. Strategie, visie en beleid: we bouwen door 12

2. Dynamiek in het werkveld: onze programma's 15

2.1 Onderwijs	16
2.2 Sponsorprogramma	18
2.3 Duurzaam Water	20
2.4 Werk en opleiding (Job Booster)	22
2.5 Agrarische ontwikkeling (IAD) en eerlijke fabrieken	24
2.6 Noodhulp en weerbaarheid	26
2.7 Huizenbouw	27
2.8 Beleidsbeïnvloeding	28
2.9 Bewustwording	29

3. Verantwoorden, leren en innoveren: een gezamenlijk proces 30

4. Organisatie en bestuur: de krachten gebundeld 32

4.1 Organisatie	33
4.2 Beleid en bestuur	34
4.3 Achterban, evenementen, communicatie en marketing	36

5. Financiële verantwoording: een stevig fundament 39

6. Bijlagen 75

Bijlage 1 Raad van bestuur en raad van toezicht	75
Bijlage 2 Nevenfuncties	76
Bijlage 3 Projectstructuur Woord en Daad	77
Bijlage 4 Certificaat Climate Neutral Group	78
Bijlage 5 Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen	79
Bijlage 6 Interne controle	83
Bijlage 7 Assurance rapport	84
Bijlage 8 Stakeholders en netwerken 2019	85

Deze vierkante logo's horen bij de Duurzame Ontwikkelingsdoelen die in 2015 internationaal zijn vastgesteld. U ziet aan het logo aan welke doelen onze programma's bijdragen.

Voorwoord

Bouwen

Ook voor mij als volwassene blijft het fascinerend: kijken naar een kind dat een houten blokkentoren bouwt. Vol overgave, blok voor blok. Naarmate de toren hoger wordt, stijgt ook de spanning. En dan is daar hét moment: de blokken zijn op en de toren staat. Soms zo stevig dat de toren blijft staan, tot groot enthousiasme van de omstanders. Soms wankelend, waarbij de toren dreigt in te storten. Vaak kun je op voorhand voorspellen hoe lang de toren zal blijven staan. Dat zie je al bij de eerste blokken die het kind legt. De stevigheid van de rest van het bouwwerk heeft alles te maken met de onderlaag: het fundament.

Aan dit beeld moest ik denken toen ik terugblikte op het jaar 2019. De grote toren kun je vergelijken met het werk dat Woord en Daad al ruim 46 jaar mag doen. Het fundament, dat onvoorwaardelijk is om aan stevige programma's te kunnen bouwen, duidt op onze betrokken achterban en een stevig partnernetwerk.

In 2019 toonde de achterban meer dan tevoren graag mee te bouwen aan ons werk. In de volle breedte werd er royaal bijgedragen, op diverse manieren. Het vrijwilligerswerk groeide en lokaal werd Woord en Daad op nog meer plekken zichtbaar. De stevige groei van de kringloopwinkels bevestigt dat dit concept een stabiele bron van inkomsten is voor ons (bouw) werk. Ook kerken, gezinnen en jongeren toonden hun betrokkenheid en velen van hen

besloten de zorg voor een sponsorkind op zich te nemen. Daarnaast namen ondernemers en grote fondsen een groot deel van het fundament voor hun rekening. Tegen de trend in groeiden de inkomsten vanuit de achterban. Met een jaar waarin de inkomsten van subsidies wat tegenvielen, beseffen we meer dan tevoren dat we rijk gezegend zijn met dit stevige fundament.

In het andere deel van het fundament is het afgelopen jaar ook stevig geïnvesteerd: in leiderschap binnen het partnernetwerk van Woord en Daad. Met de zogenaamde congrueertrajecten daagden we de lokale partners uit hun talenten en krachten overtuigend neer te zetten. Tijdens de sessies werden ze zich meer en meer bewust van hun werkcontext en dachten ze na over hun eigen positionering. Dit leidde tot verrassende resultaten, waarbij de partners Woord en Daad ook uitdaagden in de samenwerking. In West-Afrika werden de resultaten in 2019 al zichtbaar en namen onze partners het voortouw in grote subsidieaanvragen.

In dit verslag leest u van al deze prachtige bouwwerken wereldwijd. Denk bijvoorbeeld aan de grote Awash-rivier in Ethiopië, waar we met partners vanuit de overheid, het bedrijfsleven en lokale organisaties bouwen aan een goed watermanagementsysteem. Of in Burkina Faso, waar steeds meer jongeren een baan krijgen via ons Job Booster-programma en de

Minister van Onderwijs ons aanmoedigt verbeteringen aan te dragen voor de onderwijssector.

Al onze programma's werden in 2019 geëvalueerd. Binnen de meeste programma's werken we met nieuwe concepten die systeemveranderingen in gang zetten. De evaluaties tonen aan dat de concepten werken en geven direct handvatten op welke onderdelen er nog mogelijkheden zijn voor verbetering. Tijdens een beleidsconferentie presenteerden we dit aan onze partners en donoren. We spraken met hen door over de nieuwe richting die we in 2021 willen inzetten. Vol dankbaarheid oogstten we aan het einde van de week een schat aan nieuwe inzichten en lessen.

In 2019 was het bouwen in zonneschijn en met een kalme bries, maar ook in stormen en tegenwind. Terreur en geweld raakten ook ons werk, met name in Burkina Faso, Sri Lanka en Haïti. Ondanks de dreiging was het verrassend om te zien hoe er in die moeilijke omstandigheden doorgebouwd werd en partners desondanks mooie resultaten boekten. We bouwen door, in het besef dat we hiertoe geroepen zijn. Tegelijkertijd beseffen we dat we hier geen blijvende stad bouwen. We mogen een stad verwachten die fundamenteen heeft, en waarvan God de Kunstenaar en Bouwmeester is!

Rina Molenaar, directeur-bestuurder

Missie

In een gebroken wereld, getekend door armoede en onrecht, streeft Woord en Daad naar zichtbare tekenen van Gods komend Koninkrijk. Het Bijbels perspectief op gerechtigheid en barmhartigheid drijft ons om dagelijks bij te dragen aan een duurzame verandering van mensen hier en daar.

Visie

Als bijbelgetrouwe Nederlandse stichting verbindt Woord en Daad, samen met lokale partners en actoren uit relevante sectoren, mensen wereldwijd. Zo willen we verantwoordelijkheid nemen voor het vormgeven van een menswaardig bestaan voor armen en rijken en scheppen we hoop en kansen om armoede te overstijgen.

Kernwaarden

Uit onze missie, visie en strategie zijn vijf kernwaarden op te maken. Deze zijn leidend in onze keuzes op verschillende niveaus. De kernwaarden zijn bepalend voor ons beleid. Het gaat om:

- *Mede-verantwoordelijkheid* – verantwoordelijk voor jezelf, je naaste en de schepping
- *Mede-scheepsel* – scheepsel van God, gelijkwaardig én uniek
- *Mede-lijden* – dichtbij en naast mensen die lijden
- *Rentmeesterschap* – zorgvuldig omgaan met mensen, middelen en milieu
- *Wederzijdse afhankelijkheid* – onafhankelijk in keuzes, afhankelijk in samenwerking

Woord en Daad: wie, wat, waar

Wie

In een gebroken wereld, getekend door armoede en onrecht, streeft Woord en Daad naar zichtbare tekenen van Gods komend Koninkrijk. Het Bijbels perspectief op gerechtigheid en barmhartigheid drijft ons om dagelijks bij te dragen aan een duurzame verandering van mensen hier en daar.

Wat

Woord en Daad werkt aan de thema's:

- christelijk onderwijs
- beroepsonderwijs, vaktraining en arbeidsbemiddeling
- voedselzekerheid, agribusiness en bedrijfsontwikkeling
- water, sanitatie en hygiëne
- huizenbouw
- noodhulp en weerbaarheid

In Nederland wil Woord en Daad mensen, bedrijven en overheid bewustmaken van hun verantwoordelijkheid ten aanzien van armoede wereldwijd.

Waar

Woord en Daad is actief in:

Europa: Nederland, België

Afrika: Benin, Burkina Faso, Ethiopië, Jemen, Mozambique, Oeganda, Sierra Leone, Soedan, Tsjad en Zuid-Afrika

Azië: Bangladesh, Filipijnen, India, Indonesië, Nepal en Sri Lanka

Caraïben en Latijns-Amerika: Colombia, Guatemala, Haïti en Nicaragua

Noord-Amerika: Verenigde Staten

Werkwijze

Woord en Daad verbindt, samen met lokale partners en actoren uit de relevante sectoren, mensen wereldwijd en vervult daarbij meer en meer een 'makelaarsrol'. Het werk van Woord en Daad is projectmatig ingericht en betreft vier aspecten:

Duurzame verandering in levens

In de werelddelen Afrika, Azië en Caraïben en Latijns-Amerika pakken we samen met de partnerorganisaties armoede op grondige wijze aan door te werken aan de thema's zoals hiernaast genoemd.

Bewustwording

In Nederland denken we samen met de achterban na over vragen rond armoede en rijkdom en ieders verantwoordelijkheid daarin.

Systeemverandering in het Zuiden

Woord en Daad werkt samen met haar partners aan een stevige maatschappelijke inbedding van het werk. Dat maakt dat het werk een brede uitstraling en duurzaam effect krijgt.

Beleidsbeïnvloeding

In Nederland en Europa komen we samen met anderen op voor de belangen van de allerarmsten, onder andere door aandacht te vragen voor hun positie bij politiek, pers en bedrijfsleven.

Woord en Daad is een ANBI, bezit het CBF-keurmerk en is ISO-gecertificeerd (Certified) en bezit een Erkenning van Het Gouden Oor.

De wereld van Woord en Daad

Resultaten programma's

31.408
Kinderen op school

waarvan

29.216
Sponsorkinderen

3.111
Huishoudens bereikt met noodhulp

441.555
Mensen bereikt met duurzaam water

30
Partnerorganisaties

14.283
Mensen met werk

15.448
(Boeren) ondernemers getraind

VS

HARA

€ 2.053.668

Kinderen op school 6.028

Haïti

Guatemala

Nicaragua

Colombia

CLARA

€ 2.693.726

Kinderen op school 8.170

Mensen met werk 2.461

Regionale samenwerking

Woord en Daad werkt in de volgende regio's samen in alliantieverband: Asian Regional Alliance in Azië (ARA), Haitian Regional Alliance (HARA) in Haïti, Latin American Regional Alliance (LARA) in Spaanstalig Latijns-Amerika, West African Regional Alliance (WARA) in West-Afrika. In Ethiopië en Oeganda werken de partnerorganisaties eveneens samen.

Nederland
€ 393.742

België

ARA

€ 2.015.712

Kinderen op school 6.844

Mensen met werk 1.354

Mensen bereikt met duurzaam water 278.459

Huishoudens bereikt met noodhulp 2.111

OVERIG

€ 96.937

Burkina Faso

Tsjaad

Soedan

Jemen

Sierra Leone

Benin

WARA

€ 5.144.018

Kinderen op school 7.020

Mensen met werk 8.735

Boeren/ondernemers getraind 11.062

Mensen bereikt met duurzaam water 301

Huishoudens bereikt met noodhulp 600

Ethiopië

2.621.076

Kinderen op school 3.346

Mensen met werk 1.733

Mensen bereikt met duurzaam water 162.795

Oeganda

€ 648.098

Boeren/ondernemers getraind 4.386

Nepal

India

Bangladesh

Sri Lanka

Filipijnen

Indonesië

Zuid-Afrika

€ 21.720

Mozambique

€ 100.017

Huishoudens bereikt met noodhulp 320

Programma's

Christelijk onderwijs

Job Booster

Noodhulp en weerbaarheid

Beleidsbeïnvloeding Noorden

Beleidsbeïnvloeding Zuiden

Duurzaam water

Inclusive agribusiness development

Huizenbouw

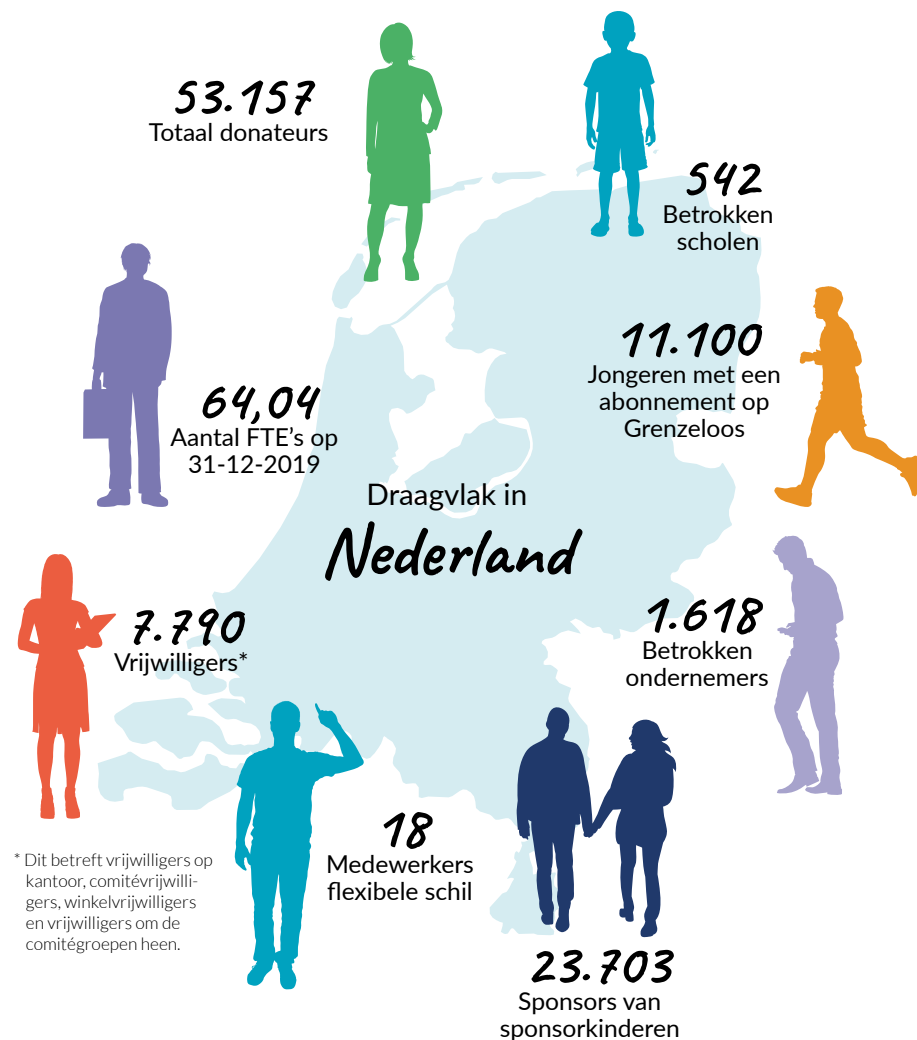
Bewustwording

Werk in het Noorden

2019 Kerncijfers

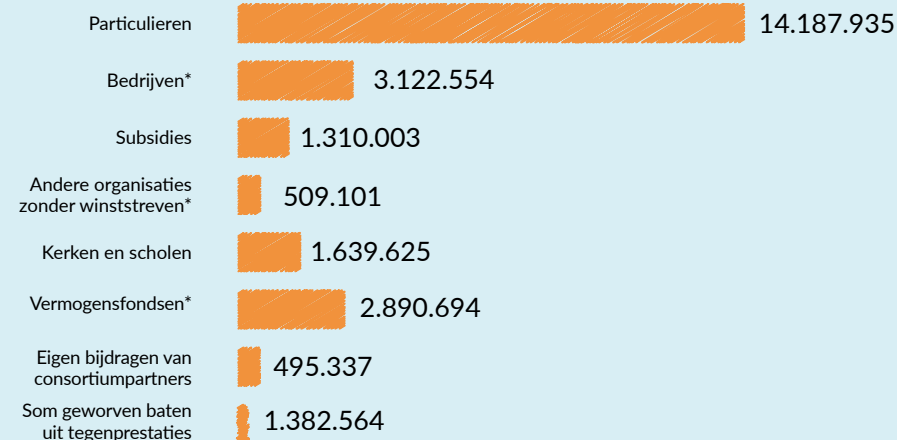
* Dit betreft vrijwilligers op kantoor, comitévrijwilligers, winkelvrijwilligers en vrijwilligers om de comitégroepen heen.

Deze cijfers geven een indruk van het maatschappelijk draagvlak van Woord en Daad in Nederland. Het totaal aantal donateurs is geen optelsom van de in dit overzicht genoemde cijfers, omdat een aantal van de genoemde groepen in beide categorieën valt. Het totaal aantal donateurs is licht gedaald. Het gemiddeld gegeven bedrag per donateur is echter

gestegen, wat zich uit in een lichte groei van particuliere inkomsten. De betrokkenheid vanuit scholen is sterk gestegen. De daling in inkomsten vanuit de groep scholen/kerken komt voor rekening van de kerken. Dit heeft onder meer te maken met het feit dat er geen grote rampen en daaruit voortvloeiende noodhulpacties zijn geweest.

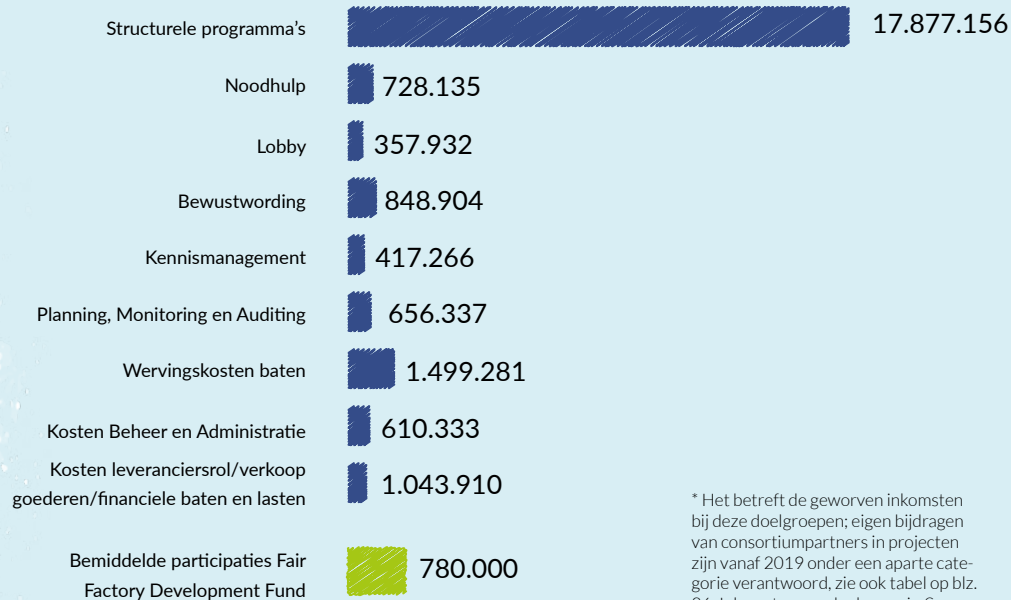
Inkomsten 2019 in €

25.537.813

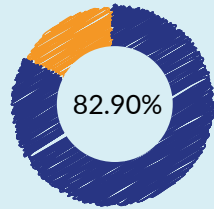
Bestedingen 2019** in €

24.039.254

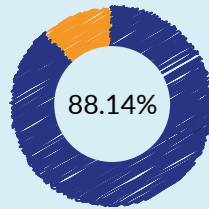

* Het betreft de geworven inkomsten bij deze doelgroepen; eigen bijdragen van consortiumpartners in projecten zijn vanaf 2019 onder een aparte categorie verantwoord, zie ook tabel op blz. 36: Inkomsten per doelgroep in €.
** exclusief saldo financiële baten en lasten

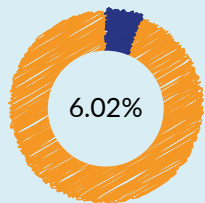
Samenvatting

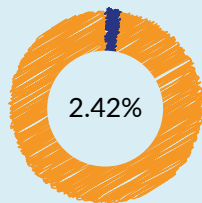
Doelbestedingsratio
(besteding aan doelstellingen tov de totale inkomsten)

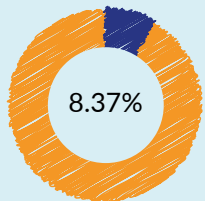
Doelbestedingsratio
(besteding aan doelstellingen tov de totale bestedingen)

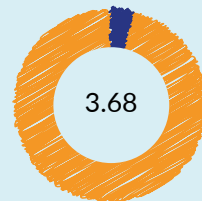
Kosten werving baten
tov geworven baten

Woord en Daad norm beheer
en administratie (max. 3,1%)

Woord en Daad
overheadnorm (max. 7,5%)

Woord en Daad norm
Result on Investment
subsidieaanvragen (min. 20)

In de landen waar we onze programma's uitvoeren, zien we ons werkveld veranderen. Er is sprake van instabiliteit en onrust in landen waar het eerder relatief rustig was. Hoewel de impact voelbaar is, is het bijzonder te zien dat onze partnerorganisaties hun werk met overtuiging voortzetten. We zijn dankbaar dat onze programma's veelal doorgang konden vinden.

Binnen het christelijke onderwijsnetwerk INCE zijn mooie vorderingen te zien in onder andere Burkina Faso en Guatemala. Onze partners werkten daarnaast met het team Onderwijs aan een programma dat extra kwetsbare kinderen ondersteunt. In 2019 startten we met een sponsorprogramma in Tsjad en selecteerden we een nieuwe partnerorganisatie in Oeganda. Het aantal aanmeldingen van nieuwe sponsors in Nederland steeg met 30 procent ten opzichte van 2018.

Met het programma Duurzaam Water werkten we onder andere aan een ambitieus waterproject rond de Awash-rivier in Ethiopië, samen met waterschappen, overheden, non-profitorganisaties en bedrijven. Binnen Job Booster vonden we steeds meer onze plek om effectief te kunnen zijn in het gericht opleiden van jongeren en arbeidsbemiddeling. Met het project 'christelijke professie' onderzochten we hoe een christelijke levenshouding handen en voeten kan krijgen bij de opleiding van jongeren. Ook voor onze eigen organisatie nemen we deze lessen mee.

Ons team Agrarische bedrijfsontwikkeling (IAD) deed onderzoek naar sectoren waarin we ons verder kunnen specialiseren. Het thema internationaal maatschappelijk verantwoord ondernemen (IMVO) kreeg onder meer aandacht in het onderzoek naar en de ontwikkeling van een methode rond leefbaar loon. Met ons programma Noodhulp en Weerbaarheid zetten we voor het eerst een project op zonder dat een ramp de aanleiding was, waarmee we in het kurkdroge Ethiopische Shalla de gevolgen van toekomstige droogteperiodes beperken.

Ons team Beleidsbeïnvloeding werkte in Nederland en Brussel weer aan lobby rond beleidszaken die invloed hebben op het leven van mensen in onze projectlanden. Zo waren we ook succesvol in lobby voor verantwoord ondernemen. Met Bewustwording richtten we ons met de campagne 'Aan Tafel!' de eerste helft van het jaar op het goed omgaan met voedsel. Ook waren we het hele jaar actief met onder meer presentaties en publicaties op het gebied van bewustwording.

Woord en Daad is een achterbanorganisatie. In 2019 mochten we vanuit de particuliere doelgroep een stijging aan inkomsten realiseren. Ook bij de doelgroep ondernemers zagen we een groei in vertrouwen. Subsidietrajecten paktten helaas wat minder goed uit, hoewel we goed staan voorgesorteerd voor 2020. Tegelijkertijd zien we volop kansen voor de komende tijd, onder meer omdat we goed contact hebben met ambassades.

Ook in 2019 was het belang van regionale vrijwilligers duidelijk te merken. Bij de Woord en Daad-winkels zagen we een grote groei in cijfers én een groei aan vrijwilligers die zich betrokken weten bij de organisatie.

Als organisatie schreven we beleid op onder meer de thema's integriteit en gender, die binnen de sector extra aandacht vroegen. De teams communicatie, opmaak, marketing en evenementen werkten ook dit jaar hard aan het betrokken maken en houden van de diverse doelgroepen.

Het verslagjaar was een jaar van vooruitblikken, omdat we werkten aan ons nieuwe beleidsplan voor de periode na 2020. Alle programma's werden geëvalueerd. We kozen verder drie beleidsthema's die in de komende jaren in ons werk een plaats zullen krijgen. In november organiseerden we in het kader van het beleidstraject een conferentie met afgevaardigden van onze strategische partnerorganisaties en externe experts. In dit hele traject, en ook tijdens de conferentie, bespraken we met collega's hoe identiteit zichtbaar wordt in ons werk en wat wij kunnen leren van onze partnerorganisaties in de projectlanden.

1

**Strategie,
visie en
beleid:**
we bouwen
door

Bouwen

'Ook in gebieden waar het moeilijk is en waar weinig andere organisatie aanwezig zijn, vinden onze projecten doorgang. Daar ben ik echt trots op! Dat er mensen worden bereikt in gebieden waar het gevaarlijk wonen en werken is, is de winst van het werken met lokale partnerorganisaties. We zien wel dat ons werkveld aan het veranderen is. In landen waar het altijd relatief rustig was, is ineens sprake van (grotere) instabiliteit en onrust. Bijvoorbeeld in Haïti, Ethiopië en Burkina Faso. Bijzonder te zien hoe onze partners met overtuiging hun werk voortzetten en mooie resultaten boeken, mede dankzij de enorme inzet en betrokkenheid van onze achterban.'

Rina Molenaar, directeur-bestuurder

Gedegen aanwezig

In de achterliggende jaren hebben we diverse grote subsidies ontvangen voor onze projecten. Die projecten worden nu, naast alle andere, uitgevoerd en doorontwikkeld. Rina Molenaar: 'Door onze manier van werken – met lokale overheden, de private sector en kennisinstellingen – zijn we heel gedegen in de landen aanwezig op de ons bekende thema's. Afgelopen jaar was dat bijvoorbeeld het geval in Ethiopië, waar we met Waterpricing samen met andere partijen betrokken zijn bij een project rond watermanagement bij de Awash-rivier,' zegt Rina. In de landen zelf zoeken we steeds naar strategische contacten, die ervoor zorgen dat we nog steviger in het land aanwezig kunnen zijn. 'Ik bezoek partijen die op nationaal niveau echt verandering kunnen brengen. Een mooi voorbeeld? De samenwerking met energiemeatschappij Aneareé in Burkina Faso, die ons via het Job Booster-programma vroeg een curriculum te schrijven voor het opleiden van monteurs in zonnepanelen. Dat hebben we samen met het Hoornbeek College gedaan. Je

ziet dan verbindingen ontstaan tussen Nederland en Burkina Faso die op nationaal niveau impact hebben.'

Identiteit

Tijdens het beleidstraject hielden we ons als collega's ook bezig met het thema identiteit. Aanleiding hiervoor was onder meer het project rond christelijke professie, dat we samen met de CHE en Lelie Zorggroep hebben opgezet. Hoe wordt onze identiteit als organisatie zichtbaar? We bespraken als collega's met elkaar hoe we onze christelijke waarden een plek geven in ons werk. Rina: 'Ik heb van veel collega's gehoord dat zij het mooi vonden dit met elkaar te delen, om bewust met elkaar na te denken over wát je doet en waarom je het doet. Het leerpunt dat uit al deze momenten kwam, is dat we in Nederland kunnen leren van de manier waarop partners het geloof een plek geven in hun dagelijks leven en werk. Delen vanuit de overvloed!'

Betrokken achterban

Rina: 'We begonnen het jaar op 19 januari 2019 met de Woord en Daad Wereldtag, waar we onze betrokken achterban ontmoetten en oud-sponsorkind Kate haar verhaal deelde. Fantastisch om te zien hoe de betrokkenheid van één sponsor verandering creëerde in het leven van een kind. Ook mooi om op zo'n dag te merken hoe mensen geloven in het werk van Woord en Daad. De flow die daar is ingezet, heeft het hele jaar doorgewerkt in Nederland en in de landen waar we werken. We zien dat de betrokken achterban van Woord en Daad blijft groeien, terwijl de trend in Nederland is dat donateurs zich minder binden aan goededoelenorganisaties.'

Ook in 2019 was het belang van regionale vrijwilligers duidelijk te merken. Rina: 'We hebben een professionaliseringsslag gemaakt

bij de Woord en Daad-winkels. Hier zien we een enorme groei in cijfers én een grote groei aan vrijwilligers die zich betrokken weten bij de organisatie. We merken dat we meer zichtbaar worden, ook in voor ons nieuwe regio's. Er is met de winkels daadwerkelijk een plek om elkaar te ontmoeten. Lokale vrijwilligers zorgen voor naamsbekendheid van Woord en Daad. Zij zoeken samenwerking met winkelbesturen, collega-organisaties, bedrijven en andere lokale initiatieven.'

Ondernemers en fondsen

'Woord en Daad is een achterbanorganisatie. Ik ben heel blij om te zien dat we vanuit de particuliere doelgroep in 2019 een stijging aan inkomsten gerealiseerd hebben. Ook bij de doelgroep ondernemers zien we een groei in vertrouwen,' vertelt Rina. 'We merken dat ondernemers zich thuis voelen bij projecten van Woord en Daad. We zijn dankbaar voor de grote groei aan inkomsten vanuit deze doelgroep. Ook bij vermogensfondsen is sprake van een lichte groei. Subsidietrajecten hebben helaas wat minder goed uitpakend dit jaar. Grote 'klappers' zijn uitgebleven, wat we natuurlijk jammer vinden. Tegelijkertijd zien we dat de pijnpijn wel gevuld is. We hebben goed contact met ambassades. Voor het eerst in de geschiedenis heeft een ambassade ons rechtstreeks gevraagd met hen samen te werken. Dat biedt kansen voor de toekomst.'

Beleidsontwikkeling

Het verslagjaar was een jaar van vooruitblikken, omdat we werkten aan ons nieuwe beleidsplan voor de periode na 2020. We lieten diverse programma-evaluaties uitvoeren, zetten een kennistrace op met The Broker en lieten andere externe partijen met ons meekijken. Rina: 'Onze projectmatige manier van werken betaalt zich echt uit. Dit wordt niet alleen door onze partners en experts beves-

tigd, maar ook vanuit alle programma-evaluaties. Natuurlijk zijn er leerpunten benoemd. Er gebeurt ontzettend veel in de wereld, dus we moeten goed kijken wat er gaande is in de landen waar we werken en hoe wij daarin onze rol kunnen vervullen.'

Beleidsconferentie

In november organiseerden we een beleidsconferentie met afgevaardigden van onze strategische partnerorganisaties en externe experts. Rina: 'Ik zie dat als een van de hoogtepunten van het jaar. We hebben waardevolle gesprekken gehad met onze partners. De drie gekozen thema's voor onze nieuwe beleidsperiode – bereiken van de onbereikten, kiezen voor een systeembenadering en armen weerbaar maken tegen de gevolgen van klimaatverandering – werden door onze partners herkend en bevestigd. Zij zien voor Woord en Daad hierin ook een ondernemende rol. Tegelijk willen de partners graag uitgedaagd blijven en zullen we leiderschap op deze thema's moeten organiseren in de landen zelf.'

Team

Tenslotte: 'We werken met een gepassioneerd team aan een gezamenlijk doel. Ieder vervult zijn rol met verve. Ik zie dat collega's hun doelgroepen kennen, zowel wereldwijd als in Nederland. Ze zijn zo het gezicht van Woord en Daad. Op diverse terreinen, zoals team Bewustwording, dat op scholen een grote bekendheid voor Woord en Daad én groeiende inkomsten weet te realiseren. Het team Beleidsbeïnvloeding zit in Den Haag en Brussel aan tafel en weet daar invloed uit te oefenen als het gaat om beleid dat mensen in armoede raakt. Maar ook de projectleiders, die in de diverse landen lokale organisaties, ambassades, lokale overheden, kennisinstellingen en de private sector bij elkaar weten te krijgen om onze grote ambities daadwerkelijk te verwezenlijken.'

Waardecreatiemodel Woord en Daad

Bronnen

Capaciteit per 31-12

- Projecten 41,58 fte
- Fondsen 7,39 fte
- Ondersteuning 14,07 fte
- Raad van bestuur 1,00 fte
- Flexibele schil 1,25 fte
- Kantoorvrijwilligers 21 personen

Financiën

- Particulieren € 14.187.935
 - Bedrijven € 3.122.554
 - Subsidies € 1.310.003
 - Andere organisaties zonder winststreven € 509.101
 - Kerken en scholen € 1.639.625
 - Vermogensfondsen € 2.890.694
 - Eigen bijdragen van consortium-partners € 495.337
 - Interest/inkomsten leveranciersrol/bewustwording € 1.382.564
- € 25.537.813**

Externe capaciteit

Samenwerking bij uitvoering van programma's in het Zuiden met overheidsactoren, bedrijven en MFI's, (veelal christelijke) NGOs, kennispartners, thematische netwerken, TVET-scholen en maatschappelijke netwerken in 23 landen.

Kennis

Concrete kennisbehoefte en doelstellingen (zowel overkoepelende als thematische) zijn geformuleerd. Deze zullen worden aangepakt door een combinatie van verschillende benaderingen.

Aanpak

Missie

In een gebroken wereld, getekend door armoede en onrecht, streeft Woord en Daad naar zichtbare tekenen van Gods komend Koninkrijk. Het Bijbels perspectief op gerechtigheid en barmhartigheid drijft ons om dagelijks bij te dragen aan een duurzame verandering van mensen in het Noorden en Zuiden.

Kernwaarden

- Mede-verantwoordelijkheid
- Mede-schepsel
- Mede-lijden
- Rentmeesterschap
- Wederzijdse afhankelijkheid

Ontwikkelingsprincipes

- Eigenaarschap
- Systeembenadering
- Duurzaamheid
- Partnerschap
- Innovatie

Strategie

- Via Educatie, Job Booster, Duurzaam Water, IAD, Noodhulp en weerbaarheid
- Beleidsbeïnvloeding
- Gezamenlijke bewustwording
- Gezamenlijke fondsenwerving

Kernactiviteiten

- Kennis verdiepen over lokale context, ontwikkelingen en kansen, en bieden van specifieke kennis en expertise (partnerrol)
- Faciliteren van samenwerking met meerdere belanghebbende partijen (verbindingsrol)
- Mobiliseren en bieden van financiële steun aan context gerelateerde programma's van hoge kwaliteit (donorrol)

Doel

Langetermijndoelstelling

Integratie en duurzame transformatie van arme en gemarginaliseerde mensen

door:

- focus op context: betere stimulerende omgeving
- focus op mens: mensen versterkt op verschillende niveaus
- focus op mentaliteit: bijdragen aan de mentaliteit en hogere aspiraties op verschillende niveaus in de samenleving

teneinde:

- het levensonderhoud te verbeteren en een fatsoenlijk en waardig leven op te bouwen
- deel te nemen aan de samenleving
- verantwoordelijkheid te nemen en te dragen
- herstelde relaties te ervaren

Resultaat

Onderwijs

31.408 kinderen op school

Job Booster

14.283 mensen met werk

Duurzaam Water

441.555 mensen bereikt met duurzaam water

Inclusive Agribusiness Development

15.448 (boeren)ondernemers getraind

Noodhulp en weerbaarheid

3.111 huishoudens bereikt

Bewustwording

7.520 personen bereikt

2 Dynamiek in het werkveld: onze programma's

Bouwen

2.1 Onderwijs

Onderwijs staat aan de basis van de ontwikkeling van ieder mens. Voor Woord en Daad staat het kind in de eigen unieke leefomgeving altijd centraal. Kinderen vormen de toekomst van een land. Daarom is niet alleen de toegang tot onderwijs, maar ook de kwaliteit van onderwijs belangrijk. De kwaliteit van het onderwijs is bepalend voor hoe de toekomst van een kind eruit ziet. Woord en Daad werkt aan verbetering van deze onderwijskwaliteit. De school, gemeenschap én de samenleving hebben invloed op wat het kind meekrijgt. Daarom werken we samen in consortia met onderwijsorganisaties en de overheid in de landen waar wij werken, zodat we niet alleen voor het individuele kind van betekenis zijn, maar ook onderwijskwaliteit op systeemniveau kunnen verbeteren.

In het verslagjaar definieerden we drie subthema's die we binnen het programma Onderwijs relevant vinden: het onderwijsprogramma, waar ook onze

sponsorkinderen onder vallen; het internationale onderwijsnetwerk INCE en een programma dat zich richt op ondersteuning van extra kwetsbare kinderen. Halverwege 2019 zijn intern drie ontwikkelteams aan de slag gegaan, die deze thema's verder uitwerken.

Programma-evaluatie en opbrengsten

In 2019 is door een externe partij een programma-evaluatie uitgevoerd. De evaluatie bevestigde dat INCE een goed concept is, maar dat de diverse onderdelen – ook in de

landen zelf – beter op elkaar afgestemd kunnen worden. In het rapport zijn veel concrete leerpunten benoemd. Eén van de belangrijkste aanbevelingen hieruit is dat we de hierboven gedefinieerde subthema's beter op elkaar kunnen laten aansluiten, zodat de verschillende onderwijsprojecten van Woord en Daad elkaar binnen landen én over grenzen kunnen versterken. De onderverdeling van het programma binnen drie subthema's wordt ondersteund door de evaluatie. Jacob Jan Vreugdenhil, programmaleider Onderwijs: 'INCE was er in de eerste tijd op gericht het netwerk officieel geregistreerd te krijgen in de diverse projectlanden. Dit zat het succes van het concept soms in de weg, want je kunt ook eerst inhoudelijk met het consortium aan de slag. We leerden daarnaast dat het belangrijk is nog beter aan te sluiten op wat op sectorniveau al gaande is in het land zelf.'

Aangescherpte samenwerking INCE

Woord en Daad heeft een paar jaar geleden samen met Driestar educatief het International Network for Christian Education (INCE) opgericht. Doel hiervan is in elk van de projectlanden de kwaliteit van het onderwijs op landelijk niveau te verbeteren. Dit doen we door docenten te trainen, accreditatie en onderwijsadviesdiensten op te zetten, scholen te groeperen in netwerken en voor beter onderwijs te lobbyen.

De noodzaak tot het werken aan kwaliteitsverbetering is in elk land anders. In Nepal bijvoorbeeld ondersteunt INCE docenten en scholen omdat jonge docenten hier veelal zonder praktijkervaring voor de klas belanden. Dit is te wijten aan het feit dat in het land geen lerarenopleiding bestaat. In Sierra Leone is sprake van een tekort aan docenten. Kinderen in de dorpen op het platteland krijgen les van docenten zonder

lesbevoegdheid. In het hele land geldt dat de examenresultaten van de kinderen dalen. Dat betekent dat de kwaliteit van het onderwijs achteruit gaat. We werken in dit land aan kwaliteitsverbetering door docenten te trainen.

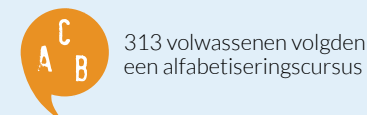
In 2019 is de samenwerking met Driestar verder aangescherpt. Jacob Jan: 'De coördinator INCE is aan de slag gegaan met het verder verduidelijken van processen en verantwoordelijkheden binnen de teams. We hebben in het afgelopen jaar beter zicht gekregen op waar onze toegevoegde waarde precies ligt, ook bij contacten met partners. Daarnaast hebben we gewerkt aan het beter zichtbaar maken van wat er binnen INCE precies gebeurt. Zo hebben we een maandelijkse nieuwsbrief in het leven geroepen, die onder alle partners verspreid wordt. Zulke initiatieven verhogen de betrokkenheid.'

Ontwikkelingen in INCE-landen

In 2019 waren voor het christelijke onderwijsnetwerk in Haïti, ondanks de politieke onrust in het land, mooie ontwikkelingen te zien. Er staat inmiddels een stevig consortium, waarmee we in juni een startbijeenkomst hebben gehad in Nederland. Het consortium stelde onder meer een gezamenlijke visie en plan van aanpak op waarmee we aan de slag kunnen. In mei vond de startbijeenkomst van INCE Guatemala plaats. Jacob Jan: 'Ik zie Guatemala als het land waar we de grootste stappen hebben gezet. Hier werken we met een krachtig consortium, dat in het land veel weet te realiseren. De samenwerking met de overheid in Guatemala verloopt heel goed.' Na de startbijeenkomst is het INCE-team in Guatemala aan de slag gegaan om een handboek voor docenten op te stellen. Hierin werken we actief samen met het Ministerie van Onderwijs in Guatemala. Ook in Burkina Faso onderhouden we goede

contacten met de overheid. De Burkinese minister van Onderwijs was te gast bij de gezamenlijke startbijeenkomst, waar hij grote interesse liet zien voor onze INCE-ambities in het land. In het najaar van 2019 zijn een zestal schooladviseurs getraind. Zij voeren kwaliteitsinspecties uit op scholen in Burkina Faso. Samen met de scholen stellen ze een plan op om de kwaliteit te verbeteren. Waar de inspecteurs voor de training vooral een controlerende rol vervulden, leerden ze in de training beter samenwerken met de scholen. In Nepal loopt het programma dat een jaar eerder van start is gegaan. Voor Benin en Sierra Leone is de kick off voorbereid: in deze landen gaat INCE in 2020 van start. De minister van Onderwijs in Burkina Faso omarmt het INCE concept: 'Erken dat je deel uitmaakt van de dynamiek van een interventie, die zeker

Resultaten Onderwijs

vruchten zal afwerpen in het leven van de kinderen van Burkina Faso. Door onderwijs zullen ze zich kunnen ontwikkelen tot competente, serieuze en verantwoordelijke burgers.'

Samenwerken en netwerken

Binnen INCE is zoals genoemd veel geïnvesteerd in de samenwerking met ministeries en overheden. In Guatemala hebben we hard gewerkt aan een aangepast curriculum binnen bestaande onderwijsmethodes. Dit wordt onder verantwoordelijkheid van het ministerie uitgerold. Jacob Jan: 'Je mag in Guatemala als school niet expliciet zijn in je christelijke identiteit. We kunnen de Bijbelse waarden echter wél een plek geven binnen het curriculum, bijvoorbeeld in de training van docenten.'

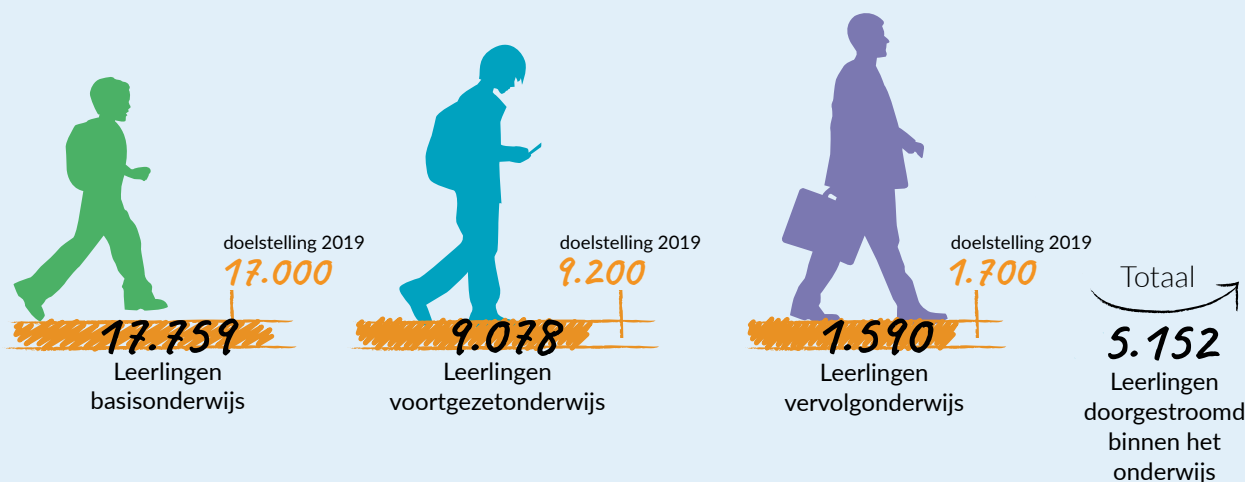
Driestar educatief trainde op verzoek van de Burkinese overheid professionele schoolinspecteurs, die op de scholen waarmee wij werken de voortgang van ontwikkelplannen zullen stimuleren. 'We zijn ervan overtuigd dat toegang tot goed onderwijs ons land vooruithelpt', zei de minister van Onderwijs, professor Stanislaw Ouaro. 'De INCE-benadering sluit naadloos aan bij de visie van het ministerie. Daarbij zijn christelijke scholen bekend om hun kwaliteit. Dit jaar is de 1e, 2e en 3e Excellentieprijs niet voor niets weer naar christelijke scholen gegaan.'

In Tsjaad hebben we samenwerking gezocht met nieuwe partnerorganisaties die met ons een sponsorprogramma in dit land kunnen vormgeven. Hieruit zijn twee concrete nieuwe partnerrelaties ontstaan.

In alle vormen van samenwerking is volop aandacht voor de positionering van programma's en de impact op sectorniveau, onder andere door middel van lobby.

Extra kwetsbare kinderen

In 2019 ontmoetten afgevaardigden van partnerorganisaties elkaar in Ethiopië rond het thema 'exploited children', kinderen die worden uitgebuit of risico lopen op uitbuiting. Partners uit Haïti, Tsjaad, Filipijnen en Bangladesh waren hierbij aanwezig. Zij hebben bij partnerorganisatie Hope for Justice in Ethiopië, een organisatie die werkt onder straatkinderen, ideeën met elkaar uitgewisseld en verschillende aanpakken vergeleken. In elk van de genoemde landen heeft dit thema in het onderwijsprogramma een plek, alleen in Bangladesh is dit nog niet

4.703 leerlingen volgden informeel onderwijs

29.216 van deze kinderen werden gesteund door sponsors uit Nederland

Impact Story

Deisy uit Colombia

Sinds twee jaar is het team van Lucero Alto, één van de scholen van Convivencia in Colombia, uitgebreid met lerares Deisy. 'Ik schrok best toen ik hoorde waar de school gevestigd is, want het is een gevaarlijke wijk. Toch besloot ik op gesprek te gaan. Toen ik de school beter leerde kennen, was ik verbaasd: het is zo'n fijne plek! Ik vertelde het goede nieuws aan mijn familie en vrienden en dankte God voor deze kans.'

Elke schooldag begint met een open Bijbel. Dat is waardevol, vindt Deisy. Ook persoonlijk ervaart ze dit als een zegen. Haar leerlingen motiveren haar om door te gaan met het werk. 'Via mijn lessen kan ik de toekomstige generatie beïnvloeden. Elke leerling is een bron van bemoediging voor mij.'

concreet. Het gevormde ontwikkelteam in Nederland geeft verder uitwerking aan onder meer de urgentie van het betrekken van de gemeenschappen bij het bereiken van deze kinderen. De partnerorganisaties gaan hiermee aan de slag.

Fondsen en fondskansen

Jacob Jan: 'In 2019 hebben we diverse subsidieaanvragen ingestuurd. Daar is door het team veel energie in gestoken, maar helaas is er geen grote subsidie toegekend. Wel zijn enkele kleinere subsidies toegewezen, zoals een bedrag van € 24.000 voor ondersteuning van partnerorganisatie AMG Filipijnen in het geven van een training rond seksuele voorlichting gebaseerd op christelijke waarden. Begin 2020 evalueren we met behulp van feedback van subsidieverstrekkeners wat we kunnen leren van de afgewezen fondsaanvragen en kijken we hoe we in de toekomst meer kans maken op toekenning van grote fondsen.'

Bestedingen Educatie in €

Bangladesh	288.887
Benin	1.443.023
Burkina Faso	1.196.771
Colombia	711.007
Filipijnen	770.680
Ethiopië	1.216.315
Guatemala	1.714.690
Haïti	1.978.545
India	781.863
Nederland	72.110
Nepal	52.094
Oeganda	312.142
Sierra Leone	752.837
Tsjaad	50.794
Zuid-Afrika	20.198
Totaal Educatie	11.361.958
Projectmanagement	585.668
Totaal	11.947.626

2.2 Sponsor programma

Wereldwijd groeien veel kinderen op in grote armoede. Wij geloven dat onderwijs één van de belangrijkste middelen is om armoede te ontstijgen. Via het sponsorprogramma van Woord en Daad krijgen kinderen in ontwikkelingslanden toegang tot onderwijs en wordt in hun basisbehoeften voorzien. Zo kunnen deze kinderen werken aan een goede toekomst.

In 2019 konden 29.216 kinderen naar school dankzij steun van een sponsor in Nederland. Het aantal aanmeldingen van nieuwe sponsors is in het

verslagjaar met 30 procent gestegen ten opzichte van 2018. Jaco Ottevanger, programmeur Sponsoring: 'We hebben ons meer op online werving gericht en op specifieke doelgroepen. De website is verder vereenvoudigd om aanmelding gemakkelijker te laten verlopen. Daarnaast zorgden we ervoor dat we op diverse evenementen aanwezig waren, om onze huidige en nieuwe sponsors te ontmoeten. Dit heeft duidelijk resultaat gehad.'

Nieuwe landen

In 2019 zijn we in twee nieuwe landen gestart met een sponsorprogramma: Oeganda en Tsjaad. Jaco: 'Daar gingen veel voorbereidingen aan vooraf. In welke landen hebben we een ingang? Waar is de nood het hoogst? We legden diverse bezoeken af om met potentiële nieuwe partnerorganisaties in gesprek te gaan.'

In Tsjaad selecteerden we een nieuwe partnerorganisatie, Fondation Dieu Bénit (FDB). Met het sponsorprogramma in Tsjaad richten we ons op een nieuwe doelgroep: extra kwetsbare kinderen, die slachtoffer zijn of dreigen te worden van uitbuiting. De armoede in Tsjaad is groot, maar er zijn relatief weinig internationale organisaties actief. Kinderen worden al jong aan hun lot overgelaten en belanden op straat in de hoofdstad. Op het platteland zien ouders geen andere uitweg dan hun kinderen verkopen. Een aantal van deze kinderen wordt tijdelijk bij FDB opgevangen en waar mogelijk uiteindelijk teruggeplaatst in het eigen gezin. In september 2019 zijn we begonnen met een sponsorprogramma van 82 kinderen. Partnerorganisatie FDB werd ook begeleid in het op orde brengen van administratieve en financiële processen. In december 2019 selecteerden we een partner voor het nieuwe sponsorprogramma in Oeganda: AMG Oeganda. Deze partnerorganisatie heeft mogelijkheden om verder uit te breiden naar moeilijk bereikbare regio's, zoals Noord-Oeganda. We zien dat in heel Oeganda, maar met name in het noorden, grote behoefte is aan verbetering van onderwijskwaliteit en de praktische ondersteuning van kinderen en gezinnen die in armoede leven. Daar geven we in 2020 verder vervolg aan.

Optimaliseren van systemen

We hebben in 2019 een begin gemaakt met het optimaliseren van onze systemen, om het contact tussen sponsors en sponsorkinderen verder te verbeteren. 'We maken de beweging naar meer online communicatie. De online tool MijnWD, waarin sponsors informatie kunnen vinden over hun sponsorkind en bijvoorbeeld met hun sponsorkind kunnen corresponderen, speelt hierin een belangrijke rol,' vertelt Jaco. 'We hebben in 2019 de eerste stappen gezet naar een nieuw en modern MijnWD.'

Impact Story

Klaas ontmoette Cristian, het voormalig sponsor-kind van zijn zus, in Colombia. 'Cristian heeft alle post bewaard. Wanneer hij verdrietig is, pakt hij deze post erbij. De post herinnert hem eraan dat er iemand in Nederland is die om hem geeft en van hem houdt. Zó bijzonder dat zo'n simpel gebaar vanuit Nederland na al die jaren nog zoveel impact heeft!'

woordendaad.nl/klaas

Het contactmoment dat mij het meeste is bijgebleven, is toen de moeder van Jerryman uit de Filipijnen overleed. De eerstvolgende brief begon met 'mama Jorine'. Dat was voor mij een bevestiging van God dat ook dit kind op mijn weg is geplaatst.'

www.youtube.com/watch?v=GoryFzn3YEc

Met onze partnerorganisaties werkten we aan het opzetten van een verbeterd administratief systeem voor de sponsoradministratie, dat in onze projectlanden ook offline beschikbaar wordt gemaakt. Zo kan hier ook in gebieden met wankel internet gebruik van worden gemaakt, waardoor de informatie sneller wordt verwerkt en doorlooptijden verkorten.

Contact met sponsors

We belegden vier sponsoravonden, waar ook medewerkers van partnerorganisaties bij aanwezig waren. Jaco: 'We zien dat sponsors heel betrokken zijn bij het werk van onze partnerorganisaties. De verbinding tussen sponsors en partners kun je door deze avonden in Nederland tot stand brengen.' Daarnaast organiseerden we twee bijeenkomsten waarin we onze sponsors vroegen om feedback op het sponsorprogramma. We gingen specifiek in op de vraag hoe wij verder kunnen digitaliseren. 'Het was goed te horen welke zaken voor sponsors echt belangrijk zijn. Zulke avonden leveren ons als team informatie op om verder mee aan de slag te gaan.'

Uitdagingen in het sponsorprogramma

Wereldgebeurtenissen van allerlei aard hebben impact op onze sponsorprogramma's en de individuele situatie van onze sponsorkinderen. In Haïti konden kinderen een aantal weken niet naar school vanwege de instabiele politieke situatie. In het noorden van Burkina Faso vonden geregeld aanslagen plaats. Jaco: 'We zien het als onze taak om sponsors uit te leggen wat er gebeurt, bijvoorbeeld wanneer zij een poosje geen post van hun sponsorkind krijgen. Tegelijkertijd blijven we met onze partnerorganisaties in gesprek om te kijken hoe het sponsorprogramma zo goed mogelijk doorgang kan vinden.'

In India zien we dat vanuit de overheid steeds meer druk komt te staan op het christelijk onderwijs. Dit is een complicerende factor die duidelijk groter wordt. Eenzelfde situatie is aan de orde in Ethiopië. Jaco: 'Het vraagt wijsheid van onze partners om, binnen de toegestane kaders, hierin een weg te zoeken.'

Voortijdige uitval

Ook het feit dat kinderen school voortijdig verlaten blijft complex in de landen waar wij werken. Dit komt vaak door individuele oorzaken die direct gevolg zijn van armoede – zoals ouders die verhuizen om meer kans te hebben op werk of hun kinderen te beschermen tegen gevaar. In landen waar het aantal zogenaamde drop-outs bovengemiddeld is, hebben we dit bij partnerorganisaties onder de aandacht gebracht en samen nagedacht over oplossingen. Jaco: 'Niet bij alle oorzaken kunnen we een oplossing vinden, omdat ze buiten onze macht liggen of omdat we dan inleveren op andere doelstellingen. Denk bijvoorbeeld aan de gevaarlijke stadswijken in Guatemala en Colombia waar we juist wel aanwezig willen zijn. We willen onze partners hierin zo goed mogelijk adviseren en gezamenlijk het aantal kinderen dat voortijdig de school verlaat zo ver mogelijk terugdringen.'

2.3 Duurzaam Water

Binnen het programma Duurzaam Water werkt Woord en Daad aan toegang tot schoon water en een gezonde leefomgeving voor iedereen. Daarnaast voeren we projecten uit op het gebied van water voor de landbouw en goed waterbeheer. Dat doen we samen met partnerorganisaties, het bedrijfsleven, overheden en waterschappen.

In 2019 veranderden we de naam van het programma van WASH (Water, Sanitatie en Hygiëne) in Duurzaam Water. 'Duurzaam' staat voor de wijze waarop we de projecten inrichten: financiële duurzaamheid door aan waterdiensten bij te dragen en ondernemerschap van de watergebruikers ter plekke te stimuleren, institutionele duurzaamheid door met lokale overheden samen te werken, en daarnaast op ecologische duurzaamheid steeds verder te ontwikkelen. Voor het programma Duurzaam Water was 2019 een consolidatiejaar, waarin we de huidige projecten verdiepten en de focus lag op evalueren en intern verder ontwikkelen.

Programma-evaluatie

In 2019 is het programma Duurzaam Water geëvalueerd. Marius Otte, projectleider Duurzaam Water: 'Uit de evaluatie bleek dat

we met Duurzaam Water op de goede weg zijn. Onze manier van werken sluit aan bij onze ambitie om systeemverandering te realiseren. Een verbeterpunt is dat we met langduriger projecten moeten werken om die systeemverandering ook daadwerkelijk voor elkaar te kunnen krijgen. Het kost tijd om lokale overheden mee te nemen en de structuren in een land te beïnvloeden.'

Waterprojecten in Ethiopië

De Awash-rivier is een levensader voor miljoenen inwoners van Ethiopië en een belangrijke stimulans voor werkgelegenheid in de aangrenzende gebieden. Met zes consortiumpartners werken we aan verbeterd waterbeheer rond de rivier voor gezinnen en de landbouw. Dit doen we onder andere door het introduceren van een verdienmodel en het faciliteren van verbeterde irrigatiemethoden. Marius: 'Voor dit project was 2019 het inceptiejaar, dat we met goed gevolg hebben doorlopen. Aan het eind van het jaar kwam het goede nieuws dat het project is goedgekeurd door de subsidieverstrekker, Rijksdienst voor

Ondernemend Nederland (RVO), en we het project voor de komende vijf jaar mogen voortzetten.'

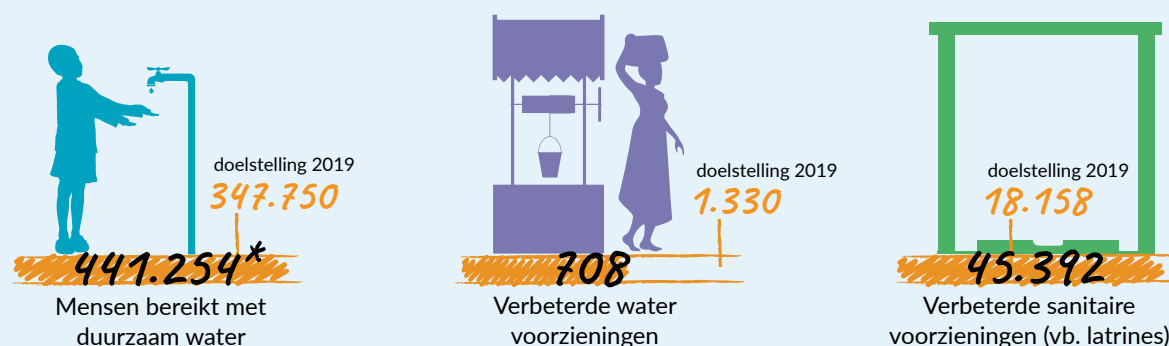

Ook in Ethiopië, in de regio Tigray, zorgen we er met het iWET-project voor dat bijna een miljoen mensen op een duurzame manier worden voorzien van schoon drinkwater en irrigatiewater. AFAS Foundation is vanaf 2017 onze strategische partner in dit project. In het iWET-project zagen we in 2019 een sterkere betrokkenheid ontstaan vanuit de lokale overheid. We presenteerden onze systeem-aanpak op een symposium van IRC in Nederland. Daar is een uitwisseling opgezet van een Ethiopisch team om een initiatief in Oeganda te bezoeken. Dat heeft het project (en de overheid) verder geïnspireerd om institutionele veranderingen door te voeren in Tigray, en het onderhoudsmodel van systemen verder te verbeteren.

Water voor voedsel

In Burkina Faso en Benin, landen in de droge Sahel-regio, wordt het weer steeds onvoorspelbaarder. Dit heeft gevolgen voor de vele boeren in het gebied. Met het project Drops for Crops werken we aan een verbeterd waterbeheer voor boeren en hun gezinnen. We zorgen onder andere voor een nieuwe infrastructuur voor de opslag van water en trainen boeren in het gebruik van innovatieve irrigatietechnieken. In 2019 troffen we voorbereidingen om een Drops for Crops-project op te zetten in een derde land, naast de projecten in Burkina Faso en Benin. Marius: 'In Burkina Faso hebben we samen met een donor een groeistrategie ontwikkeld met de lokale organisatie ADR, die trainingen aanbiedt waarvoor boeren zelf betalen. Met het geld dat zo binnenkomt worden weer nieuwe trainingen aangeboden. Op deze manier kunnen steeds meer boeren worden getraind, terwijl de financiering hiervoor wordt afgebouwd. De eerste financiële cijfers van 2019 zijn positief en laten zien dat de gestelde prognose waargemaakt kan worden.'

Resultaten Duurzaam Water

Geografische Informatie Systemen

Op het gebied van watermanagement is het team actief in het beheer van geografische informatiesystemen. In het verslagjaar is deze expertise zo sterk ontwikkeld dat we hier geen externe partij meer voor nodig hebben. Dat zien we als een flinke stap vooruit. Ernst Sonneveld, projectexpert, vertelt hierover: 'Met een geografisch informatiesysteem proberen we te visualiseren hoeveel water er in het gebied beschikbaar is in een bepaalde periode. Ook brengen we in kaart waar de waterbehoefte is in het gebied. Met deze 'watergegevens' weten we wanneer er veel water beschikbaar is en wanneer weinig, en kunnen we die twee met elkaar in balans brengen. Deze informatie leggen we voor aan de mensen die in deze regio leven. We willen een duurzame vorm van integraal waterbeheer bewerkstelligen, waarbij de watergebruikers ook aan tafel zitten. Samen komen we tot een plan om zo optimaal mogelijk van het water gebruik te maken.'

* De focus lag in 2018 op de beschikbaarheid van drinkwater en het trainen van dienstverleners. Deze dienstverleners hebben elk ook weer heel veel mensen bereikt met toegang tot water en sanitaire voorzieningen.

AsWAS Bangladesh

Het AsWAS-project in Bangladesh loopt medio 2020 af. Met het project ondersteunen we ondernemers bij het starten van een bedrijf in sanitaire producten en het vermarkten van deze producten. Door voorlichting worden mensen bewust gemaakt van het belang van goede hygiëne en schoon water. Marius Otte: 'In het project zijn veel mensen geholpen aan sanitaire voorzieningen. Lokale ondernemers zijn getraind en zij gaan door met hun werk. In de uitgevoerde programma-evaluatie is dit project ook meegenomen. Daaruit bleek dat een looptijd van drie jaar voor het project eigenlijk te kort was. In 2019 zijn we daarom gaan kijken naar mogelijke vervolgstappen voor dit project, onder meer door te zoeken naar een duurzame oplossing voor afvalwater.'

Samenwerken en netwerken

Duurzaam Water-projecten worden uitgevoerd met consortia van partijen uit het bedrijfsleven, non-profitorganisaties, overheden en waterschappen. Rond het Awash-project in Ethiopië zijn we in 2019 gaan samenwerken met het waterschap Zuiderzeeland, dat inhoudelijke expertise levert op het gebied van watertarieven. Marius: 'Met dit waterschap zetten we ook mooie stappen op het vlak van communicatie: alle data uit het Awash-project zijn op een interactief platform (awashbasinplatform.org) zichtbaar gemaakt, waardoor we resultaten op een goede manier kunnen presenteren.'

Fondsen en fondskansen

Voor het project WaterEntrepreneur Benin mochten we twee nieuwe donoren verwelkomen. In 2019 werkten we samen met Red Een Kind vanuit PerspActive aan de DI-NU-call, een grote subsidiekans vanuit de EU. Helaas is deze aanvraag afgewezen. Delen

van deze aanvraag zijn daarna in andere aanvragen ingezet.

In 2018 zijn diverse grote projecten opgestart, waar veel dienstverleners zijn getraind. In het verslagjaar werkten we met veel dienstverleners samen, maar hebben we minder getraind. Dienstverleners worden gecoacht en krijgen opfrustrainingen.

Bestedingen Duurzaam Water in €

Bangladesh	214.009
Benin	170.842
Burkina Faso	239.103
Ethiopië	163.175
Haïti	47.916
Oeganda	94.850
Totaal Duurzaam water	929.895
Projectmanagement	434.076
Totaal	1.363.970

Impact Story

A bilu (28) is boer en verbouwt mais, uien en teff op een stuk land langs de Awash-rivier in Ethiopië. 'Het is hier bijna het hele jaar droog, maar in het regenseizoen overstroomt alles. Dat is een groot probleem: op sommige momenten hebben we te weinig water en op andere juist te veel. Twee keer ging mijn oogst de afgelopen jaren verloren. We zijn erg afhankelijk van de rivier.'

Door in het regenseizoen een overloop te gebruiken voor overtollig water, wordt nu veel water opgeslagen dat in het droge seizoen weer losgelaten wordt. Deze opvang van het water helpt ons enorm.'

2.4 Werk en opleiding (Job Booster)

Job Booster focust zich op een complete aanpak rondom werkgelegenheid waarbij de vraag uit de markt leidend is. Werk geeft eigenwaarde, inkomen en hoop op een mooie toekomst. We bieden jongeren coaching naar een baan en arbeidsbemiddeling, met waar nodig een aanvullende vakopleiding. Dit gebeurt altijd binnen het kader van vorming op basis van christelijke waarden. De lokale vraag van werkgevers is leidend.

Wereldwijd blijft jeugdwerkloosheid een belangrijk probleem, waarvoor ook steeds meer aandacht is bij beleidsmakers en overheden. Job Booster levert in

diverse landen en verschillende contexten een bijdrage aan de jeugdwerkgelegenheid. In 2019 is 'Job Booster Nederland BV' geregistreerd en operationeel geworden, die als aandeelhouder het omvormen van Job Booster-projecten naar een sociale onderneming mogelijk maakt. Het werken als sociale onderneming zorgt ervoor dat de duurzaamheid van de Job Booster-activiteiten wordt gewaarborgd. De eerste lokale sociale onderneming is in het verslagjaar opgezet in de Filipijnen.

Positief gewaardeerd

De Job Booster-projecten in onder andere Burkina Faso, Colombia en Sri Lanka groeien elk jaar. Ook met het *Employable Youth in Ethiopia*

(EYE)-programma worden mooie resultaten behaald. Elk jaar vinden meer jongeren door deze projecten een baan. Daarnaast wordt Job Booster in deze landen positief gewaardeerd en erkend door overheden en andere partijen die een rol spelen in de jeugdwerkgelegenheid. Cees Oosterhuis, projectleider: 'In Burkina Faso zoeken bedrijven, sommige donoren én de overheid zelf contact met ons bij baanbemiddeling en het opleiden van jonge mensen tot werknemers en zelfstandige ondernemers. Dat is een mooie ontwikkeling.'

Banen in de landbouw

Een groot deel van de jongeren dat wordt opgeleid, start uiteindelijk een eigen bedrijf. In West-Afrika zijn veel kansen voor bedrijven in de agrarische sector. In 2019 ontwikkelden we twee Job Booster-projecten die specifiek gericht zijn op deze sector. Cees: 'In West-Afrikaanse landen is de landbouwsector heel belangrijk, maar een baan in de landbouw is voor jongeren niet zo aantrekkelijk. Landbouw wordt vaak alleen ingezet om producten voor het eigen gezin te verbouwen. We willen jonge boeren helpen behalve zelfvoorzienend ook commercieel te worden, zodat zij een eigen, duurzaam inkomen genereren. Dit doen ze door hun landbouwproducten te verkopen aan bijvoorbeeld restaurants.'

In Tsjad hebben we veel lobbywerk gedaan tijdens het uitrollen van de Job Booster-activiteiten. Daarop heeft de Tsjadische overheid besloten het beleid aan te passen om jongeren te faciliteren bij het starten van een eigen bedrijf: jonge ondernemers hoeven de eerste vijf jaar geen belasting te betalen. Eenzelfde voorbeeld zagen we in Benin, waar we in 2020 starten met AgriJob Booster. In 2019 is hiervoor een plan geschreven, waarop de EU besloot dit project mede te financieren. Het plan sluit naadloos aan bij het overheidsbeleid

op landbouw in de regio's waar we werken en is een kans voor veel jongeren.

Accreditatie en ontwikkeling database

In verband met eisen rond de accreditatie van vakscholen hebben we in het verslagjaar stappen gezet op het werken volgens aanbestedingsprocedures. Cees: 'Benadert een werkgever Job Booster met de vraag om opgeleide jongeren, dan vragen we diverse vakscholen in het land om een offerte voor een aanvullende training. De vakschool met de beste prijs-kwaliteitsverhouding wordt vervolgens verkozen om de training voor die werkgever te verzorgen. Door volgens dit principe te werken, verhogen we de effectiviteit.' Daarnaast hebben we in Burkina Faso de eerste stappen gezet naar accreditatie van een geselecteerd aantal vakscholen. We ontwikkelen verder een database waarmee de koppeling tussen werkgevers en jongeren die een baan zoeken, vereenvoudigd kan worden. Ook wordt in deze database informatie bijgehouden die ons kan helpen bij rapportages.

Programma-evaluatie

In 2019 is het programma Job Booster geëvalueerd. Uit het rapport blijkt dat het binnen de bedrijfsmatige aanpak van Job Booster lastig is voldoende aandacht te schenken aan de verbetering van de kwaliteit van het vakonderwijs. In 2019 besloten we daarom het aanbod en de kwaliteitsverbetering van het vakonderwijs (het zogenaamde TVET-programma) en Job Booster van elkaar te scheiden. In 2019 is een projectleider TVET benoemd en stelden we een jaarplan op voor een aantal vakscholen. Daarnaast blijkt dat de financiële duurzaamheid van het programma op dit moment nog onvoldoende gewaarborgd is. Verder wijst de evaluatie uit dat jongeren die een eigen bedrijfje starten extra begeleiding nodig hebben om daadwerkelijk in hun eigen inkomsten te kunnen voorzien. Bij nieuwe projecten brengen we deze geleerde lessen meteen in de praktijk.

Project christelijke professie

Voor Job Booster doet het project 'christelijke professie', dat we samen met CHE en Lelie

Resultaten Job Booster

doelstelling 2019

32.533

31.155

Mensen in opleiding

doelstelling 2019

24.633

29.575

Mensen geslaagd voor een opleiding

- Waarvan korte opleiding (<3mnd) 28.154
- Waarvan middellange opleiding (3-12 mnd) 979
- Waarvan lange opleiding (>12 mnd) 442

Zorggroep uitvoeren, onderzoek naar hoe een christelijke levenshouding handen en voeten kan krijgen op de werkvloer. We vinden het belangrijk dat de jongeren die via Job Booster worden geplaatst in een baan, de christelijke waarden meekrijgen en deze een plek geven in de invulling van hun baan. Eén van de uitkomsten van het onderzoek was dat het christelijke aspect goed zichtbaar wordt in het trainen van 'life skills'.

Samenwerking en netwerken

We zien de noodzaak van samenwerking met andere non-profitorganisaties en de overheid, maar ook van samenwerking met ondernemers in onze projectlanden. In 2019 hebben we met diverse lokale MKB-netwerken samenwerkingsovereenkomsten getekend. We werkten samen met het Hoornbeeck College in Amersfoort, die in afstemming met het Nederlandse bedrijfsleven een curriculum schreef voor vakscholen in Burkina Faso. In Burkina Faso zelf legden we contacten met een netwerk van mensen met een lichamelijke handicap, die

bij Job Booster kunnen aankloppen voor ondersteuning bij het maken van een businessplan en het aanvragen van krediet. Cees: 'Deze vorm van samenwerking sluit aan bij de doelstelling van onze organisatie om ook de allerarmsten in de landen te bereiken.'

Fondsen en fondskansen

Het belang van lobbywerk werd eens te meer duidelijk toen de Nederlandse ambassade in Burkina Faso ons op eigen initiatief vroeg een subsidieaanvraag in te sturen. Cees: 'Rond West-Afrika is er vanwege de veiligheidsproblemen in de Sahel-regio veel aandacht voor jeugdwerkgelegenheid. Jongeren die geen werk hebben, zijn gemakkelijk te rekruteren door bendes of terroristische organisaties. Krijgen ze een baan of starten ze hun eigen bedrijf, dan voorkom je escalatie. We zien dan ook dat donoren fondsen beschikbaar maken voor jeugdwerkgelegenheidsprogramma's. Bij de ambassade dienden we een conceptvoorstel in voor Job Booster Burkina Faso en

bij de EU een voorstel voor Job Booster Benin. Daarnaast is bij de RVO een financieringsaanvraag ingestuurd voor Tsjaad, waarmee we door zijn naar de volgende ronde.'

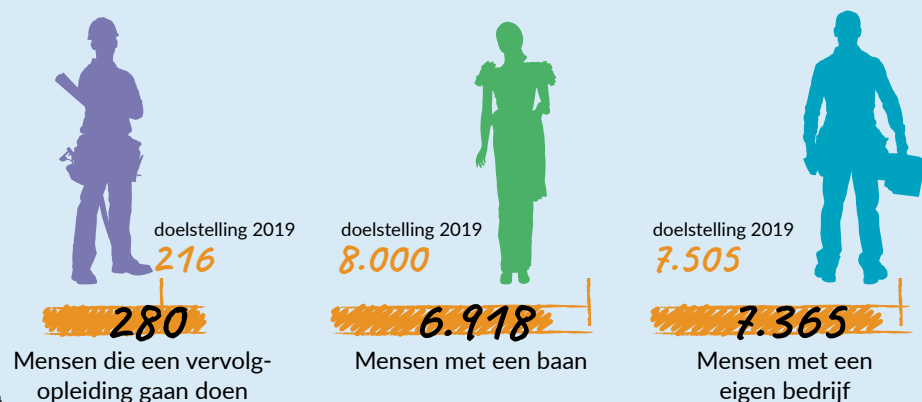
Bestedingen Job Booster in €

Bangladesh	100.512
Benin	74.602
Burkina Faso	445.774
Colombia	239.004
Filipijnen	129.133
Ethiopië	324.510
Haïti	14.816
India	122.556
Mozambique	33.149
Oeganda	80.507
Sri Lanka	93.250
Tsjaad	85.358
Zuid-Afrika	1.522
Totaal Job Booster	1.744.691
Projectmanagement	539.784
Totaal	2.284.475

Impact Story

Palash Mondal (15) groeide op in een arme familie in een klein dorp in Bangladesh. Hij vertelt: 'Ik wilde graag een technische opleiding volgen, maar dat konden mijn ouders niet betalen.' Maar toen Palash op de markt hoorde over de trainingen van partnerorganisaties van Woord en Daad, veranderde zijn leven. Hij vertelt: 'De flyers van die organisaties trokken mijn aandacht, dus ik zorgde ervoor dat ik er een te pakken kreeg. Mijn verlangen om te studeren bloeide direct weer op.' Palash werd toegelaten en begon dit jaar aan de opleiding autotechniek. 'Ik koos hiervoor omdat ik graag een garage wil openen in ons dorp. Met het geld dat ik na mijn studie verdien, kan ik ervoor zorgen dat ook mijn broertje kan studeren.'

Het aantal mensen dat daadwerkelijk werk vindt is lager dan gepland vanwege de tijd tussen advies, training en het vinden van werk. Wel is het totaal resultaat een stuk hoger dan in 2018, toen 5.783 mensen werk vonden.

2.5 Agrarische ontwikkeling (IAD) en eerlijke fabrieken

We geloven in de kracht van boeren in ontwikkelingslanden. Daarom ondersteunen we boeren en hun families. Met trainingen leren de boeren hun oogst op een duurzame manier te vergroten. We verbinden hen aan de markt, zodat deze boeren meer verdienen met de verkoop van hun producten. Daarbij werken we alleen samen met fabrieken die werken volgens het Fair Factory-concept.

Binnen het programma IAD (Integral Agricultural Development) voerden we in het verslagjaar diverse projecten uit in Afrika en Midden-Amerika. In Sierra Leone trainden we rijst- en mango-boeren om hun oogst te verbeteren. In Benin en Burkina Faso ondersteunden we rijst- en maisboeren om hun productie te verhogen. Daarnaast investeerden we in deze landen in een duurzame keten voor cashewnoten. Boeren in Guatemala

werden verenigd in boerengroepen, waardoor zij gezamenlijk toegang hebben tot de wereldmarkt op het gebied van bonen en peulen. In Oeganda brengt de honingproductie grote veranderingen voor boeren: veel boeren kunnen aan de slag als imker, waardoor de voedselzekerheid toeneemt en de biodiversiteit stijgt. We brachten 1.500 boeren samen in boerengroepen. De honing van de boeren wordt verzameld en verkocht aan een Oegandese honingfabriek. Rond dit project ontstaat indirect veel werkgelegenheid.

Programma-evaluatie

In 2019 zijn het programma IAD en een aantal Fair Factory-projecten geëvalueerd. Corstiaan van Aalsburg, projectleider: 'We zijn blij dat we over het algemeen een heel positieve evaluatie hebben gekregen. Binnen ons programma vliegen we projecten op twee manieren aan. Bij 'local economic development' beginnen we op huishoudniveau: toegang tot water, integratie met andere boerenactiviteiten, aansluiten bij een korte waardeketen, enzovoort. Bij het Fair Factory-concept beginnen we bij een MKB die de productie wil verhogen en waar we boerengroepen aan koppelen. De evaluatie wees uit dat beide benaderingen goed werken. Het is wél belangrijk dat we per context goed kijken waarom we voor een bepaalde methode kiezen en de samenhang tussen projecten versterken.'

Fair Factory

Het Fair Factory Development Fund investeert als aandeelhouder in fabrieken in ontwikkelingslanden. Daarbij zorgen we er voor dat ook de boeren en fabrieksarbeiders profiteren van de fabriek als economisch vliegwiel. In het verslagjaar hebben we de rollen van investeerder Inluvest en Woord en Daad binnen het Fair Factory-concept verder verduidelijkt.

Daarnaast hebben we actief gewerkt aan implementatie van het Fair Factory-concept in een aantal projecten. Corstiaan: 'Intussen zijn verschillende projecten op deze nieuwe manier georganiseerd, zoals Chico Meat in Ethiopië en een rijstproject in Sierra Leone. Alle projectleiders zijn getraind, zodat zij het proces van implementatie bij de partnerorganisaties verder kunnen begeleiden.'

In 2019 zijn alle projectleiders als onderdeel van de leeragenda getraind op hoe we onze identiteit bespreekbaar maken en bij partners handen en voeten geven. Binnen het Fair Factory-concept zoeken we samenwerking met partijen die christelijke waarden mede onderschrijven. Het gaat daarbij om gelijkwaardigheid, zorgdragen voor de schepping, verantwoordelijkheid, zorg voor elkaar, openheid en eerlijkheid.

Focus op sectoren

Binnen het programma IAD werken we in diverse sectoren. Het IAD-team deed onderzoek naar sectoren waarin we ons verder kunnen specialiseren. Corstiaan: 'Intern hebben we goed gekeken naar de vraag welke sectoren wij zien als onze kernsectoren. Dan komen we uit bij noten, rijst en bijen. In een aantal sectoren willen we ook echt inhoudelijk iets kunnen bijdragen. Daar moet je de sector voor kennen: welke kwesties spelen er, wie zijn de belangrijke spelers, wat zijn kansen en bedreigingen in de diverse projectlanden?'

Leefbaar loon

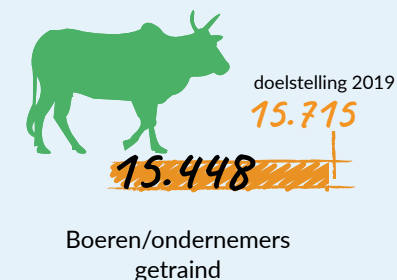
Binnen het thema internationaal maatschappelijk verantwoord ondernemen is leefbaar loon één van de onderwerpen waarbinnen je je als bedrijf kunt ontwikkelen. Rond dit begrip leefbaar loon heeft Woord en Daad in 2019 een eigen methode

ontwikkeld en geïmplementeerd. Corstiaan: 'Het resultaat is een methode waarmee je in specifieke contexten kunt bepalen wat een leefbaar salaris is. De studies zijn intussen afgerond en we gaan het model nu in andere gebieden gebruiken. Het is een complex thema omdat het uitbetalen van leefbaar loon op dit moment niet goed te verenigen is met bijvoorbeeld de competitiviteit van de Afrikaanse noten. Dat geeft spanning. Woord en Daad ziet het als haar rol om dit bij de betrokken partijen bespreekbaar te maken en naar een voor iedereen werkbaar oplossing toe te werken. Dit komt uiteindelijk ten goede aan de werknemers binnen de keten.'

Samenwerken en netwerken

Corstiaan: 'We werken met een goed concept omdat we strategisch samenwerken met investeringspartner Inluvest en hierdoor samenwerkingsverbanden ontstaan tussen bedrijven en non-profitorganisaties rondom

Resultaten Agrarische ontwikkeling

Fair Factory. Daarnaast is er een goede samenwerking met Fair Match Support, onder andere in Sierra Leone. We werken waar mogelijk actief aan de uitbreiding van ons netwerk, bijvoorbeeld het toevoegen van grotere MKB-bedrijven aan ons Fair Factory-concept. Voor het doorgroeien met Fair Factory hebben we samenwerking met grotere bedrijven nodig om meer impact te kunnen bereiken.'

Fondsen en fondskansen

Het team werkte hard aan diverse fondsaanvragen, onder andere voor de Filipijnen en Ethiopië, maar die werden helaas afgewezen. Wel hebben we vanuit EU een subsidie toegekend gekregen voor een project 'Cashing in on cashew' in Sierra Leone. Het gaat om € 600.000 subsidie voor een driejarig project, dat we uitvoeren met een consortium van zes partijen waaronder onze partnerorganisatie CTF. Daarnaast hebben diverse donoren

€ 1.000.000 aan nieuwe fondsen ter beschikking gesteld voor het Fair Rice-project in Benin voor een periode van 3 jaar.

Bestedingen IAD in €

Benin	266.982
Burkina Faso	50.423
Filipijnen	14.811
Ethiopië	770.538
Guatemala	29.025
Nederland	13.008
Oeganda	128.232
Sierra Leone	33.738
Tsjaad	80.521
Totaal IAD	1.387.278
Projectmanagement	390.962
Totaal	1.778.240

doelstelling 2019
11.801

9.782

Boeren/ondernemers die producten leveren aan door het project gesteunde bedrijven

doelstelling 2019
3.795

3.165

Boeren/ondernemers met toegang tot financiering die door de projecten is mogelijk gemaakt

Impact Story

Sorie Conteh (55) uit Sierra Leone

Recht voor z'n raap, zo staat de 55-jarige Sorie Conteh bekend in het dorp. Hij is boer en dorpshef van de gemeenschap in Masongbo, Sierra Leone. 'Ik wil een einde maken aan de armoede in onze gemeenschap en op deze manier God dienen.'

Trots toont Sorie zijn boerderij, waar hij onder andere rijst en mango's verbouwt. 'Het fruit wordt direct naar de fabriek van Sierra Agra vervoerd, waar de mango's verwerkt worden tot sap en concentraat. Wij boeren worden getraind om de juiste mango's te selecteren en te oogsten, maar ook om ze op de juiste manier op te slaan.'

Sorie heeft een duidelijke droom voor de volgende generatie: 'Ik wil de kinderen opvoeden tot leiders van mijn land!' Hij wil dan ook graag een school bouwen in het dorp, zodat de kinderen er naar school kunnen.

2.6 Noodhulp en weerbaarheid

Wereldwijd worden de gevolgen van natuurrampen heftiger. Woord en Daad wil mensen in kwetsbare situaties bijstaan, zowel na acute rampen als bij rampen die zich langzamer voltrekken. Dat doen we door noodhulp met een focus op weerbaarheid.

Na de tsunami van september 2018 hebben we op Sulawesi, Indonesië, een noodhulpproject opgestart, waarbij huizen worden herbouwd en

landbouwgronden opnieuw worden aangelegd. We werken hier samen in een consortium met onder andere ZOA en internationale partners. Tineke Morren, programmaleider: 'We zien dat bij noodhulp- en weerbaarheidsprogramma's meer overlap ontstaat met andere programma's, zoals agrarische bedrijfsontwikkeling en Duurzaam Water. Een mooie ontwikkeling, want we geloven heel erg in de link tussen noodhulp en ontwikkelingssamenwerking: niet alleen hulp na rampen, maar ook weerbaarheid voor de lange termijn. Hierbij richten we ons op het bereiken van de allerarmsten. Er kan op basis van de mate van kwetsbaarheid een check gedaan worden bij mensen die het ergst getroffen zijn na een ramp.'

Programma-evaluatie

Het programma Noodhulp en Weerbaarheid is in 2019 intern geëvalueerd. Tineke: 'Een belangrijke aanbeveling die uit het rapport kwam, is dat we beter moeten uitkristalliseren wat het element van weerbaarheid precies

inhoudt. Ook is het belangrijk dat we hierin onze partnerorganisaties meenemen en hiervoor specifieke fondsen kunnen realiseren. Voor PMEL worden er indicatoren opgezet waarin we de weerbaarheid van mensen kunnen meten aan de hand van de situatie voorafgaand en de situatie na het project.'

Mozambique

In 2019 verleenden we eerste noodhulp na orkaan Idai in Mozambique, die in maart plaatsvond. Daarnaast werkten we, met een consortium van vier partners, aan de ontwikkeling van een weerbaarheidsproject in deze regio. Hierbij richten we ons op economische weerbaarheid, door aanleg van irrigatiesystemen, het aanplanten van fruitbomen en het genereren van een goede afzetmarkt. Tineke: 'Op deze manier willen we bereiken dat mensen na een eventuele nieuwe ramp in staat zijn voor zichzelf te zorgen. Helaas is in dit project minder bereikt dan we wilden in 2019. Hiervan leerden we dat het belangrijk is meer expertise te ontwikkelen in het opzetten van weerbaarheidstrajecten in gebieden waar we (nog) geen partnerorganisaties hebben. In 2020 hopen we een goed vervolg aan het project te kunnen geven.'

Ethiopië

Nieuw in 2019 was het starten van een 'stand alone'-weerbaarheidstraject, zonder ramp als aanleiding. Dit was het geval in het Ethiopische Shalla, een zeer droog gebied, waar we de gevolgen van een nieuwe droogteperiode voor 145.000 personen willen helpen beperken. We zorgen niet alleen voor schoon drinkwater en hygiëne, maar werken ook aan blijvende verandering met de overheid, capaciteit van waterbedrijven, een kliniek en een school en met de community zelf. Voor dit project vormden we een consortium met vier partnerorganisaties en lokale overheden, die zelf ook

substantieel bijdragen in de financiering. In november kwamen afgevaardigden van deze organisaties naar Nederland voor een gezamenlijke startbijeenkomst. Eind 2019 is het project in Shalla, na alle voorbereidende werkzaamheden, daadwerkelijk van start gegaan.

Crisissituaties

'Opvallend was dat we in steeds meer projecten te maken krijgen met conflicten of crisissituaties,' vertelt Tineke. 'Dit was onder meer het geval in Burkina Faso, waar het geweld tegen christenen toeneemt. Maar ook bijvoorbeeld in Zuid-Soedan, zuidelijk Ethiopië en Haïti. Vanwege onrusten en politieke instabiliteit moet de planning van projecten soms worden gewijzigd. We zijn in 2019 begonnen met het ontwikkelen van een trainingsmodule waarmee partnerorganisaties hierop beter worden voorbereid, zodat zij programma's zo veel mogelijk tot een goed einde kunnen brengen.'

Samenwerking

In trajecten rond ontwikkelingssamenwerking wordt bijna altijd gewerkt met consortia: meerdere partijen die zich verbinden aan één project, met een gezamenlijk doel en ieders eigen bijdragen. Tineke: 'Voor noodhulp blijkt dat het vormen van consortia meer aandacht vraagt, met name in het opbouwen van netwerken rond eventuele toekomstige rampen. De uitdaging is om ontwikkelingsorganisaties en noodhulppartners samen aan

boord te krijgen.' Bij veel noodhulpprojecten trekken we samen op binnen het Christelijk Noodhulpcluster in Nederland. In 2019 werkten we samen met het cluster in Indonesië en Zuid-Soedan.

Fondsen

We prijzen ons gelukkig met een achterban die, wanneer een ramp plaatsvindt, trouw geeft voor noodhulpprojecten. Ook werken we onder andere samen met deputaatschappen van drie grote kerkelijke organisaties en oriënteren we ons op institutionele fondsen. Tineke: 'Bij rampen zien we letterlijk de gebroken wereld, maar met al deze betrokken mensen bidden en werken we voor blijvende verandering.'

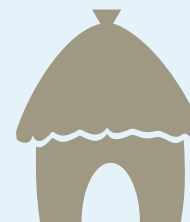
Bestedingen noodhulp en weerbaarheid in €

Bangladesh	-6.673
Burkina Faso	1.764
Filipijnen	6.851
Ethiopië	134.281
Haïti	-11.437
Indonesië	453.011
Jemen	65.639
Mozambique	66.868
Nepal	-45.149
Soedan	31.298
Tsjaad	31.670
Totaal noodhulp en wederopbouw	728.123
Projectmanagement	82.853
Totaal	810.976

Resultaten noodhulp en weerbaarheid

2.191

Huishoudens die met hulp hun (economische) leven weer opbouwen

920

Huishoudens geholpen met eerste noodhulp na een ramp

Impact Story

Antonio (75) en zijn vrouw Ortensia (60) verloren hun huis tijdens de orkaan in Mozambique in maart 2019. 'Het huis stortte in en Antonio zat vast onder het puin', vertelt Ortensia. 'Ik heb hem eruit getrokken en ben met hem in de dichtstbijzijnde boom geklommen. Daar moesten we twee dagen blijven, zonder water en eten, terwijl Antonio een wond aan zijn been had. Gelukkig kwamen er medische hulpverleners.'

Toen de hulpverleners noodhulp pakketten uitdeelden, pakte de kleine Ortensia meteen de zwaarste zak en gaf ze de lichtere aan haar man. In het pakket zaten onder andere dekens: 'Toen ik dat zag, was het eerste wat ik deed mijn vrouw omhelzen', vertelt Antonio. 'We konden 's nachts weer warm slapen.'

2.7 Huizenbouw

Met het programma Huizenbouw richten we ons op de laatste stap in het definitief ontstijgen aan armoede: huisvesting. Dit pakken we aan op een zakelijke manier door het verstrekken van microkredieten. Waar de context dit toelaat, geven we huizenbouw vorm op een duurzame en ecologische manier.

Bangladesh

Het huizenbouwproject in Bangladesh is vorig jaar voor Woord en Daad afgesloten. In dit land is nu een onderneming actief die reguliere huizen bouwt en een onderneming die duurzame blokken produceert. De fondsen zijn revolving, wat betekent dat het uitgeleende geld terugbetaald wordt zodat het weer beschikbaar komt voor nieuwe leningen. Het project in Bangladesh wordt nu beheerd door Inluvest. Dit succesvolle project wordt gebruikt als goede leercasus voor de rest van het programma.

Haïti

In 2019 hebben we onderzocht of het mogelijk is om in Haïti een huizenbouwproject met een revolving fonds te starten. Maarten Nieuwenhuis, projectleider: 'Dit blijkt vanwege de politieke onrust in het land op korte termijn niet mogelijk. Ook andere factoren maken het in dit land moeilijker, zoals een krimpende economie en een gebrek aan goede financiële structuren. Ook zijn er in de afgelopen jaren veel woningen gebouwd die gratis zijn weggegeven. Dat betekent dat er een verandering in het denken moet komen waarbij het normaal is een lening te krijgen die maandelijks afbetaald moet worden. We hopen dat we het project in Haïti later een vervolg kunnen geven.'

Ethiopië

Ook in andere landen hebben we onderzoek gedaan naar de mogelijkheid tot huizenbouwprojecten. In Ethiopië is er een positieve economische groei, waardoor we de kans op een goedlopend huizenbouwprogramma hoog inschatten. Ook lijkt het beleid van de overheid mooie kansen te bieden. In 2020 zullen we hier concrete stappen op zetten.

Bestedingen huizenbouwprogramma in €

Bangladesh	-55.932
Haïti	16.125
Ethiopië	-15.860
Totaal huizenbouwprogramma	-55.667
Projectmanagement	19.300
Totaal	-36.367

2.8 Beleidsbeïnvloeding

Om duurzame verandering te creëren voor mensen in onze projectlanden, is samenwerking met overheden heel belangrijk. Het beleid dat zij voeren, heeft tenslotte veel invloed op de levens van mensen. Daarom zijn politiek adviseurs van Woord en Daad voortdurend in gesprek met ambtenaren en politici, om hen ervan te overtuigen te blijven investeren in duurzame ontwikkeling wereldwijd.

Begin 2019 werd de zogenaamde SDG-toets door de Rijksoverheid aangenomen. Concreet betekent dit dat ambtenaren bij elke nieuwe wet verplicht zijn te kijken naar de effecten voor ontwikkelingslanden en de zogenaamde Sustainable Development Goals (SDG's). Wanneer de verwachte effecten negatief zijn, moeten maatregelen worden genomen om die effecten te voorkomen. Eddie Krooneman, programmaleider Beleidsbeïnvloeding: 'Woord en Daad heeft zich langdurig ingezet voor de toets. We zijn dan ook blij met het resultaat. Vooral omdat we bij recente belastingwetgeving hebben

gezien dat deze SDG-toets ook echt wordt toegepast! Het geeft ons extra mogelijkheden om goede effecten voor ontwikkelingslanden te bevorderen.'

Lobby voor verantwoord ondernemen

Woord en Daad heeft mede bijgedragen aan de totstandkoming van het IMVO-convenant Voedingsmiddelen. Dit is een samenwerkingsverband van bedrijven, de Rijksoverheid en maatschappelijke organisaties om internationaal maatschappelijk verantwoord ondernemen (IMVO) te stimuleren. Eddie: 'We zien langzamerhand mooie dingen gebeuren. Tegelijkertijd gaat het wat ons betreft nog niet snel genoeg. Daarom lobbyen wij samen met het MVO-platform en andere organisaties voor wetgeving die bedrijven verplicht om op een systematische manier risico's in hun bedrijfsvoering te onderzoeken en aan te pakken. We zien in Den Haag en Brussel veel interesse voor dit onderwerp. Uiteindelijk kun je pas goede resultaten zien als de wetgeving zaken oplegt bij bedrijven. Daarom is Woord en Daad ook betrokken bij juridische verkenningen. Die voorbereiding is belangrijk om met het Ministerie in gesprek te kunnen gaan over de effectiviteit van het convenant.'

Lobby Voedingsmiddelenconvenant

Programma-evaluatie

In de eerste helft van 2019 hebben we een programma-evaluatie laten uitvoeren over de periode 2013-2018. Daarbij zijn vier verschillende lobbytrajecten beoordeeld op effectiviteit en impact. De uitkomst van de evaluatie is dat het lobbywerk van Woord en Daad effectief is. Een aantal factoren hebben daaraan bijgedragen. Eddie: 'We beschikken over een goed politiek netwerk en staan erom bekend dat we op het juiste moment betrouwbare, hoogwaardige informatie leveren aan besluitvormers. Ik vind het mooi dat gezien werd dat we als Woord en Daad doen wat we zeggen. Die betrouwbaarheid vind ik ook gezien onze christelijke identiteit heel belangrijk.' De evaluatie gaf daarnaast bruikbare aanbevelingen, onder meer op planning en monitoring en het betrekken van onze eigen achterban. De lessen van de evaluatie gebruiken we om ons lobbywerk verder te verbeteren.

Samenwerken en netwerken

Lobbyen is samenwerken. Daarom werken we samen in Building Change en hebben we een actief strategisch partnerschap met onder meer ICCO, Prisma en brancheorganisatie Partos. Binnen coöperatie PerspActive zijn we onder andere actief geweest in lobby op het thema werk en inkomen.

Fondsen en fondskansen

In 2019 ontvingen we via de RVO een subsidie om te kunnen bijdragen aan het IMVO-convenant Voedingsmiddelen. Met Power of Voices, een subsidiekader vanuit het Ministerie van Buitenlandse Zaken voor lobby en beleidsbeïnvloeding op ontwikkelingssamenwerking, ligt er in 2020 een mooie fondskans. Het jaar 2019 heeft deels in het teken gestaan van voorbereidingen voor deze subsidieaanvraag. De lead bij deze aanvraag ligt bij partnerorganisatie Spong in West-Afrika. Daarnaast is Woord en Daad alliantiepartner binnen de Civic Engagement Alliance, een aanvraag waarbij ICCO de lead heeft.

'Het is prettig samenwerken met de collega's van Woord en Daad. Zij doen hun organisatiernaam eer aan; ze doen wat ze zeggen en vaak nog meer. Het is goed merkbaar dat zij ook in de Tweede Kamer en bij het Ministerie van Buitenlandse Zaken een goede reputatie hebben.'

2.9 Bewustwording

Met ons programma Bewustwording vragen we in Nederland aandacht voor het belang van ons werk in het Zuiden en een duurzame leefstijl in Nederland. Het maken van eerlijke keuzes is in het belang van mensen die in armoede leven en heeft wereldwijd positieve effecten. Deze bewustwording brengen we op gang door het verzorgen van presentaties, organiseren van activiteiten en met publicaties in diverse media.

De Aan Tafel!-campagne, die in het teken stond van duurzaam omgaan met voedsel, is medio juni 2019 afgerond. Nienke Boone, programmaleider: 'Deze campagne heeft veel betrokkenheid opgeleverd en er is in de media geregeld over geschreven, bijvoorbeeld rond de Week voor de Schepping. Ook mochten we veel presentaties en workshops verzorgen.' Janneke Witzier, medewerker Bewustwording op basisscholen: 'Het was ontzettend leuk om met basisschoolleerlingen met dit thema aan de slag te gaan. Waarom is het belangrijk dat je als christen goed omgaat met voedsel? Scholen gaven terug dat zij nadien bij kinderen ook echt een gedragsverandering hebben gezien.' De lessenserie werd geschreven in samenwerking met studenten van Hogeschool Driestar educatief.

Kledingruilactie

In maart verzorgden we gastcolleges voor studenten van Driestar educatief rond het thema 'eerlijke kleding'. Studenten organiseerden daarna zelf een kledingruilactie om aandacht te vragen voor de omstandigheden waaronder veel kleding in ontwikkelingslanden wordt gemaakt. De opbrengst was bestemd voor het project 'Hoe fair wilt u gaan?' van Woord en Daad.

Contact met basisscholen

In het verslagjaar hebben we alle basisscholen met vier sponsorkinderen of meer persoonlijk bedankt door ze op school een bedankbord aan te bieden met foto's van hun sponsorkinderen. Janneke: 'We hebben gemerkt dat dit erg is gewaardeerd. In de periode daarna zijn we ook veel uitgenodigd voor gastlessen.' Voor basisscholen gaven we in september het magazine *Verreklijker* uit. Thema van de 2019-editie was: 'Op reis!'

Bijen Oeganda

In het najaar van 2019 hebben we aandacht besteed aan het thema 'bijen in Oeganda', in samenwerking met EO Metterdaad. Nienke: 'Het bijenproject in Oeganda biedt een geïntegreerde methode om mensen weerbaar te maken tegen klimaatverandering en heeft een grote impact qua duurzaamheid. Behalve uitleg over het project hebben we ook de vraag gesteld hoe we in Nederland goede keuzes kunnen maken, bijvoorbeeld door bij ondernemers het belang van vergroening en biodiversiteit aan te kaarten.'

September was 'duurzame maand', die we afsloten met een fondsenwervende actie.

Dankdagkalender

Met de jeugdbonden HHJO, JBGG, HJW en LCJ gaven we opnieuw een Dankdagkalender uit, gericht op basisschoolkinderen (en het gezin), dit keer rond 'Bijbelse feesten'. We zorgden dit jaar voor veel extra materiaal zoals achtergrondinformatie en knutsel- en verwerkingsopdrachten, die via onze website te downloaden waren. In totaal zijn bijna 50.000 exemplaren van de kalender verspreid.

Programma-evaluatie

Het programma Bewustwording heeft in het verslagjaar een interne evaluatie laten uitvoeren. Daarbij is gekeken naar de effectiviteit van het programma over de afgelopen vijf jaar. Eén van de aanbevelingen uit de evaluatie is om de impact van bewustwordingscampagnes in de toekomst beter te meten. De aanbevelingen vanuit de evaluatie en een hieraan gekoppelde kennisopdracht worden meegenomen in de volgende beleidsperiode.

Nieuw bewustwordingsthema

In 2019 is gewerkt aan een nieuw bewustwordingsthema: migratie. Op de beleidsconferentie in november hebben we met medewerkers van diverse partnerorganisaties gesproken over de grondoorzaken van migratie in verschillende landen. Dit thema wordt begin 2020 verder uitgewerkt.

Impact Story

Arida
Nederveen uit
Nederland

Arida Nederveen bedacht samen met anderen de kledingruilactie voor studenten van Driestar educatief: 'Het kopen van goedkope kleding gaat ten koste van het milieu en de mensen die het hebben gemaakt. Voor elk kledingstuk is door iemand keihard gewerkt, gun het dan een tweede leven. Gooi het zeker niet weg.'

www.rd.nl/meer-rd/groen-duurzaamheid/subscription-required-7.133?ald=1.1563254

Bewustwording

3

**Verantwoorden,
leren en
innoveren:**
een gezamenlijk
proces

Bouwen

Het jaar 2019 was het voorlaatste jaar van ons huidige beleidsplan. Met een nieuwe beleidsperiode voor de boeg, stond dit jaar in het teken van het voorbereiden van een nieuw strategisch plan. Drie hoofdactiviteiten maakten in 2019 onderdeel uit van dit strategietraject: we lieten een toekomstverkenning uitvoeren, we hebben interne en externe programma-evaluaties uitgevoerd en we organiseerden een beleidsconferentie. Kennisstrateeg Wim Blok was samen met onder meer de collega's van het strategieteam en de PMEL-collega's nauw bij dit proces betrokken.

Toekomstverkenning

We hebben een externe partij, The Broker, gevraagd voor ons een toekomstverkenning te maken. Dit is in drie fasen gebeurd: eerst is een brede verkenning gedaan naar onderwerpen die in de wereld en de sector aandacht vragen. Daarna hebben we deze trends besproken en hieruit voor Woord en Daad drie relevante beleidsuitgangspunten gekozen. De gekozen thema's zijn de komende jaren voor ons in alle programma's van belang. Het gaat

om het bereiken van onbereikten, het vergroten van de weerbaarheid van arme mensen tegen de gevolgen van klimaatverandering, en het inzetten op systeemverandering.

Programma-evaluaties

Voor onze programma's Beleidsbeïnvloeding, Onderwijs, Job Booster, Agrarische bedrijfsontwikkeling en Duurzaam Water lieten we een externe evaluatie uitvoeren. De programma's Bewustwording, Sponsoring en Noodhulp en weerbaarheid zijn intern geëvalueerd. Wim Blok: 'Normaal gesproken kijk je bij programma-evaluaties terug over een bepaalde beleidsperiode, en je gaat dan na of je doelen zijn bereikt. Voor deze evaluatie kozen we een andere insteek. Omdat we in 2016 volledig projectmatig zijn gaan werken, zaten al onze programma's al in een vernieuwingslag. Het programma Onderwijs onderging een transitie met de ontwikkeling van INCE, vakscholen gingen over naar Job Booster, Duurzaam Water is in korte tijd sterk gegroeid, bij IAD is het Fair Factory-concept geïntegreerd. We konden dus nog niet over een langere periode evalueren. Daarom wilden we nu vooral casussen opzoeken waar we voor het nieuwe beleid het meest van verwachtten te leren.'

Het evaluatierapport bevestigt dat onze manier van werken uiterst relevant is in deze tijd. Wim: 'Wel zie je dat we nog volop bezig zijn de nieuwe concepten in de praktijk vorm te geven. We hebben een aantal mooie voorbeelden, maar er zijn ook zeker ontwikkelpunten te noemen.' De evaluatierapporten zijn besproken op de beleidsconferentie, met alle partijen die inhoudelijk bij de diverse programma's betrokken zijn. Begin 2020 zal de koers voor de komende vijf jaar verder worden uitgewerkt.

Beleidsconferentie

In november 2019 organiseerden we een vierdaagse conferentie rond het thema: 'Reach far, be near.' Samen met afgevaardigden van onze strategische partnerorganisaties, samenwerkingspartners en experts dachten we na over diverse beleidsthema's. Op de eerste dag van de conferentie hebben we ons gefocust op de al genoemde drie beleidsuitgangspunten. In de discussie werd bevestigd dat ook de aanwezige partners dit zien als belangrijke issues voor de komende jaren. Wim: 'In de conferentie lag de nadruk op het verzamelen van input voor ons nieuwe beleidsplan. We nodigden diverse externe sprekers uit om ook van hen input te krijgen. In verschillende sessies bespraken we met inhoudelijk betrokkenen hoe we de thema's op programmaniveau een plek kunnen geven. Door het brede scala aan onderwerpen en de opzet die we kozen, was er een rijke opbrengst. Het doordenken van de hoofdlijnen van nieuw beleid werd zo echt een gezamen-

lijk proces. Het gesprek gaf ons handvatten om de gekozen onderwerpen verder strategisch uit te werken.'

Daarnaast had de christelijke identiteit van Woord en Daad een belangrijke plek in het programma. In de geschiedenis van Woord en Daad, die op de beleidsconferentie werd geschetst, werd deze identiteit als een rode draad zichtbaar. Jan van der Stoep presenteerde de eerste bevindingen van het lectoraat 'Christelijke professie', een onderzoek dat we samen met CHE en Lelie Zorggroep uitvoeren. In diverse sessies is over dit thema doorgepraat. Wim: 'Eén van de uitkomsten hiervan was dat we in ons nieuwe beleid explicieter willen maken hoe identiteit tot uitdrukking komt in de verschillende programma's. De uitkomsten van het lectoraat helpen ons over deze zaken in gesprek te gaan met partners en zij geven ons handreikingen om de vertaalslag naar de praktijk van de verschillende programma's te maken.'

4

Organisatie en bestuur: de krachten gebundeld

Bouwen

4.1 Organisatie

4.1.1 Projectmatig werken

Ons organisatiemodel en onze projectmatige manier van werken ontwikkelden zich organisch door. In 2019 concludeerden we dat het organisatiemodel ons in staat stelt om op onderdelen wijzigingen door te voeren die de effectiviteit van ons werk vergroten, zonder dat daarmee de hele structuur aangepast dient te worden.

4.1.2 Medewerkers

Ook in 2019 werkte een team van getalenteerde en gepassioneerde collega's aan de missie en visie van Woord en Daad. Als het gaat om de salariering van haar medewerkers volgt Woord en Daad de BBRA-systematiek.

In 2019 werden door HRM onder meer de volgende zaken opgepakt: Onze open, ondernemende en projectmatige manier van werken vraagt om een bepaalde mindset, specifieke vaardigheden en (soms) specialistische kennis van collega's. Om deze te ontwikkelen en om de manier van werken in te bedden in de hele organisatie, is de Woord en Daad Academy opgezet. Binnen deze Academy worden jaarlijks opleidingen, cursussen en inspiratiemomenten aangeboden die aansluiten bij de koers van Woord en Daad en de behoefte van de collega's;

- De arbeidsvoorwaardenregeling en huisregels van Woord en Daad werden herschreven zodat deze aansluiten bij de ondernemende en resultaatgerichte manier van werken. De arbeidsvoorwaarden en huisregels zijn, zover mogelijk en wenselijk, flexibel ingestoken en gaan uit van wederzijds vertrouwen, integriteit, flexibiliteit en loyaliteit en dragen bij aan de medewerkers-tevredenheid. In lijn daarmee werden ook enkele administratieve HR-processen vereenvoudigd en vergemakkelijkt;

- Team Supportdesk en Team Sponsoring gingen een nauwere samenwerking aan. Deze samenwerking ontstond vanuit de wens om sponsors en donateurs beter en sneller van de juiste informatie te voorzien;
- In april 2019 werd een medewerkerstevredenheidsonderzoek (MTO) uitgevoerd. In vergelijking met de resultaten van 2017 steeg de gemiddelde tevredenheid van medewerkers naar een 8,4 in april 2019 (t.o.v. een 8,0 in september 2018). Ook werden diverse verbeterpunten genoemd. Daar is in 2019 aan gewerkt en wordt ook in 2020 verder aan gewerkt.

Geregeld deden we een beroep op de expertise en kennis die in de flexibele schil vertegenwoordigd is. Hun inzet past bij de projectmatige manier waarop we ons werk vormgeven en zal ook in de komende jaren van belang zijn. De flexibele schil werd eveneens geraadpleegd bij de invulling van korte tijdelijke vervanging van afwezige collega's.

4.1.3 Integriteit Aanleiding

Integriteit is niet los te zien van onze christelijke identiteit. In 2018 werd de ontwikkelingssector op scherp gezet toen er berichten naar buiten kwamen van integriteitsschendingen en misbruik. De sector reageerde hier direct op en sprak onder meer af dat iedere organisatie moest werken aan de opzet of verdere ontwikkeling van een integriteitssysteem, gericht op het voorkomen van iedere vorm van integriteitsschendingen. Voor Woord en Daad onderstreepten de nieuwsberichten in 2018 vooral het belang van een open cultuur en een heldere structuur, waarbinnen mensen elkaar durven aan te spreken en problemen worden signaleerd en opgelost, passend bij onze identiteit.

Integriteitssysteem

In 2019 heeft Woord en Daad gewerkt aan het doorontwikkelen van haar integriteitssysteem. We hebben het integriteitsbeleid, waarin beschreven wordt op welke manier Woord en Daad misstanden probeert te voorkomen, verder aangescherpt. Vanuit onze christelijke kernwaarden zijn we van mening dat het cruciaal is dat ons werk op een integere manier gebeurt. In 2019 werd daarom ook een gedragscode opgesteld. Daarnaast beschreven we in een integriteitsstatement op welke manier Woord en Daad integriteit ziet: als *professionele verantwoordelijkheid* waarbij het gaat om integer handelen, onze ketenverantwoordelijkheid, de juiste mentaliteit en bewustwording rond beslissingen die dagelijks worden genomen. Tegelijk is een systeem nodig van toetsing en evaluatie, met heldere regels en afspraken. In het integriteitsbeleid zijn deze uitgebreid beschreven.

Gedragscode

In de nieuw opgestelde gedragscode is aan de hand van onze kernwaarden beschreven welk integer handelen we van betrokkenen bij Woord en Daad verwachten. De code geeft richting aan al ons handelen.

Directe en indirecte verantwoordelijkheid

Het integriteitssysteem richt zich op betrokkenen in de eigen organisatie, vrijwilligers, donoren en de lokale partnerorganisaties waarmee we samenwerken. Woord en Daad werkt veel samen met (lokale) partnerorganisaties die een eigen verantwoordelijkheid hebben richting hun stakeholders en de doelgroep. Bij een directe verantwoordelijkheid kan Woord en Daad primair beslissen over de opzet, de manier van werken, gedrag en sanctiëring van handelen. Waar Woord

en Daad moet vertrouwen op systemen van stakeholders en partnerorganisaties spreken we over een indirecte verantwoordelijkheid. Woord en Daad neemt in die gevallen haar verantwoordelijkheid door middel van het

Personeelsopbouw

Aantal werknemers per type contract

In diensttreding in 2019

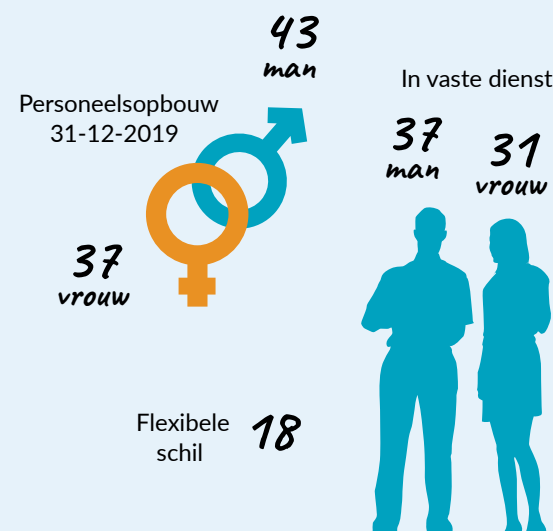
	< 30 jaar	30-50 jaar	> 50 jaar	Totaal
Man	1	6	1	8
Vrouw	6	4	0	10

Uit diensttreding in 2019

	< 30 jaar	30-50 jaar	> 50 jaar	Totaal
Man	0	4	2	6
Vrouw	4	5	0	9

Woord en Daad Winkels in diensttreding

	< 30 jaar	30-50 jaar	> 50 jaar	Totaal
Man	0	1	0	1
Vrouw	0	1	0	1

uitvoeren van audits op het functioneren van (integriteit)systemen van partnerorganisaties. In 2019 is het beleid voor toetsing van (partner)organisaties waar Woord en Daad mee samenwerkt verder ontwikkeld.

Meldsysteem

Omdat het in voorkomende gevallen van belang is dat betrokkenen schendingen kunnen melden is het meldsysteem in 2019 geüpdatet. De verschillende meldpunten en de werkwijze bij een melding zijn in- en extern inzichtelijk gemaakt.

Bewustwording

Woord en Daad kan integriteitsschendingen niet bij voorbaat uitsluiten. Wel doen we er alles aan om niet-integer handelen te voorkomen. Daarom zijn diverse acties geformuleerd waarbij we met collega's en andere betrokkenen werken aan bewustwording op het gebied van integer handelen. Het gaat hierbij vooral om het eigen maken van de onderliggende waarden. In de komende jaren zullen we periodiek aandacht besteden aan dit thema.

Meldingen 2019

In 2019 hadden we te maken met een concrete melding van een vermoeden van misbruik van financiële middelen bij een partnerorganisatie in West-Afrika. Nadat in november de melding werd ontvangen liet Woord en Daad direct een onderzoek uitvoeren door een externe partij. Na ontvangst van het eindrapport zullen er in 2020 maatregelen worden getroffen. Daarnaast ontvingen we in 2019 een melding over een dienstverlener waar Woord en Daad mee samenwerkt. Na onderzoek bleek dat er geen sprake was van fraude, maar wel van een aantal onregelmatigheden. Deze zijn met de betreffende partij besproken en aangepakt om herhaling te voorkomen.

4.1.4 Ondernemingsraad

De ondernemingsraad is voltallig en vertegenwoordigt de breedte van de hele organisatie: fondsenwerving, ondersteuning en de projectpool. Sinds 2019 vertegenwoordigt de OR meer 'dochters' van Woord en Daad. Zo kunnen ook medewerkers van Woord en Daad Winkels en de Job Booster-entiteit op de OR rekenen.

Afgelopen jaar heeft de OR haar reglement geüpdatet en zijn er constructieve gesprekken gevoerd over de nieuwe arbeidsvoorwaarden-regeling en het integriteitsbeleid. Er is een open communicatie tussen OR en collega's en tussen OR en de directeur-bestuurder.

4.2 Beleid en bestuur

4.2.1 Bestuur en toezicht

In lijn met de Code Goed Bestuur voor Goede Doelen kent Woord en Daad een scheiding tussen toezicht en bestuur. Bij de benoeming van de leden van de raad van toezicht en de directeur-bestuurder wordt gekeken naar hun verbondenheid met de achterban. Alleen degenen die zich verbonden weten met en staan in de reformatorische gezindte en van daaruit de grondslag en het doel van de stichting van harte onderschrijven, komen voor benoeming in aanmerking. Woord en Daad werkt projectmatig: er is geen managementteam en projecten worden aangestuurd door programma- en/of projectleiders. Periodiek vindt een strategisch overleg plaats waarin de directeur-bestuurder thema's met een strategisch karakter bespreekt met collega's uit verschillende disciplines. Afhankelijk van de agendapunten schuiven belanghebbende collega's aan. De directeur-bestuurder heeft daarnaast tweewekelijks een bestuurlijk overleg met betrokkenen over niet-strategische onderwerpen. In de uitvoering heeft de directeur-bestuurder verantwoordelijkheden en bevoegdheden gedelegeerd aan

programma- en projectleiders en zelfsturende teams. De procedures hiervoor zijn vastgelegd in het Handboek Organisatie. Via interne controle wordt naleving van de procedures door de interne auditor gerapporteerd aan de directeur-bestuurder.

4.2.1.1 Bestuurlijke verantwoording

Directeur-bestuurder

Statutair heeft de directeur-bestuurder beleidsmatig de verantwoordelijkheid voor de organisatie. In 2019 was R.F. (Rina) Molenaar MSc directeur-bestuurder van Woord en Daad. Zij heeft diverse nevenfuncties. Zie daarvoor bijlage 2.

Raad van toezicht

De raad van toezicht keurt het door de directeur-bestuurder voorgestelde beleid goed en ziet toe op de invulling van de missie en visie van Woord en Daad. Daarnaast beoordeelt zij het functioneren van de directeur-bestuurder. Per 31 december 2019 was de samenstelling zoals in bijlage 2 is beschreven. Nevenfuncties van raad van toezicht-leden zijn eveneens te vinden in bijlage 2. De raad van toezicht vergaderde in 2019 zes keer in aanwezigheid van de directeur-bestuurder. In 2019 besloot de raad van toezicht met een externe een zelfevaluatiesessie te doen. De eerste sessie is begin 2020 gepland.

Beoordeling directeur-bestuurder

In de decembervergadering beoordeelde de raad van toezicht het functioneren van de directeur-bestuurder. De evaluaties van diverse betrokkenen (adviesgroep particulieren, adviesgroep bedrijven, partnernetwerk en ondernemingsraad) zijn meegenomen in de beoordeling.

Financiële auditcommissie

De financiële auditcommissie adviseert de

raad van toezicht over financiële zaken. Deze commissie vergaderde in 2019 drie keer.

Accountant

De raad van toezicht laat de directeur-bestuurder en de organisatie extern en onafhankelijk controleren door een accountant. Dit jaar heeft Dubois Accountants de externe controle van de jaarrekening verzorgd.

4.2.1.2 Beloning en salaris directeur-bestuurder

De raad van toezicht stelt de hoogte van de directiebeloning en de andere bezoldigingscomponenten vast, op grond van het daarvoor vastgestelde beloningsbeleid en de vaststelling van de beloning volgt Woord en Daad de 'Regeling beloning directieuren van goededoelenorganisaties' van Goede Doelen Nederland. De regeling geeft aan de hand van zwaartecriteria een maximumnorm voor het jaarinkomen van de directie. De weging van de criteria die leidt tot deze BSD-score vindt plaats door de raad van toezicht. De BSD-score voor Woord en Daad is voor 2019 vastgesteld op 485 punten. Op basis daarvan mag het maximaal jaarinkomen van de directeur-bestuurder in 2019 € 138.020 bedragen. Het daadwerkelijke bruto inkomen (€ 101.501) blijft ruim onder dit gestelde maximum.

Voor het totaal van het bruto jaarinkomen, de belaste vergoedingen/bijtellings, de werkgeversbijdrage pensioen en overige beloningen op termijn gold in 2019 een maximum van € 194.000 per jaar vanuit de Wet Normering Topinkomens. De directeur-bestuurder bleef ruim binnen het genoemde maximumbedrag. De hoogte en samenstelling van de bezoldiging worden in de jaarrekening toegelicht in de toelichting op de staat van baten en lasten.

4.2.2 Kwaliteitsmanagement

- Woord en Daad heeft haar kwaliteitsmanagementsysteem ingericht volgens de principes van ISO 9001 en de Partos-norm 9001 (sectorspecifieke ISO-norm). In september 2019 is de opvolgingsaudit van onze externe auditor Certiked met goed gevolg doorlopen.
- Door de twee interne auditors zijn vijf audits op verschillende interne processen uitgevoerd om de werking van het kwaliteitsmanagementsysteem te controleren en waar mogelijk te verbeteren. Afwijkingen en verbeterpunten zijn gerapporteerd en zijn opgevolgd.
- Het Handboek Organisatie (inclusief alle processchema's, procedures, manuals en overige documenten) is in samenwerking met de verantwoordelijke collega's up-to-date gehouden.
- Door verschillende collega's zijn klanttevredenheidsonderzoeken uitgezet en is de tevredenheid van donateurs over reizen, evenementen, bijeenkomsten en over Woord en Daad gemeten.
- In mei 2019 zijn de leveranciersbeoordelingen uitgevoerd.
- In juli 2019 is met het strategisch team de jaarlijkse management review uitgevoerd. De conclusie was dat het kwaliteitsmanagementsysteem prima voldoet. Actiepunten zijn per onderwerp geregistreerd en opgevolgd.
- In oktober 2019 is door de externe accountant een EDP audit uitgevoerd op het ICT-systeem van Woord en Daad. Aanbevelingen rond toegangsbeveiliging en autorisaties in het ERP-systeem zijn voor het uitvoeren van de jaarrekeningcontrole in februari 2020 opgepakt.

4.2.3 Klachten, signalen en complimenten

Ook in 2019 zijn ontvangen klachten, signalen

en complimenten geregistreerd en beantwoord, volgens onze 'procedure voor klachten, signalen en complimenten'.

4.2.4 Gedragscodes en certificering

Woord en Daad onderschrijft de volgende codes en volgt de volgende richtlijnen:

- Code of Conduct van het Internationale Rode Kruis, een internationale gedragscode voor hulporganisaties;
- Sphere Standards bij noodhulp en wederopbouw
- Gedragscode van Goede Doelen Nederland
- COSO: dit systeem is vooral gericht op een kritische beheersing van de fondsenwervings- en fondsenbestedingsprocessen en een betrouwbare verslaglegging in de jaarrekening. Dit wordt bereikt door een adequate administratieve organisatie en de daarin beschreven interne beheersmaatregelen.

Woord en Daad heeft de volgende certificeringen:

- CBF-keurmerk, geïntegreerd met de Code Goed Bestuur voor Goede Doelen (de code Wijffels). Het keurmerk stelt eisen aan bestuur, beleid, fondsenwerving, voorlichting en communicatie, besteding van middelen en verslaggeving. Woord en Daad is via de nieuwe Erkenningsregeling die in 2016 inging, erkend als goed doel dat voldoet aan de CBF-vereisten.
- ISO: dit keurmerk gebruikt Woord en Daad voor een kritische beheersing, aanpassing en optimalisering van de processen. Tevens is Woord en Daad Partos-9001 gecertificeerd (sectorspecifieke norm op basis van de ISO norm 9001).
- Gouden Oor: dit is een toetsingskader voor het luisteren en gehoor geven aan klanten. In mei 2019 is een audit uitgevoerd, waarbij we niveau 2 behaald hebben en hierbij enkele punten hoger gescoord hebben dan in 2018.

4.2.5 MVO-beleid

Ons beleid op het gebied van maatschappelijk verantwoord ondernemen heeft invloed op de milieugerelateerde, economisch gerelateerde en sociaal gerelateerde keuzes die we als organisatie maken. We compenseren bijvoorbeeld de totale CO₂-uitstoot voor onze organisatie, die over 2019 809 ton bedroeg (zie bijlage 5). In ons MVO-beleid volgen we de ISO 26000-richtlijn.

De GRI-tabel (Global Reporting Initiative) is een algemeen aanvaarde verslaggevingsrichtlijn over de duurzaamheidsprestaties van een organisatie. Deze tabel is opgenomen in bijlage 5. De MVO-verklaring van de accountant is te vinden op pagina 81.

4.2.6 IMVO-beleid

Woord en Daad hecht aan rentmeesterschap en medeverantwoordelijkheid. Internationaal maatschappelijk verantwoord ondernemen (IMVO) krijgt op verschillende manieren een plek.

Met onze betrokkenheid bij het IMVO-convenant Voedingsmiddelen (zie ook blz. 28) geven we aan ons in te zetten voor beperking van schending van mensenrechten en milieuschade bij de voedingsmiddelenproductie. Voor de totstandkoming van dit convenant hebben we ons actief ingezet.

Gerjan Agterhof, IMVO-expert: 'Bij IMVO gaat het om een scala aan thema's, zoals arbeidsomstandigheden, corruptie, milieu, kinderbeleid, enzovoort. De mensen voor wie wij werken lopen meer risico op uitbuiting en dus willen we ons inzetten om negatieve effecten voor hen te minimaliseren. In 2019 schreven we beleid om dit thema structureel een plaats te geven binnen de organisatie. Woord en Daad werkt veel samen met bedrijven in

consortia en projecten. Daarbij gaan we er vanuit dat bedrijven op een verantwoorde manier ondernemen en zo bijdragen aan duurzame ontwikkeling. Kijk je echter naar de totale bedrijfsvoering, bijvoorbeeld ook naar hoe een bedrijf met milieu en natuur omgaat, dan geeft het totaalplaatje soms een ander beeld. Binnen het cashewproject is onderzoek gedaan naar een leefbaar loon. Daaruit blijkt dat we hier nog forse stappen te zetten hebben. De komende tijd gaan we dit thema verder integreren binnen onze projecten. Willen we IMVO een structurele plek geven, dan is het nodig ook voorwaarden te stellen aan bedrijven waarmee Woord en Daad werkt. Ook dat is onderdeel van het nieuwe beleid.'

4.2.7 Genderbeleid

In 2019 heeft Woord en Daad beleid geformuleerd op het thema 'gender'. Judith van den Bogaard, een van de thema-experts rond gender: 'De hoofdlijn van ons genderbeleid is dat we hierin uitwerken hoe wij praktisch handen en voeten geven aan de kernwaarde 'medeschepsel'. Gender gaat over de vraag: zie je de mens als mens, ongeacht zijn of haar context, en kijk je naar mogelijkheden van die mens om tot bloei te komen? Vanuit het Bijbels perspectief dat mannen en vrouwen gelijkwaardig als beeld van God geschapen zijn, vullen mannen en vrouwen elkaar aan in familierelaties en in de maatschappij. Bij het thema geven we ook de waarde van familie en sterke positieve onderlinge relaties een plek.' Op de beleidsconferentie in november hebben we het thema gender met partnerorganisaties besproken in relatie tot het bereiken van allerarmsten: bereiken we met onze projecten mensen die anders niet bereikt worden? Judith: 'Belangrijk is dat het gaat om gelijkwaardigheid tussen mensen. We willen de context begrijpen om daar adequaat op te kunnen reageren. We zien dat het in heel veel projecten al heel goed

meegenomen wordt. Met het genderbeleid investeren we in het structureel meenemen van dit thema. Bijvoorbeeld door het een plaats te geven in het vooronderzoek bij nieuwe projecten, maar ook bij de evaluatie van afgeronde projecten.'

4.3 Achterban, evenementen, communicatie en marketing

De resultaten die we behaalden waren alleen mogelijk dankzij onze betrokken achterban: jong en oud, sponsors, vrijwilligers, kerken, ondernemers... We groeiden qua inkomsten bij zowel de particulieren als de ondernemers en vermogensfondsen.

4.3.1 Vrijwilligers

In het verslagjaar groeide het aantal vrijwilligers explosief met 368 vrijwilligers in de Woord en Daad-winkels. We zijn dankbaar dat we als organisatie steeds weer mogen rekenen op de grote inzet van vele vrijwilligers. Ook in 2019 zetten duizenden vrijwilligers zich in voor Woord en Daad. Dat deden ze als onderdeel van een van de 61 comités, als een van de 38 verkooppunten van Woord en

Daad-producten, in een van de 27 winkels, als zelfbezorger, vertaler, kantoorvrijwilliger, Young Ambassador of als evenementen-vrijwilliger. Het aantal Woord en Daad-winkels is gestegen met vier winkels en daarnaast is er voorbereidend werk gedaan voor de opening van twee nieuwe winkels.

Vrijwilligers in de comités organiseerden met elkaar zo'n 200 activiteiten. Zij zijn lokaal ambassadeurs voor het werk van Woord en Daad, creëren bekendheid en werven fondsen voor hun zelfgekozen projecten door het organiseren van fairs, collectes, acties met statiegeldbonnen, enzovoort. Geregeld worden gezamenlijke activiteiten opgezet door samenwerking tussen vrijwilligers van comités, winkels en lokale initiatieven.

In juni organiseerden we een bedankevent voor alle vrijwilligers. Tijdens een barbecue ontmoetten we een betrokken groep vrijwilligers, die we deze keer als collega's in het zonnetje konden zetten. De aanwezige vrijwilligers gaven aan dat dit een heel inspirerende avond was, waarbij ook de onderlinge ontmoeting bijzonder werd gewaardeerd.

Inkomsten per doelgroep in €

Doelgroep	Doelstelling 2019	Realisatie 2019	Realisatie 2018	Vershil 2019-2018
Particulieren totaal	€ 15.798.769	€ 14.187.935	€ 13.446.500	€ 741.435
projecten	€ 5.863.696	€ 4.888.095	€ 3.933.012	€ 955.083
sponsoring	€ 9.085.073	€ 9.068.923	€ 9.096.800	-€ 27.877
noodhulp	€ 850.000	€ 230.917	€ 416.688	-€ 185.771
Andere organisaties zonder winststreven	€ 230.000	€ 509.101	€ 573.685	-€ 64.584
Kerken	€ 2.046.000	€ 1.639.625	€ 2.156.431	-€ 516.806
Vermogensfondsen	€ 3.918.441	€ 2.890.693	€ 2.326.171	€ 564.522
Bedrijven	€ 4.316.049	€ 3.122.554	€ 2.216.590	€ 905.964
Subsidies	€ 389.701	€ 1.310.003	€ 4.460.585	-€ 3.150.582
Eigen bijdrage vanuit partners in consortia	€ 424.257	€ 495.337	€ 2.989.189	-€ 2.493.852
Totaal	€ 27.123.217	€ 24.155.248	€ 28.169.151	-€ 4.013.903

4.3.2 Ondernemers

In 2019 zagen we bij ondernemers een groei in betrokkenheid, zowel in inhoudelijke bijdragen als in het aantal en de hoogte van giften. Zo stegen de inkomsten van de RegioOndernemers met 9% ten opzichte van 2018, het aantal leden groeide met ruim 6%. 25 ondernemers gingen met ons op reis in 2019. Tijdens zo'n reis groeit de betrokkenheid op het eigen project nog verder en nadien treden ondernemers op als 'ambassadeur' in hun eigen omgeving.

Van de betrokken ondernemers zijn 95 bedrijven lid van een Business Platform en de 13 RegioOndernemers-groepen tellen 658 leden. Deze platforms en groepen organiseren in hun eigen omgeving activiteiten op informatief en/of fondswervend vlak, waarbij zij ook vaak nieuwe ondernemers uitnodigen. Op deze manier groeit de betrokkenheid bij en bekendheid rond onze projecten.

In november organiseerden we traditiegetrouw een Business Meeting, deze keer met het thema 'BIJgepraat!'. Tijdens deze meeting stond het bijenproject in Oeganda centraal en was Imaculate Akullo, inker en ondernemer, te gast. Op de meeting waren, behalve zo'n 85 ondernemers uit ons bestaande netwerk, ook 15 'nieuwe' ondernemers aanwezig.

4.3.3 Evenementen

Op 18 januari 2019 organiseerden we de Woord en Daad Werelddag in Barneveld, met diverse sprekers uit onze projectlanden. Het thema was: 'Sterker dan de storm!'. Oud-sponsorkind Kate uit de Filipijnen deelde met de aanwezigen hoe het sponsorprogramma haar leven heeft veranderd. Tijdens het evenement waren zo'n 100 vrijwilligers actief. Bijzonder! In september beklommen 186 deelnemers de Mont Ventoux in Frankrijk met het evenement Sport for Others. De deelnemers liepen, fietsten of renden 1.917 meter omhoog en

Impact Story

'A' nvankelijk had ik alleen oog voor de cijfers: wat dragen we bij voor het goede doel? Maar inmiddels heb ik meer oog gekregen voor de andere resultaten. En dat zijn er heel wat! Mensen uit de wijk - die vaak een kleine portemonnee hebben - kunnen bij ons bijvoorbeeld zeer goedkoop kleding, huisraad en meubels kopen. En voor veel bezoekers is onze winkel een tweede thuis.'

www.woordendaad.nl/voornveld

namen elk minimaal € 1.000,- aan sponsorgeld mee. Met elkaar brachten zij een bedrag van € 300.000 bijeen voor de bevrijding van kindslaven in Haïti. Tijdens dit evenement zetten 65 vrijwilligers zich in.

4.3.4 Marketing

In 2019 startten we met een intern 'Bureau Marketing'. De drie marketeers werden door diverse interne opdrachtgevers ingezet. Zo kreeg het sponsorprogramma een hernieuwde wervingsaanpak en werd de communicatiestroom naar nieuw aangemelde sponsors geoptimaliseerd. Verder hield Bureau Marketing zich bezig met data-analyse, de optimalisatie van de website en online marketing. Ook werd de welkomstflow voor nieuwe gevers verbeterd. Voor de reactivering van gestopte donateurs werd een plan opgesteld, dat in 2020 verder wordt uitgerold. Diverse interne opdrachtgevers werden van advies voorzien, waardoor donateurs nóg beter bediend konden worden.

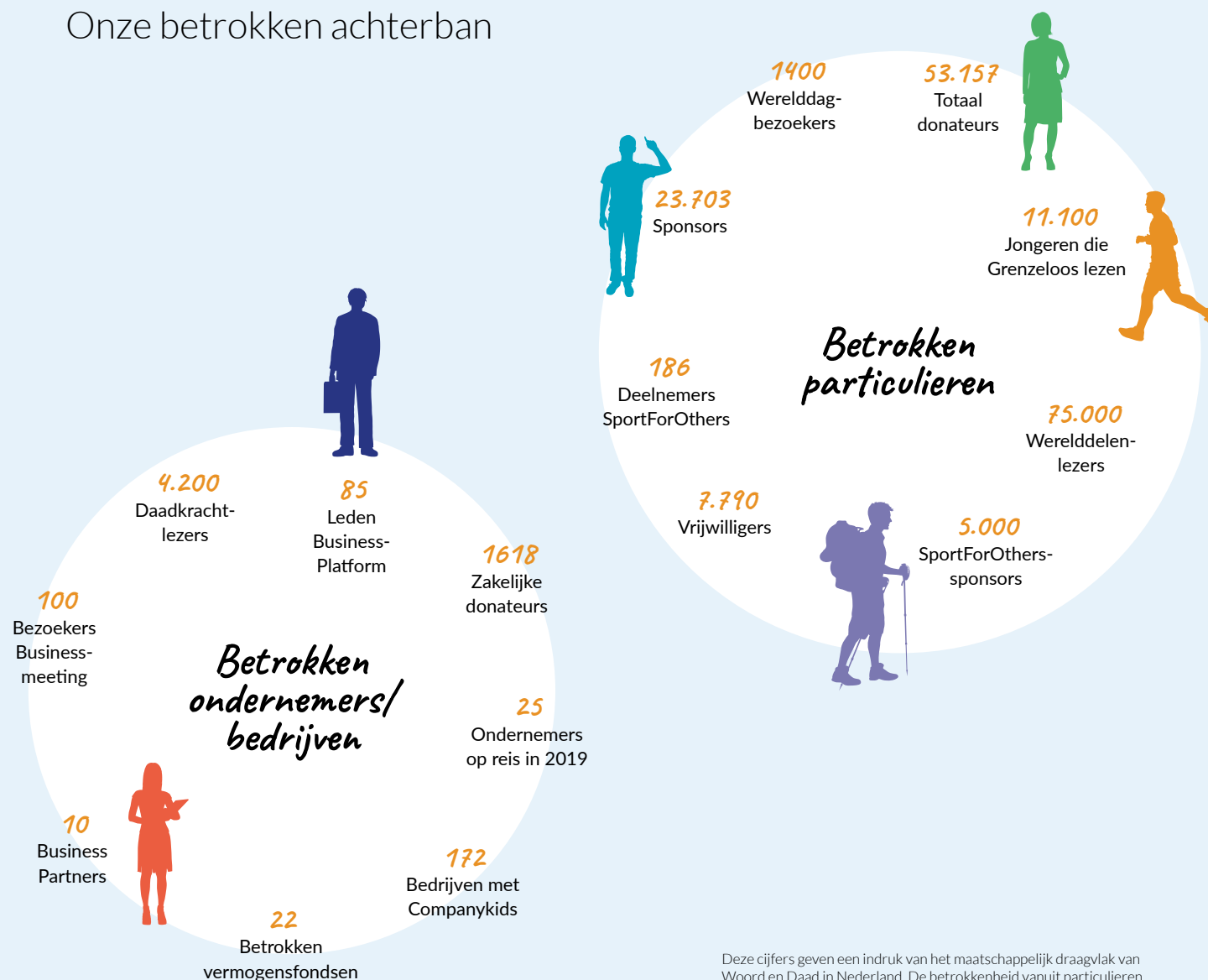
4.3.5 Opmaak

Het team Opmaak werkte in 2019 aan 322 verschillende interne opdrachten op het gebied van vormgeving, ter ondersteuning van de diverse projecten. Dit betrof onder meer flyers, videomateriaal, visualisaties, advertenties en beursaankleding. Hierdoor hoefde Woord en Daad geen extern bureau in te schakelen.

4.3.6 Communicatie

Het team Communicatie zette zich ook in 2019 in voor de diverse doelgroepen en projectteams, passend bij de projectstructuur van Woord en Daad. In het verslagjaar zijn we intensiever aan de slag gegaan met het meten van klanttevredenheid en klantgerichtheid. Dat betekent dat we veel nadrukkelijker de feedback meenemen van onze donateurs als

Onze betrokken achterban

Deze cijfers geven een indruk van het maatschappelijk draagvlak van Woord en Daad in Nederland. De betrokkenheid vanuit particulieren, scholen, kerken en ondernemers is groot. Het totaal aantal donateurs is geen optelsom van de in dit overzicht genoemde cijfers, omdat een aantal van de genoemde groepen in beide categorieën valt.

het gaat om onze communicatiestrategie. Het Gouden Oor heeft hier mede aan bijgedragen door ons hiervoor handvatten te geven. Daarnaast maakten we gebruik van media-aandacht in kranten, (vak)bladen en op online newssites, met de focus op verdiepende interviews met collega's en vrijwilligers. We schreven opinieartikelen in o.a. het RD, het ND en het Friesch Dagblad. Verder zetten we steviger in op onze online communicatie op sociale-mediakanalen en onze eigen website. Voor de doelgroepen gaven we opnieuw diverse magazines uit: Werelddelen, bedoeld voor de brede achterban van Woord en Daad, Daadkracht voor ondernemers, Intercom voor vrijwilligers en Verrekijker voor basisscholen. Voor ons jongerenmagazine Grenzeloos werkten we aan een nieuw concept, om daarmee weer beter aan te sluiten bij de doelgroep. Het magazine onderging een metamorfose: vanaf 2019 is Grenzeloos een 'minimagazine' op smartphoneformaat. De twee edities van 2019 kregen als thema mee: 'Waar komt jouw kleding vandaan?' en 'Wat is jouw voedsel waard?'.

Communicatie met onze achterban

Online / Social Media

- Unieke bezoekers website: **135.173**
- Aantal sessies: **333.187**
- Unieke paginaweergaven: **563.354**
- Volgers op social media (4 kanalen): **10.700**

Gedrukte uitingen

- Werelddelen, voor donateurs en andere betrokkenen, 4x, oplage **75.000**
- Daadkracht, voor ondernemers, 3x, oplage **4.200**
- Grenzeloos, voor jongeren, 3x, oplage **12.500**
- Verrekijker, voor kinderen, 3x, oplage **76.990**

5 Financiële verantwoording: een stevig fundament

Bouwen

Toelichting op de jaarrekening

Inkomsten

In 2019 bleek opnieuw hoe groot de betrokkenheid is van de achterban van Woord en Daad: reguliere inkomsten vanuit particulieren, bedrijven, kerken en vermogensfondsen groeiden flink of bleven op peil. Qua subsidies was 2019 een lastig jaar, omdat de inkomsten vanuit subsidies fors lager uitkwamen, evenals bijbehorende inkomsten vanuit partners in consortia. Ook noodhulpinkomsten vanuit de achterban waren lager in 2019. Vanuit de pijnlijn van 2019 is er begin 2020 wel weer een flinke subsidie toegekend. In de Woord en Daad-gebieden was in 2019 geen sprake van een grootschalige noodhulpsituatie.

Particulieren en winkels

Particuliere inkomsten, exclusief incidentele posten als noodhulp, groeiden met maar liefst 8%. Dit werd onder andere veroorzaakt door fors hogere nalatenschappen; ook de kringloopwinkels droegen 54% meer bij ten opzichte van het voorgaande jaar. De nettobijdrage vanuit de kringloopwinkels aan de projecten van Woord en Daad stijgt sterker dan de omzet van de kringloopwinkels, doordat winkels meer rendabel worden en er ook nieuwe en grotere winkels worden toegevoegd. Voor 2020 staat weer een aantal nieuwe locaties op de planning. Het Sport for Others-evenement werd in eigen beheer uitgevoerd en bracht een mooi bedrag aan giften op van ruim € 300.000. De inkomsten uit kindsponsoring stabiliseerden, waarbij de jarenlange daling definitief tot het verleden lijkt te behoren.

Bedrijven en vermogensfondsen

De inkomsten vanuit bedrijven lieten een prachtige groei zien van 41%. Het werk van Woord en Daad spreekt ondernemers aan, wat

zich vertaalt in structurele bijdragen, maar ook nieuwe bedrijven verbonden zich aan het werk van Woord en Daad. Naast de giften werd er voor Fair Factory Development Fund een bedrag van € 780.000 aangetrokken als investeringsgeld, wat de betrokkenheid naar deze donoren groter maakt. De inkomsten vanuit Vermogensfondsen namen toe met 7%. Met een aantal vermogensfondsen heeft Woord en Daad een meerjarig strategisch partnerschap, dat inhoud krijgt via het delen van kennis, netwerken en fondsen.

Kerken, scholen en andere fondsenwervende organisaties

Reguliere inkomsten van kerken, scholen en andere fondsenwervende organisaties bleven op peil. In samenwerking met EO Metterdaad werd een documentaire gemaakt rond het bijenproject in Oeganda, wat naast bekendheid voor het werk van Woord en Daad een bedrag van ruim € 100.000 aan inkomsten opleverde.

Subsidies

In 2019 is hard gewerkt aan diverse subsidievoorstellen. Hiervan zijn er in 2019 een drietal toegekend. De EU kende voor het Job Booster-programma in Benin een bedrag van € 500.000 toe en voor het Cashew-programma in Sierra Leone een bedrag van € 600.000. Daarnaast werd een subsidie verstrekt rond het IMVO Convenant Levensmiddelen, waarmee Woord en Daad samen met andere partijen de uitvoering van het convenant wil versterken. Naast deze nieuwe subsidies werden de meerjarige projecten uitgevoerd, waarvan de subsidie-inkomsten al in eerdere jaren in één keer waren opgeboekt.

Woord en Daad werkt met stevige consortia in diverse landen en diende met deze consortia vanuit diverse programma's subsidievoorstellen in. Deze werden echter niet allemaal goedgekeurd. Woord en Daad zet daarom de komende

tijd fors in op goede relaties met ambassades en institutionele donoren. De pijnlijn van ingediende voorstellen was per eind 2019 stevig gevuld, wat begin 2020 al leidde tot een voorlopige toekenning vanuit het Ministerie van Buitenlandse Zaken voor een Job Booster-subsidie in Burkina Faso van 6 miljoen euro. Woord en Daad was, op basis van een goed track record en door de goede contacten, uitgenodigd hier een aanvraag op in te dienen. Omdat de concepten en programma's passend zijn bij subsidiekansen, zijn de vooruitzichten veelbelovend.

Bestedingen

Zoals uit de vorige paragraaf blijkt, kunnen inkomsten sterk en niet altijd voorspelbaar schommelen door vertraging van bijvoorbeeld het openstellen van subsidiekansen, het afwijzen van subsidievoorstellen en fluctuerende noodhulpinkomsten. Bovenstaande laat zien dat Woord en Daad een stabiele inkomstenstroom heeft vanuit een trouwe achterban. Om de fluctuaties in inkomsten op te vangen hanteert Woord en Daad een systematiek die de bestedingen sterk verbindt met de inkomsten. Die systematiek heeft in 2019 opnieuw goed gewerkt. Daarnaast worden meerjarige toekenningen van subsidies gekoppeld aan vorderingen in de balans. Dat betekent dat bestedingen voor die programma's gedekt zijn wat ten goede komt aan de stabiliteit van de activiteiten. Het onderwijsprogramma groeide: onder andere door het INCE-concept voor kwaliteitsverbetering in onderwijs dat Woord en Daad samen met Driestar educatief uitvoert, maar ook door het opstarten van nieuwe onderwijsprogramma's en uitbreiding van bestaande programma's. Het Job Booster-concept is in 2019 verder uitgerold. Bestedingen binnen het programma Duurzaam Water liggen lager in 2019, maar dat komt vooral doordat in 2018 een aantal meerjarige toekenningen zijn gedaan, waarvan de activiteiten ook in 2019 en verder doorlopen.

In 2019 werden de meeste congrueertrajecten, waarbij we samen met partners werken aan een ondernemende mindset en een projectmatige manier van werken, afgerond. Er is duidelijk positieve impact zichtbaar op ondernemerschap en samenwerken in consortia bij partners. In 2019 werd volledig gewerkt via de projectmatige aanpak, waarbij projectleiders met hun (internationale) team integraal verantwoordelijk zijn voor zowel uitvoering als fondsenwerving van hun project. Dit creëerde veel ondernemerschap en eigenaarschap in de projectteams bij zowel Woord en Daad als haar partners. ProjectConnect, een webapplicatie, speelde een belangrijke rol in rapporteren en monitoren. In deze software werd in 2019 verder geïnvesteerd, zodat ook complexere projecten met meerdere partijen goed ondersteund worden. Partners hebben hier ook behoefte aan en werden nauw betrokken bij de verdere ontwikkeling.

Het overgrote deel van de doelbestedingen betreft structurele programma's rond armoedebestrijding (86%) en noodhulp (3%) in het Zuiden. Daarnaast vindt Woord en Daad het belangrijk dat de allerarmsten ook een stem en gezicht krijgen richting de politiek en dat armoedebestrijding een plaats krijgt in de levens van mensen in Nederland. Vandaar dat bewustwording en beleidsbeïnvloeding in Nederland en Europa 6% van de doelbestedingen uitmaken. Verder hecht Woord en Daad aan een hoge kwaliteit van haar programma's, waarin uitgaven scherp worden gecontroleerd en lessen uit de praktijk worden doorvertaald in nieuwe projecten. Om die reden heeft Woord en Daad 5% van de doelbestedingen geïnvesteerd in kennismanagement en audits. Ook de beleidsconferentie in 2019 gaf belangrijke input voor verdere verbetering en doorontwikkeling van programma's.

Nieuwe begrotingssystematiek

In de jaarrekening zijn gegevens uit de herziene

begroting 2019 verwerkt. Deze begroting is opgesteld via de nieuwe begrotingssystematiek, passend bij de veranderende context en werkwijze van Woord en Daad, waarbij de focus van lineair plannen verschuift naar navigeren. Er wordt een onderscheid gemaakt in de reguliere begroting (met bijbehorende normeringen voor bijvoorbeeld overheadkosten in relatie tot inkomsten) en een business development begroting voor nieuwe subsidiekansen in het komende jaar. De reguliere begroting wordt gepubliceerd en betreft de reguliere inkomsten vanuit particulieren, bedrijven, kerken, vermogensfondsen en reeds bekende subsidies. Deze bedragen zijn redelijk goed te plannen, in tegenstelling tot subsidievoorstellen (die al dan niet goedgekeurd worden en die tot grote schommelingen in inkomsten en bestedingen kunnen leiden). In de business development begroting wordt gewerkt met een return on investment (ROI), waarbij de investering om een voorstel in te dienen wordt afgezet tegen de verwachte totale inkomsten vanuit deze subsidies en eigen bijdragen van consortiumpartners. De ROI is genormeerd op minimaal 20, inkomsten vanuit de business development begroting dienen dus minimaal 20 keer de kosten van het indienen van een aanvraag te bedragen. De business development begroting fungeert als een intern sturingsdocument, dat steeds wordt bijgewerkt. In het jaarverslag wordt gerapporteerd over de gerealiseerde kosten en inkomsten met betrekking tot nieuwe subsidies.

Saldo van de baten en lasten

Het saldo van de baten en lasten bedraagt bijna € 1,5 mln. Van invloed op dit saldo zijn de hogere baten uit nalatenschappen geweest, die laat in het jaar bekend werden en dus nog niet besteed zijn. Verder zijn de personeels- en organisatiekosten € 584.000 lager uitgekomen dan begroot, onder andere door een niet begrote teruggave van omzetbelasting (€ 191.000) op gemengde

kosten over eerdere jaren. Ook in 2019 werd scherp gestuurd op besteding in projecten nadat benodigde middelen waren geworven.

Reserves en fondsen

De totale reservepositie van Woord en Daad werd in 2019 sterker, onder andere door de hogere onbestemde nalatenschappen. De inkomsten vanuit nalatenschappen verschillen jaarlijks fors. De algemene projectenreserve bedraagt per eind 2019 € 549.771 en is beschikbaar voor projectbestedingen in 2020. De algemene projectenreserve dient tussen de 0% en 7,5% van de totale inkomsten te bedragen, waarbij Woord en Daad er naar streeft om een giften binnen afzienbare tijd in te zetten voor projecten. In 2020 zullen er daarmee projectbestedingen gedaan worden vanuit de algemene projectenreserve waarvoor moeilijk specifiek geworven kan worden. Er is een stevige buffer voor koersrisico's. De koersrisico's, die niet in de exploitatie meegenomen worden, dekt Woord en Daad via deze reserve af. Vanaf 2020 zal er niet meer jaarlijks worden toegevoegd vanuit projecten op deze reserve, omdat het huidige niveau voldoende is om eventuele koersverliezen af te dekken. Zowel koerswinsten als koersverliezen komen ten goede/ten laste van de koersreserve. Op de lange termijn blijken koerswinsten en koersverliezen op totaalniveau redelijk in evenwicht te zijn.

De bestemmingsfondsen zijn nagenoeg gelijk gebleven. De INCE-fondsen die zijn gevuld vanuit sponsorgelden zullen in de komende jaren eveneens ingezet worden voor kwaliteitsverbetering in onderwijsprojecten. In 2019 werkten we er naartoe om in de landen break-even te draaien, zodat vanaf 2020 er geen aanvullende INCE-fondsen vanuit sponsoring hoeven te worden ingezet in de bestaande INCE-landen. In 2019 is er gedurende het jaar door de fondsmatchers in nauw overleg met projectleiders

en fondsenwerfers gestuurd op een optimale match van inkomsten en bestedingen. Ook de inzet van grantmanagers zorgde voor een goede budgetbewaking binnen de projecten.

Gezien het belang van kwalitatief goede subsidievoorstellen is er per eind 2019 een reserve voor Business Development gevormd, waaruit vanaf 2020 voorfinanciering van kosten voor subsidievoorstellen kan plaatsvinden. Bij succes worden de gemaakte kosten meegenomen in de wervingsdoelstelling van het project en wordt hiermee de reserve Business Development weer aangevuld, zodat er middelen beschikbaar blijven om te investeren in nieuwe subsidievoorstellen.

Liquiditeit

De liquiditeitspositie van Woord en Daad bleef ongeveer gelijk aan die in 2018 en is ruim voldoende om tijdig aan verplichtingen te voldoen. De wijze waarop Woord en Daad de liquiditeit managet blijkt voor de projectmatige wijze van werken effectief.

Kostenpercentages/ratio's en Return on Investment (ROI)

Woord en Daad stuurt strak op kostenpercentages. Die sturing is gebaseerd op twee normpercentages. De eerste is de norm voor beheer en administratie (B&A). Woord en Daad volgt hierin de richtlijn van Goede Doelen Nederland en het voorgeschreven model zoals opgenomen in de richtlijn verslaggeving RJ 650. Het maximale percentage voor beheer en administratie is door Woord en Daad genormeerd op een gemiddelde over drie jaar van maximaal 3,1%. In 2019 bedroeg het gerealiseerde percentage 2,42%, nagenoeg hetzelfde percentage als in 2018, toen er echter hogere inkomsten gerealiseerd werden. De totale overhead (fondsenwervingskosten en beheer en administratie) mag, volgens de eigen norm van Woord en Daad, gemiddeld maximaal

7,5% over drie jaar van de totale baten bedragen. In 2019 kwam Woord en Daad uit op 8,37%, vooral door de lagere inkomsten dan de begroting. De gerealiseerde overhead ligt € 372.000 lager dan de realisatie in 2018, onder andere door btw-teruggaven over eerdere jaren, maar ook door kostenbesparingen. Het driejaarlijks gemiddelde van de realisatie kwam uit op 8%. In toenemende mate wordt voorzien via een flexibele schil als inzet van specifieke expertise nodig is of bij pieken rond subsidieaanvragen. Door de goedgevulde pijplijn is de verwachting dat de overschrijding van de gemiddelde norm in 2020 weer goedgemaakt wordt. De doelbestedingsratio (bestedingen aan doelstelling gedeeld door totale bestedingen) nam licht af naar 88,14% (2018 89,95%). De normpercentages gelden voor Woord en Daad en zijn gebaseerd op de enkelvoudige jaarrekening van Woord en Daad. Andere stichtingen die in de consolidatie betrokken zijn, zoals Woord en Daad Winkels, hebben een eigen verdienmodel en worden dus op een andere wijze genormeerd.

De kosten voor het maken van subsidievoorstellen voor institutionele donoren versus de opbrengsten van toegekende subsidies wordt genormeerd met een ROI, die minimaal 20 moet zijn. Dat betekent dat op totaalniveau de subsidiebaten minimaal 20 maal de kosten van het schrijven van voorstellen moeten zijn. Op deze manier kijken we nog scherper of we daadwerkelijk een subsidievoorstel schrijven, waarbij kosten en verwachte opbrengsten in balans moeten zijn. Door tegenvallende subsidie-inkomsten in 2019 kwam de ROI uit op 3,68. In de komende jaren wil Woord en Daad zich richten op grotere subsidievoorstellen, omdat daarmee zowel een betere efficiency als een grotere impact bereikt kan worden.

Geconsolideerde balans per 31 december (na resultaatsbestemming)

Activa	2019 €	2018 €
Vaste Activa:	11.151.971	14.229.732
Immateriële vaste activa (1)	1.167.959	1.284.375
Activering website/softwareontwikkeling in het kader van bedrijfsvoering en doelstelling		
Materiële vaste activa (2)	331.646	262.568
In het kader van bedrijfsvoering		
Financiële vaste activa (3)	9.652.366	12.682.789
Leningen/deelnemingen/overige vorderingen	2.239.926	2.512.603
Vorderingen vanuit inkomstencontracten	7.412.440	10.157.839
in het kader van de doelstelling		
Viottende Activa:	13.711.271	13.637.505
Voorraden (4)	820.439	687.241
Goederenvoorraad in het kader van de doelstelling		
Vorderingen en overlopende activa (5)	6.467.665	6.338.042
Liquide middelen (6)	6.423.166	6.612.221
Totaal activa	24.863.242	27.867.236
Passiva		
Reserves en fondsen	8.436.931	6.938.374
Reserves (7)	4.559.495	3.106.608
Stichtingskapitaal	272	272
Continuïteitsreserve	2.731.599	2.655.323
Bestemmingsreserves:		
Koersreserve	927.853	679.738
Reserve gerealiseerde deelnemingsresultaten		-212.798
Reserve Business development	350.000	
Algemene projectenreserve	549.771	-15.927
Fondsen (8)	3.877.436	3.831.766
Sponsorfondsen	615.239	575.454
INCE fondsen	517.805	524.921
Garantiefonds bedrijfsontwikkeling		8.904
Bestemmingsfondsen noodhulp	506.329	830.477
Overige bestemmingsfondsen	2.238.063	1.892.011
Voorzieningen (9)		
Langlopende schulden (10)	6.590.588	10.486.113
Kortlopende schulden (11)	9.835.723	10.442.749
Projecten en programma's	7.288.204	7.783.686
Vooruitontvangen sponsorgelden	756.836	765.391
Overige schulden en nog te betalen kosten	1.790.683	1.893.673
Totaal passiva	24.863.242	27.867.236

Geconsolideerde staat van baten en lasten over 2019

	Lopend boekjaar €	Begroot boekjaar €	Voorafgaand boekjaar €
Baten			
Baten van particulieren (12)			
-collecten	148.685	200.000	159.863
-nalatenschappen	1.889.641	1.200.000	895.866
-sponsorprogramma	9.068.923	9.085.073	9.096.800
-overige giften *	3.080.686	3.813.696	3.293.971
Totaal Baten van particulieren	14.187.935	14.298.769	13.446.500
Baten van bedrijfsleven (13) *	3.327.906	4.316.049	3.897.390
Baten van subsidies van overheden (14)	1.310.003	389.701	4.460.585
Baten van andere organisaties zonder winststreven (15) *	5.329.404	7.118.698	6.364.676
Som van de geworven baten	24.155.248	26.123.217	28.169.151
Baten als tegenprestatie voor de levering van producten en of diensten (16)			
Baten uit leveranciersrol en bewustwording	260.596	287.780	403.087
Baten uit brutowinst op verkopen artikelen	1.121.968	1.317.009	814.854
Som van de geworven baten uit tegenprestaties	1.382.564	1.604.789	1.217.941
Som van de baten*	25.537.813	27.728.006	29.387.093
Lasten			
Besteed aan doelstellingen:			
Structurele programma's (17)	17.877.156	20.770.138	22.706.064
Educatie (EDU)	11.361.971	11.831.963	9.698.060
Job Booster (JB)	1.744.691	2.289.406	1.393.942
Inclusieve Agribusiness Ontwikkeling (IAD)	1.387.278	941.642	2.913.679
Water, Sanitatie en Hygiëne (WASH)	929.895	2.576.403	6.252.881
Gezondheidsprogramma (HEALTH)	10.219		21.975
Huizenbouwprogramma (LCH)	-55.667	250.000	109.418
Beleidsbeïnvloeding (PI)	27.350	20.000	121.992
Capaciteitsopbouw (SPN)	788		
Innovatieprogramma		235.000	85.735
Regio-allianties	305.884	235.000	157.944
Overig	262.212	230.000	222.854
Partnerrol in Nederland	1.902.535	2.160.724	1.727.584
Noodhulp (18)			
-verstrekke steun via organisaties/instanties ter plaatse	728.135	1.500.000	1.003.804
Lobby (19)	357.932	271.180	407.193
Bewustwording (20)	848.904	796.955	873.911
Kennismanagement (21)	417.266	260.768	182.940
PMA (22)	656.337	683.236	406.233
Totaal besteed aan doelstellingen	20.885.731	24.282.277	25.580.145

	Lopend boekjaar	Begroot boekjaar	Voorafgaand boekjaar
Lasten (vervolg)			
Wervingskosten baten: ((24) en appendix 3)	1.499.281	1.670.682	1.609.958
Kosten eigen fondsenwerving	1.337.095	1.487.388	1.507.254
Kosten subsidies van overheden	162.186	183.294	102.703
Kosten leveranciersrol (25)	178.263	223.140	284.127
Kosten verkoop goederen (16)	317.231	305.000	271.465
Kosten Beheer & Administratie (26)	610.333	656.930	871.935
Som van de lasten	23.490.839	27.138.029	28.617.628
Saldo voor financiële baten en lasten	2.046.973	589.977	769.464
Saldo financiële baten en lasten (27)	-97.087		-13.843
Saldo van resultaten van organisaties waarin wordt deelgenomen (28)	-451.329		-100.194
Saldo van baten en lasten **	1.498.557	589.977	655.427
Bestemming saldo baten en lasten:			
Toevoeging/onttrekking aan:			
-Continuïteitsreserve	76.276		250.910
-Algemene projectenreserve	565.698	144.856	-190.037
- Reserve deelnemingen	212.798		-100.194
-Koersreserve	248.115	219.048	-41.600
-Sponsorfondsen	39.785		-66.133
-INCE fondsen	-7.116	35.138	275.334
-Bestemmingsfondsen noodhulp***	-324.148		84.169
- Garantiefonds bedrijfsontwikkeling	-8.904		6.635
- Fonds witte vlekkenbeleid		100.000	
- Fonds aanvraag/voorfinanciering subsidieprojecten	350.000	200.000	
-Overige bestemmingsfondsen	346.052	-109.065	436.343
	1.498.557	589.977	655.427

* waarvan baten noodhulp in 2019 € 574.610 (Begroot € 1.953.337; 2018: € 1.302.598),
verantwoord onder giften particulieren, bedrijfsleven en andere organisaties zonder winststreven
** zie appendix 7 voor een analyse van het saldo van baten en lasten ten opzichte van de begroting
*** zie ook bestemmingsfondsen noodhulp (8)
**** exclusief vermogensfondsen, laatstgenoemde zitten in kosten eigen fondsenwerving

Geconsolideerd Kasstroomoverzicht over 2019:

	2019	2018
Kasstroom uit operationele activiteiten		
Saldo van baten en lasten:	1.498.558	655.426
<i>Aanpassingen betreffende:</i>		
Afschrijvingen immateriële vaste activa (1)	280.430	289.080
Afschrijvingen materiële vaste activa (2)	60.706	86.261
Mutatie voorziening op verstrekte leningen (3)	36.015	-24.951
Afboeking op verstrekte leningen (3)		
Resultaat deelnemingen (3)	451.329	100.194
<i>Aanpassing veranderingen werkkapitaal:</i>		
Mutaties in voorraden (4)	-133.198	-163.454
Langlopende vorderingen op subsidieverstrekkers (3)	2.745.399	1.511.558
Mutaties in vorderingen (5)	-129.623	-2.009.439
Langlopende projectverplichtingen (10)	-3.875.320	-1.049.431
Mutaties in projectverplichtingen kortlopend (11)	-495.482	1.476.767
Mutaties in vooruit ontvangen sponsorgelden (11)	-8.555	82
Mutaties in overige schulden en nog te betalen kosten (11)	-102.990	622.631
Kasstroom uit operationele activiteiten (A)	327.270	1.494.723
Kasstroom uit investeringsactiviteiten		
Investerings in immateriële vaste activa (1)	-164.015	-140.512
Investerings materiële vaste activa (2)	-129.784	-157.917
Desinvesteringen materiële vaste activa (2)		109.446
Kasstroom uit investeringsactiviteiten (B)	-293.799	-188.983
Kasstroom uit financieringsactiviteiten		
Verstrekking leningen aan partnerorganisaties e.d. (3)	-213.767	-8.941
Ontvangen aflossing op verstrekte leningen (3)	283.947	61.802
Overige mutaties in verstrekte leningen (3)	80.047	
Vooruitbetaling langlopende huurtermijnen (3)	-80.047	
Verstrekking leningen aan / inbreng agio in deelnemingen (3)	-272.500	
Ontvangen langlopende schulden (10)	3.274	73.274
Aflossing langlopende schulden (10)	-23.479	-25.000
Kasstroom uit financieringsactiviteiten (C)	-222.525	101.135
Mutatie liquide middelen (A + B + C)	-189.055	1.406.911
Liquide middelen per 1 januari	6.612.221	5.205.310
Liquide middelen per 31 december	6.423.166	6.612.221
Mutatie liquide middelen	-189.055	1.406.911

Toelichting:

- Sinds 2013 wordt afgeschreven op de geactiveerde kosten voor softwareontwikkeling per eind 2012. Investerings in de softwareontwikkeling na 2013 worden dusdanig afgeschreven dat ultimo 2024 de investering geheel is afgeschreven.
- De vorderingen op subsidiënten vanuit inkomstencontracten en de verplichtingen aan partnerorganisaties zijn beiden afgenomen, wegens het ontbreken van nieuwe meerjarige subsidiecontracten die tot vorderingen leiden. Daardoor konden ook geen meerjarige toezeggingen aan partners gedaan worden.
- De liquide middelen zijn ongeveer gelijk gebleven ten opzichte van 2018. In de loop van de jaren verbeterd de liquiditeitspositie mede door de jaarlijkse afschrijvingspost op de geactiveerde kosten softwareontwikkeling.

Toelichting op de geconsolideerde balans en staat van baten en lasten

Algemene toelichting

Stichting Reformatorische Hulpactie Woord en Daad, hierna te noemen Woord en Daad, opgericht op 5 juli 1973, is gevestigd in Gorinchem en verleent ontwikkelingshulp, doet hiervoor fondswerving, verkoopt artikelen en stelt expertise ter beschikking. Zij is ingeschreven in de Kamer van Koophandel onder nummer 41.118.168. Vrijwilligers vormen door het gehele land comités ten behoeve van fondsenwerving. Per 1 januari 2017 zijn die vrijwilligersgroepen die een (kringloop)winkel exploiteren, overgegaan naar de in 2016 opgerichte stichting Woord en Daad Winkels. Eind 2019 zijn er 60 (2018: 64) vrijwilligerscomités.

Schattingen

Bij toepassing van de grondslagen en regels voor het opstellen van de jaarrekening vormt de leiding zich verschillende oordelen en schattingen die essentieel kunnen zijn voor de in de jaarrekening opgenomen bedragen. Indien het voor het geven van het in artikel 2:362 lid 1 BW vereiste inzicht noodzakelijk is, is de aard van deze oordelen en schattingen inclusief de bijbehorende veronderstellingen opgenomen bij de toelichting op de desbetreffende jaarrekeningposten.

Consolidatie

In de consolidatie worden de financiële gegevens opgenomen van Stichting Woord en Daad samen met haar groepsmaatschappijen en andere rechtspersonen waarop zij overheersende zeggenschap kan uitoefenen of waarover zij de centrale leiding heeft. De groepsmaatschappijen en andere rechtspersonen waarop zij een overheersende zeggenschap kan uitoefenen of waarover zij de centrale leiding heeft, worden voor 100% in de consolidatie betrokken. Deelnemingen waarop geen overheersende zeggenschap kan

worden uitgeoefend (geassocieerde deelnemingen) worden niet betrokken in de consolidatie. Intercompany-transacties, intercompany-winsten en onderlinge vorderingen en schulden tussen groepsmaatschappijen en andere worden geëlimineerd.

De in de consolidatie begrepen organisaties zijn:

- Stichting Woord en Daad Winkels te Gorinchem (100%);
 - Job Booster Nederland B.V. te Gorinchem (100%);
 - Foundation Word2Act te Washington (100%).
- Stichting The Well Foundation te Gorinchem (100%) is niet meer opgenomen in de consolidatie, aangezien deze stichting, wegens het ontbreken van voldoende activiteiten, in het verslagjaar is geliquideerd.

In 2017 is Foundation Word2Act opgericht. De stichting heeft als doel om inkomsten te verwerven in Noord-Amerika en op deze manier bij te dragen aan de doelstelling van Woord en Daad. In Foundation Word2Act heeft de raad van bestuur van Woord en Daad overheersende zeggenschap op de bestuursbenoemingen. Leden van de raad van bestuur van stichting Woord en Daad Winkels zijn tevens lid van de raad van toezicht van Woord en Daad, waardoor invloed van betekenis wordt uitgeoefend. In het kader van de bedrijfsmatige aanpak van het Job Booster programma is Job Booster Nederland B.V. opgericht, waarin Woord en Daad 100% aandeelhouder is en op grond waarvan overheersende zeggenschap aanwezig is. De jaarrekening bevat de geconsolideerde cijfers van bovengenoemde organisaties, in bijlage 1 worden de enkelvoudige cijfers (samengevat) gepresenteerd. De binnen de stichting Woord en Daad Winkels gemaakte kosten zijn in de geconsolideerde jaarrekening verantwoord onder een aparte kostendrager.

Verbonden partijen

Als verbonden partij worden alle rechtspersonen

aangemerkt waarover overheersende zeggenschap, gezamenlijke zeggenschap of invloed van betekenis kan worden uitgeoefend. Ook rechtspersonen die overwegende zeggenschap kunnen uitoefenen worden aangemerkt als verbonden partij. Transacties van betekenis met verbonden partijen worden toegelicht, voor zover deze niet onder normale marktvoorwaarden zijn aangegaan. Hiervan wordt toegelicht de aard en de omvang van de transactie en andere informatie die nodig is voor het verschaffen van het inzicht.

Incluvest B.V. en Stichting Poverty Share Investment

Achtergestelde lening stichting Poverty Share Investment 2012

In het boekjaar heeft Stichting Woord en Daad voor de uitvoering van een deel van haar IAD-programma samengewerkt met stichting Poverty Share Investment (PSI). Stichting PSI is een onafhankelijke stichting met een eigen bestuur (geen groepsmaatschappij), waarvan stichting Woord en Daad twee van de vijf leden kan benoemen. Stichting PSI is de enige aandeelhouder van Incluvest B.V. Binnen deze entiteit vinden de activiteiten plaats met betrekking tot het financieren van bedrijfsontwikkeling in het Zuiden (impact investing). Daarnaast wordt capaciteitsopbouw verstrekt. Beiden zijn opgericht in 2012. In 2012 heeft Stichting Woord en Daad de door haar in het verleden opgebouwde leningenportefeuille overgedragen aan Stichting PSI, die deze heeft doorgezet via een storting op aandelen en een achtergestelde lening aan Incluvest B.V. De leningenportefeuille die in 2012 is overgedragen is door Stichting PSI gefinancierd met een achtergestelde lening van Stichting Woord en Daad.

Achtergestelde lening Incluvest B.V.

In 2017 is een lening verstrekt aan Incluvest B.V. ter gedeeltelijke financiering van een door hen te financieren IAD-programma in de vorm van een achtergestelde lening.

De overeengekomen voorwaarden van de Lening uit 2012 aan PSI en de verstrekte Lening in 2017 aan Incluvest B.V., zijn niet marktconform. Hier is voor gekozen, gegeven de verbondenheid en de overeenkomende doelstellingen die nagestreefd worden. Zie verder de toelichting onder (3) Financiële vaste activa.

Evenals in de vorige jaren is in het boekjaar personeel van Stichting Woord en Daad gedetacheerd geweest bij Incluvest B.V. Het betreft medewerkers die zich bezig houden met fondsenwervende activiteiten en het programma Inclusive Agribusiness Development, die hun expertise op het gebied van bedrijfsontwikkeling inzetten bij Incluvest B.V. Daarnaast zijn werkzaamheden vanuit Finance & Control voor Incluvest en PSI verricht. Deze opbrengsten zijn verantwoord onder opbrengsten leveranciersrol (zie ook toelichting (16)). Onder de crediteuren is een te betalen bedrag opgenomen aan Incluvest voor door Incluvest gemaakte (management) kosten in een project van € 11.800.

Deelneming iMPACT Booster Holding B.V.

In 2015 is de deelneming iMPACT Booster Holding B.V. opgericht, gezamenlijk met Fair & Sustainable Participations B.V. en Coöperatie New World Campus U.A. In 2019 heeft de stichting de aandelen ter overname aangeboden. Hoewel deze overname nog niet is afgerond, is het resultaat uit deze deelneming overeenkomstig de overnameprijs verwerkt.

Deelneming PerspActive

In 2016 is de coöperatie PerspActive opgericht, een samenwerkingsverband van een aantal christelijke ontwikkelingsorganisaties, waarin Woord en Daad € 197.000 heeft ingebracht. Jaarrekeningen zijn tot en met 2018 beschikbaar. De stortingen zijn geoormerkt als vermogen van de coöperatie en blijven eigendom van de inbrengers.

Deelneming Business Booster Fund

Eind 2016 is het Business Booster Fund opgericht, waarin Woord en Daad tot € 500.000 heeft ingebracht. In 2019 is gestart met een herstructurering, waarbij tot uittreding van Woord en Daad is besloten, met overname van één van de deelnemingen van het Business Booster Fund, hetgeen begin 2020 is geformaliseerd. De deelneming in het Business Booster Fund is ultimo 2019 verminderd tot de waardering van de over te nemen deelneming van het Business Booster Fund.

Deelneming Fair Factory Development I Coöperatief U.A.

7 november 2018 is Fair Factory Development I Coöperatief U.A. opgericht, gezamenlijk met Stichting Poverty Share Investment. Bepaald is dat stichting Woord en Daad als lid van de coöperatie qua zeggenschap een maximaal percentage van 19 aanhoudt, wat betekent dat deelneming gewaardeerd op kostprijs.

Deelneming Inluvest Management Services B.V.

7 november 2018 is Inluvest Management Services B.V. opgericht, gezamenlijk met Stichting Poverty Share Investment, waarin beiden gelijke zeggenschap hebben. Omdat Woord en Daad geen overheersende zeggenschap hierin heeft, is deze deelneming niet geconsolideerd.

Zie voor verdere toelichting op deelnemingen hetgeen is opgenomen onder (3) Financiële vaste activa.

Toelichting kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht is opgesteld volgens de indirecte methode. De geldmiddelen in het kasstroomoverzicht bestaan uit de liquide middelen. Kasstromen in vreemde valuta zijn omgerekend tegen de transactievoets.

Algemene grondslagen

De jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de Richtlijnen voor de jaarverslaggeving 650 Fondsenwervende instellingen, die uitgegeven zijn door de Raad voor de Jaarverslaggeving.

Activa en verplichtingen worden in het algemeen gewaardeerd tegen de verkrijgings- of vervaardigingsprijs. Indien geen specifieke waarderings-grondslag is vermeld vindt waardering plaats tegen de verkrijgingsprijs. In de balans, de staat van baten en lasten en het kasstroomoverzicht zijn referenties opgenomen. Met deze referenties wordt verwezen naar de toelichting. De gehanteerde grondslagen van waardering en van resultaatbepaling zijn ongewijzigd gebleven ten opzichte van het voorgaande jaar.

Bijzondere posten zijn baten of lasten die voortvloeien uit gebeurtenissen of transacties die behoren tot het resultaat uit gewone bedrijfsuitoefening, maar die omwille van de vergelijkbaarheid apart toegelicht worden op grond van de aard, omvang of het incidentele karakter van de post.

Omrekening van vreemde valuta

Transacties in vreemde valuta worden in de betreffende valuta omgerekend tegen de geldende koers op transactiedatum. De activa en verplichtingen in vreemde valuta worden per balansdatum omgerekend tegen de op die datum geldende wisselkoers. (On)gerealiseerde koersverschillen met betrekking tot aangegane verplichtingen worden onttrokken/toegevoegd aan de koersreserve sponsorprogramma voor de sponsorprogramma's en voor de koersreserve overige projecten aan de overige projecten. Gedurende het jaar wordt voor de koersreserve sponsorprogramma € 0,50 per kind per maand gedoteerd aan de koersreserve sponsorprogramma

ma en 0,5% van de overige bestedingen aan de koersreserve overige projecten. Koersverschillen

van liquide middelen worden toegerekend aan het beleggingsresultaat.

Grondslagen voor de waardering van activa en passiva

Vaste Activa

Immateriële vaste activa	Immateriële vaste activa worden gewaardeerd op het bedrag van de verkrijgingsprijs plus bijkomende kosten of vervaardigingsprijs verminderd met cumulatieve afschrijvingen en (eventuele) bijzondere waardeverminderingen.
Materiële vaste activa	Materiële vaste activa worden gewaardeerd op het bedrag van de verkrijgingsprijs plus bijkomende kosten verminderd met de cumulatieve afschrijvingen en (eventuele) bijzondere waardeverminderingen. De afschrijvingen op immateriële en materiële vaste activa vinden lineair plaats op basis van een vast percentage van de aanschafwaarde, op basis van verwachte economische levensduur, rekening houdend met de eventuele restwaarde.
Financiële vaste activa	Deelnemingen waarin invloed van betekenis op het zakelijke en financiële beleid kan worden uitgeoefend, worden gewaardeerd volgens de vermogensmutatie-methode op basis van de nettovermogenswaarde. Daarbij worden deelnemingsresultaten verwerkt voor zover zij betrouwbaar zijn in te schatten. Deelnemingen waarin geen invloed van betekenis wordt uitgeoefend, worden gewaardeerd tegen verkrijgingsprijs of lagere marktwaarde. De verstrekte leningen worden initieel gewaardeerd tegen de reële waarde. Vervolgens worden deze vorderingen gewaardeerd tegen geamortiseerde kostprijs. Bij de waardering wordt rekening gehouden met eventuele waardeverminderingen. De vorderingen met een verwachte betalingstermijn van meer dan een jaar, samenhangend met meerjarige inkomstencontacten op subsidies overheden, bedrijfsleven, andere fondsenwervende organisaties (vermogensfondsen), worden ter wille van het inzicht onder de financiële vaste activa gepresenteerd.

Bijzondere waardeverminderingen

Vaste Activa
Woord en Daad heeft beoordeeld of er aanwijzingen zijn dat een vast actief aan een bijzondere waardevermindering onderhevig is. Ultimo 2019 is dit, evenals ultimo 2018 niet het geval.

Vlottende Activa

Voorraden	De voorraden worden gewaardeerd tegen de verkrijgingsprijs, onder aftrek van een voorziening voor incurantheid.
Vorderingen	De vorderingen worden gewaardeerd tegen de nominale waarde. Voorzieningen wegens oninbaarheid worden in mindering gebracht op de boekwaarde van de vordering.
Liquide middelen	De liquide middelen worden gewaardeerd tegen de nominale waarde.
Effecten	Effecten worden bij eerste verwerking gewaardeerd tegen reële waarde. Indien sprake is van een bijzondere waardevermindering vindt waardering plaats tegen deze lagere waarde; afwaardering vindt plaats ten laste van de staat van baten en lasten. Indien van een dergelijk individueel effect de reële waarde onder de kostprijs komt, wordt de waardevermindering direct verwerkt ten laste van de staat van baten en lasten. Transactiekosten die zijn toe te rekenen aan effecten die na eerste verwerking worden gewaardeerd tegen reële waarde met verwerking van de waardeveranderingen via de staat van baten en lasten worden rechtstreeks in de staat van baten en lasten verwerkt. Effecten als onderdeel van de vlottende activa hebben een looptijd van korter dan een jaar.

Passiva:

Reserves	Reserves, voor zover zij niet wettelijk verplicht zijn, ontstaan op initiatief van de Raad van Bestuur, zij worden gewaardeerd tegen de nominale waarde.
Fondsen	Fondsen ontstaan door ontvangen gelden van donateurs met een specifieke bestemming, waarvan nog geen besteding heeft plaatsgevonden. Zij worden gewaardeerd tegen nominale waarde.
Langlopende schulden	De langlopende schulden worden initieel gewaardeerd tegen de reële waarde, meestal gelijk aan de nominale waarde.
Projectverplichtingen	Projectverplichtingen leiden tot het ontstaan van een schuld aan een consortiumpartner/partnerorganisatie, op het moment van het genomen besluit door Stichting Woord en Daad en gecommuniceerd met betrokkenen. Eventueel met deze schuld samenhangende vorderingen inzake de overeengekomen eigen bijdragen van deze partijen ten aanzien van deze toekenningen, worden in mindering gebracht op de project-verplichtingen.
Kortlopende schulden	De kortlopende schulden worden initieel gewaardeerd tegen de reële waarde, meestal gelijk aan de nominale waarde.

Grondslagen voor resultaatbepaling

Algemeen	De baten en lasten worden toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben, waarbij matching wordt toegepast.
Baten	
Geworven baten	Alle baten worden verantwoord voor het ontvangen bedrag, zonder dat de door de eigen organisatie gemaakte kosten in mindering worden gebracht. De inkomsten kindsponsoring worden verantwoord in de maand waarin de vordering op de donateur ontstaat, conform de overeenkomst met de donateur. Voor de giften die niet bestemd zijn voor kindsponsoring en waarvoor geen overeenkomst is afgesloten, is dat het moment waarop de giften ontvangen worden en betreffen dus baten van donateurs waar geen evenredige tegenprestatie tegenover staat. Tevens worden baten gerealiseerd uit bedrijven en/of andere organisaties zonder winststrevende en die worden verwerkt in het jaar waarin het bedrag is ontvangen, dan wel door die derde is toegezegd en betrouwbaar is vast te stellen. Ingeval deze inkomstencontracten een meerjarig karakter hebben en betrekking hebben op de eigen bijdragen van inkomsten uit subsidiecontracten, worden deze inkomsten van meerdere jaren in het boekjaar verantwoord, voorzover bijbehorende bestedingen in het boekjaar zijn gedaan. Baten uit subsidies van overheden worden als bate opgenomen voor zover en naar rato de bijbehorende bestedingen in het boekjaar worden gedaan, wordt voldaan aan de subsidievoorwaarden en redelijke zekerheid bestaat dat zij zullen worden ontvangen. In geval Woord en Daad subsidies van overheden als penvoerder ontvangt, worden subsidie-inkomsten verantwoord binnen het boekjaar overeenkomstig de toekenningsystematiek, zoals nader uiteengezet bij de bestedingen. De inkomsten uit eigen bijdragen van consortiumpartners ten behoeve van inkomsten uit subsidiecontracten, worden in de inkomsten van Woord en Daad verantwoord in geval Woord en Daad penvoerder is en dus voor het geheel verantwoordelijk is. Daarnaast worden inkomsten vanuit eigen bijdragen van begunstigten meegenomen, indien zij vereist zijn als verplichte eigen bijdrage bij de verstrekking van subsidies. Met ingang van het verslagjaar worden deze inkomsten van begunstigten eveneens meegenomen indien de donor Woord en Daad mede verantwoordelijk houdt voor realisatie van deze eigen bijdragen en Woord en Daad, vergelijkbaar met subsidiecontracten, in deze projecten eveneens optreedt als penvoerder en dus voor het geheel verantwoordelijk is. Stichting Woord en Daad houdt een vast percentage op de inkomsten in ter dekking van de overheadkosten (7,5% bij reguliere projecten, 6% bij noodhulp). Met ingang van 1 juli 2018 wordt tevens bij reguliere projecten een percentage ingehouden van 3,5% op de inkomsten ter dekking van de bewustwordingsactiviteiten in het Noorden. Eventuele verschillen met de werkelijke kosten (zoals in de jaarrekening verantwoord) worden ten gunste of laste van de algemene projectenreserve geboekt. Op projecten wordt een standaard opslag gehanteerd van 5% voor kennisontwikkeling en netwerken en 0,5% voor koersverschillen (op niet kindsponsoring projecten, bij kindsponsoring projecten is dit verwerkt in het kindsponsortarief (€ 0,50 per kind per maand). Deze opslagen worden gedoteerd aan een reserve kennisontwikkeling/netwerken en een reserve koersverschillen. Vanuit deze reserves worden de werkelijke bestedingen en koersverschillen gedekt. De baten uit nalatenschappen worden toegerekend aan het boekjaar, voorzover die bekend is, beneficiair aanvaard is in het boekjaar en de omvang van de nalatenschap voldoende betrouwbaar is vast te stellen. Tevens wordt de Handreiking vruchtgebruik nalatenschappen van Goede Doelen Nederland toegepast, waarin nadere voorschriften ten aanzien van de waardering van erfenissen belast met vruchtgebruik zijn vermeld, zoals gepubliceerd begin 2018. Deze worden gewaardeerd tegen de reële waarde in Nederland, mits dit dienstverlening in het kader van de doelstelling betreft. In dat geval geldt, naast de door donateur gemaakte onkosten, een maximum van € 7.500 voor geleverde tijdsinspanning per project.
Baten uit nalatenschappen	
Baten in natura	
Lasten	
Bestedingen aan doelstelling	De projectverplichtingen van eenmalige projecten worden geheel ten laste gebracht van het jaar waarin het besluit tot toekenning schriftelijk aan de partners is megedeeld, ook als het een meerjarige toekenning betreft. Bij doorlopende projecten en projecten vanuit inkomsten kindsponsoring, worden kosten toegerekend aan het jaar waarop ze betrekking hebben. Bij grote bestemde projectfinancieringen, meestal gewonnen uit subsidies overheden, die contractueel zijn vastgelegd, worden inkomsten toegerekend voor zover de bestedingen op dat project zijn gerealiseerd. In geval er geen eigen bijdrage gewonnen hoeft te worden, dan wel de eigen bijdrage vereist door de subsidiegever aan Woord en Daad ultimo het verslagjaar reeds geheel is gerealiseerd, worden bestedingen in het boekjaar toegekend voor de gehele projectperiode en de bijbehorende inkomsten verantwoord. In geval er een eigen bijdrage gewonnen dient te worden, die nog niet geheel is gerealiseerd, worden de bestedingen toegekend tot de hoogte van het percentage van de gerealiseerde eigen bijdrage.

In geval van noodhulp en infrastructurele programma's worden de projectverplichtingen geheel ten laste gebracht van het jaar waarin het besluit tot toekenning schriftelijk aan de partners is megedeeld, ook al loopt de projectperiode over meerdere jaren heen.

Besluiten ten aanzien van projecten die na het boekjaar worden genomen leiden niet tot projectverplichtingen in desbetreffend boekjaar.

Projectverplichtingen die in het verslagjaar door de partner niet geheel zijn besteed, worden teruggevorderd. Deze teruggevorderde gelden komen in principe beschikbaar voor nieuwe toekenningen.

Personeelskosten Lonen, salarissen en sociale lasten worden op grond van de arbeidsvoorwaarden verwerkt in de staat van baten en lasten en voor zover ze verschuldigd zijn aan medewerkers respectievelijk de belastingautoriteit. De pensioenregeling is verwerkt volgens de verplichtingenbenadering. De over het verslagjaar verschuldigde premie wordt als last verantwoord.

Pensioenen Woord en Daad is vrijwillig aangesloten bij het Pensioenfonds voor Zorg en Welzijn (PFZW). Medewerkers bouwen hierdoor pensioen op bij dit pensioenfonds.

Het pensioenpakket bestaat uit:

* Ouderdomspensioen

* Arbeidsongeschiktheidspensioen

* Nabestaandenpensioen

Het PFZW hanteert een middelloonregeling. Dit betekent dat het pensioen gebaseerd is op het salaris dat de deelnemers gemiddeld verdienen.

Een derde van de premie wordt op het salaris van de medewerker ingehouden. De werkgever betaalt twee derde van de premie.

Op de Nederlandse pensioenregelingen zijn de bepalingen van de Nederlandse Pensioenwet van toepassing en worden op contractuele basis premies aan pensioenfondsen betaald door Woord en Daad. De premies worden verantwoord als personeelskosten zodra deze verschuldigd zijn. Vooruitbetaalde premies worden opgenomen als overlopende activa indien dit tot een terugstorting leidt of tot een vermindering van toekomstige betalingen. Nog niet betaalde premies worden als verplichting op de balans opgenomen.

Gemengde kosten Organisatiekosten die zowel betrekking hebben op fondsenwerving als op voorlichting en bewustwording worden naar verhouding verdeeld, en in de staat van baten en lasten toegelicht. Salariskosten worden toegerekend op basis van tijdsbesteding.

Financiële instrumenten

Liquiditeit- en beleggingsbeleid

De tijdelijk overtollige liquide middelen worden belegd bij betrouwbare banken, ter beheersing van het liquiditeitsrisico. Dat betekent in de praktijk spaartegoeden met rente, deposito's of bij een langere horizon in obligaties die aangehouden worden tot het einde van de looptijd. In 2019 zijn de overtollige liquide middelen ondergebracht bij de Rabobank. De organisatie geeft invulling aan de Richtlijn financieel beheer afkomstig van Goede Doelen Nederland. Het beleid van de Rabobank sluit aan op de punten genoemd in deze Richtlijn. Zie verder het jaarverslag.

Valutarisico

De organisatie is wereldwijd werkzaam. Het valutarisico heeft vooral betrekking op het

nakomen van toekomstige projectverplichtingen. Op basis van een risicoanalyse is bepaald dat valutarisico's niet worden afgedekt met valutatermijncontracten, gegeven de wereldwijde spreiding. Zie verder hetgeen is opgenomen onder Omrekening vreemde valuta.

Begroting 2019 en meerjarenbegroting

In de jaarrekening zijn gegevens uit de herziene begroting 2019 verwerkt. Deze is vastgesteld door de Raad van Toezicht d.d. 13 december 2019. Deze begroting is opgesteld via de nieuwe begrotingssystematiek, passend bij de veranderende context en werkwijze van Woord en Daad, waarbij de focus van lineair plannen verschuivend naar navigeren. Er wordt een onderscheid gemaakt in de reguliere begroting (met bijbehorende normeringen voor bijvoor-

beeld overheadkosten in relatie tot inkomsten) en een business development begroting voor nieuwe subsidiekansen in het komende jaar. De reguliere begroting wordt gepubliceerd en betreft de reguliere inkomsten vanuit particulieren, bedrijven, kerken, vermogensfondsen en reeds bekende subsidies. In de business development begroting wordt gewerkt met een return on investment (ROI), waarbij de investering om een voorstel in te dienen wordt afgezet tegen de verwachte totale inkomsten vanuit deze subsidies en eigen bijdragen van consortiumpartners. De ROI is genormeerd op minimaal 20, inkomsten vanuit de business development begroting dienen dus minimaal 20 keer de kosten van het indienen van een aanvraag te bedragen. De business development begroting fungeert als een intern sturingsdocument, waarbij in het jaarverslag gerapporteerd wordt over de gerealiseerde kosten en inkomsten met betrekking tot nieuwe subsidies.

Fiscale positie

Omzetbelasting

Woord en Daad heeft het al langer overleg met de Belastingdienst over een deel van de suppletieaangiften 2016 e.v. met betrekking tot de teruggave van indirecte kosten afgerond. De baten van 2016 en 2017 zijn in 2019 ontvangen en, evenals de vordering 2018, opgenomen in het resultaat van het verslagjaar. Het bedrag van deze teruggave was € 191.374 en is verantwoord onder de kantoorkosten.

Vennootschapsbelasting

Woord en Daad is vrijgesteld van het betalen van vennootschapsbelasting. Stichting Woord en Daad Winkels maakt gebruik van de aftrek voor kenbaar fondsenwervende activiteiten, waarmee heffing van vennootschapsbelasting wordt voorkomen.

In 2018 is een nieuwe website in gebruik genomen, waarvan de jaarlijkse afschrijvingen € 17.806 bedragen.

In 2019 zijn, evenals in 2018 gerichte investeringen gedaan in uitbreiding en verbetering van de software, die afgeschreven worden over de verwachte resterende levensduur van de software. De overige software-uitgaven ten behoeve van Woord en Daad en de partnerorganisaties zijn direct in het resultaat geboekt, aangezien deze kosten meer het karakter van onderhoud hebben. De totale geactiveerde kosten van bestaan voor € 2.690.747,- uit externe kosten (waarvan € 1.585.211,- voor licenties/softwareontwikkeling en € 725.601,- voor projectmanagement) en voor € 379.935 uit

interne personeelskosten van personeel dat is ingezet op dit traject. Ultimo 2019 was nog € 153.450 in ontwikkeling en nog niet in gebruik genomen. De geactiveerde kosten zullen over een periode tot ultimo 2024 afgeschreven voor de helft ten laste van de organisatiekosten en voor de andere helft ten laste van bestedingen aan partnerorganisaties.

Tevens is in 2016 in Stichting Woord en Daad Winkels geïnvesteerd in winkelautomatisering en een ERP-pakket. In 2017 is deze in gebruik worden genomen en wordt vanaf dat moment afgeschreven. Daarnaast hebben in 2018 vestigingsgebonden investeringen in winkelautomatisering plaatsgevonden in verband met in 2018 nieuw geopende winkels.

Toelichting op de geconsolideerde balans

(Alle bedragen zijn in €)

(1) Immateriële vaste activa

Per 31 december lopend jaar	1.167.959
Per 31 december vorig jaar	1.284.375

	Website	Software	Totalen
	2019	2019	2019
Boekwaarde 1-1	51.173	1.233.202	1.284.375
Investeringen boekjaar		164.015	164.015
Afschrijvingen boekjaar	-17.806	-262.625	-280.430
Boekwaarde 31-12	33.368	1.134.592	1.167.959
Aanschafwaarde ultimo boekjaar	81.135	2.690.747	2.771.882
Cumulatieve afschrijvingen	-47.767	-1.556.156	-1.603.923
Boekwaarde ultimo boekjaar	33.368	1.134.592	1.167.959

(2) Materiële vaste activa

Per 31 december lopend jaar	331.646
Per 31 december vorig jaar	262.568

	Inventaris	Auto	Totalen
	2019	2019	2019
Boekwaarde 1-1	210.721	51.848	262.569
(Des)investeringen boekjaar	99.472	30.312	129.784
Afschrijvingen boekjaar	-56.755	-3.951	-60.706
Boekwaarde 31-12	253.438	78.208	331.646
Aanschafwaarde ultimo boekjaar	645.463	106.319	751.782
Cumulatieve afschrijvingen	-392.025	-28.111	-420.135
Boekwaarde ultimo boekjaar	253.438	78.208	331.646

De investeringen in inventaris betreffen met name vervangingen van hard- en software en een huurdersinvestering in het gehuurde onroerend goed van de Woord en Daad winkels. De afschrijving van hard- en software is 33,3%, investeringen in het kantoorgebouw 10% en van de overige inventaris 20% van de aanschafwaarde.

Enkele fondsenwerfers die veel onderweg zijn, hebben uit kosten oogpunt een auto, waarbij zuinigheid van grote invloed is op de keuze bij aanschaf. In Stichting Woord en Daad winkels hebben investeringen in winkelinrichting plaatsgevonden in nieuw geopende en te openen winkels, die vanaf het moment van opening van een winkel in 5 jaar worden afgeschreven.

3) Financiële vaste activa

Per 31 december lopend jaar	9.652.366
Per 31 december vorig jaar	12.682.789

	Leningen u/g *	Achtergestelde Lening u/g PSI	Deelnemingen	Vorderingen op subsidiënten	Overige vorderingen	Totaal
Saldo per 1-1	723.782	1.084.012	717.156	10.157.839		12.682.789
Mutaties in boekjaar	21.258	-207.500	-178.829	-2.745.399	80.047	-3.030.423
Saldo per 31-12	745.040	876.512	538.327	7.412.440	80.047	9.652.366

Leningen u/g

* Toelichting leningen u/g

	(Kantoor)panden partnerorganisaties	Auto's partnerorganisaties	New World Campus U.A.	Business 4 Development	Incluvest B.V. (achtergesteld)
	2019	2019	2019	2019	2019
Saldo per 1-1	70.954		152.828		500.000
Uitgeleend in boekjaar	100.000	113.767			
Omzetting in langlopende vordering			-80.047		
Afgeleend in boekjaar	-17.739	-49.535	-8.763	-410	
Voorzien in boekjaar		27.593	-64.018	410	
Saldo per 31-12	153.215	91.825	0	0	500.000
Hoofdsom	288.493	316.359	185.000	15.000	500.000
Cumulatieve aflossingen	-135.278	-130.815	-120.982	-410	
Voorziening cumulatief		-93.719	-64.018	-14.590	
Boekwaarde ultimo boekjaar	153.215	91.825	0	0	500.000

Leningen (kantoor)panden partnerorganisaties

In 2016 is een lening voor de financiering van een kantoorpand van een partnerorganisatie verstrekt, die voor 50% is uitbetaald, zie verder toelichting bij de niet uit balans blijken verplichtingen. Deze lening is volledig als vordering opgenomen (en dus niet voorzien), omdat Woord en Daad een hypotheekrecht op de betreffende kantoorpanden heeft. De aflossingstermijn bedraagt bij deze leningen tien jaar. Tevens is in het verleden een lening gegeven aan een partnerorganisatie voor de bouw van een conferentiecentrum. Deze lening was gefinancierd via een aantal ondernemers, die aan Woord en Daad hiervoor leningen verstrekt hadden. In 2012 is de lening van de partnerorganisatie overgedragen aan de ondernemers. Woord en Daad verzorgt nog wel voor

de ondernemers de inhouding van aflossing en rente bij de partnerorganisatie via een overeenkomst van opdracht. Zie ook (10) Schulden op lange termijn. In het verslagjaar is een lening van € 100.000 verstrekt aan een partnerorganisatie in verband met infrastructuur van het onderwijsprogramma.

Overige Leningen partners in verband met o.m. aanschaf auto's

In 2016 zijn aan vier partnerorganisaties leningen verstrekt ten behoeve van de financiering van auto's voor de programma's. Deze leningen zijn destijds bij verstrekking geheel voorzien. Op het moment van terugbetaling vloeit de vrijval van de voorziening ten gunste van het resultaat. Aflossingen zijn overeenkomstig het aflossingschema gefactureerd en worden gewoonlijk verrekend met

uitgaande projectbetalingen. Het gefactureerde, maar nog niet verrekende bedrag bedroeg ultimo 2019 € 20.320. Dit bedrag zal in 2020 worden verrekend met projectbetalingen aan de desbetreffende partnerorganisaties. In 2019 zijn vier leningen verstrekt aan bestaande partnerorganisaties. Hierop is geen voorziening (meer) getroffen, gegeven het feit dat in de afgelopen jaren is gebleken dat verrekening nagenoeg altijd heeft kunnen plaatsvinden.

Overige leningen

Lening New World Campus U.A./ Overige vorderingen

Het betreft twee leningen aan Coöperatie New World Campus U.A., een initiatief om samenwerking binnen de sector te bevorderen. Het totaal van deze lening, verstrekt in 2013 en 2014 bedraagt € 100.000, bij staking van de bedrijfsactiviteiten wordt deze lening afgelost. De overeengekomen rentevergoeding bedroeg 4% per jaar tot ultimo 2019. In 2016 heeft een aanvullende werkkapitaal financiering plaatsgevonden. Dit was een bedrag van € 85.000, waarop eveneens 4% rente wordt berekend tot ultimo 2019. Tot en met 2019 werd de huur van de Woord en Daad ruimte in het NWC-pand verrekend met de aflossing. Ultimo 2019 is de lening doorgehaald (met een boekverlies van € 144.065), als compensatie is een huurvrije termijn van 10 jaar vanaf 2020 bedongen voor de Woord en Daad ruimte in het NWC pand in Den Haag, die als overige vordering langlopend is gepresenteerd (vooruitbetaalde kosten).

Business 4 Development

In 2017 is een renteloze lening verstrekt aan Business 4 Development B.V. voor de ontwikkeling van Wiki Change. Aflossing zal plaats vinden vanaf 2019 via 10% van de gerealiseerde licentie-omzet over het voorgaande jaar, voor het eerst in februari 2019 over het jaar 2018. Woord en Daad is gerechtigd kosteloos gebruik te maken van de te ontwikkelen tool. Voorzichtigheidshalve is een voorziening getroffen

Achtergestelde lening aan Incluvest B.V. inzake een doorgeleend bedrag Inclusive Agribusiness Development

In 2017 is een lening verstrekt aan Incluvest B.V. ter financiering van een deel van een door hen te financieren Inclusive Agribusiness Development-programma in de vorm van een achtergestelde lening. Incluvest B.V. hoeft deze lening niet terug te betalen als de onderliggende investering door Incluvest wordt afgeboekt. Het beleggingsrisico van deze investeringen ligt daarmee, voor het aandeel van de verstrekte lening, bij Woord en Daad. Bij de bepaling van de

voorziening voor oninbaarheid op deze lening kan het percentage voorziening voor oninbaarheid, dat Inluvest B.V. ultimo 2019 toepast op haar lening, mede van invloed zijn op de bepaling van het percentage dat Woord en Daad op deze lening voorziet. Echter is de vraag of er een voorziening verwerkt wordt, vooral afhankelijk van de inschatting die Woord en Daad zelf ook maakt over de vraag aan het einde van de looptijd van de lening er daadwerkelijke sprake zal zijn van aan afboeking bij Inluvest, die er toe leidt, dat (een deel van) de lening niet terug betaald wordt. Woord en Daad heeft momenteel geen voorziening voor oninbaarheid op deze lening getroffen. Het rentepercentage bedraagt 1% per jaar. De lening heeft een looptijd tot uiterlijk 31 maart 2023, waarop aflossing ineens plaats dient te vinden. Tevens heeft Woord en Daad het recht om de lening om te zetten in aandelen Inluvest B.V. Behorend bij de verstrekking van deze lening heeft Woord en Daad fondsen geworven, die betrekking hebben op bestedingen verbonden aan deze doelstelling. Deze ontvangen geoormerkte bestedingen voor deze activiteiten (IAD programma) staat het fonds 'Inclusive Agri Development Mozambique voor een bedrag van € 67.227 ultimo 2019 en is opgenomen onder de fondsen (8). Een eventuele voorziening op de genoemde lening zal in eerste instantie ten laste van dit bestemmingsfonds plaatsvinden.

Achtergestelde lening aan Stichting PSI

In het kader van de overdracht van de leningportefeuille met betrekking tot bedrijfsontwikkeling is in 2012 een achtergestelde lening afgesloten met Stichting PSI. Deze lening heeft een looptijd van tien jaar (die daarna eventueel verlengd kan worden). Het volledige leningbedrag zal aan het einde van de looptijd worden afgelost. Over de uitstaande hoofdsom is een rente verschuldigd van 1%. Stichting PSI hoefde deze lening niet terug te betalen als de onderliggende investeringen, die gedaan worden door Inluvest B.V., werden afgeboekt. In 2017 zijn alle onderliggende leningen ofwel afgeboekt en in mindering gebracht op de lening van Woord en Daad of de uitstaande investeringen door Inluvest terug ontvangen. Afboeking van de lening als gevolg van het afboeken van de onderliggende investeringen is niet meer aan de orde. Het resterende saldo ultimo het verslagjaar had betrekking op gelden uit de destijds overgedragen leningen die door Inluvest B.V. reeds zijn ontvangen. Dit bedrag mag PSI in overeenstemming met de leningsovereenkomst aanwenden voor investeringen binnen de deelneming van PSI, zijnde

Inluvest. Inluvest heeft momenteel een substantieel bedrag aan liquiditeit beschikbaar waarmee de gehele lening per direct terugbetaald kan worden. Deze reden, in combinatie met het wegvallen van het risico dat de lening niet terugbetaald hoeft te worden bij afboekingen op de onderliggende investeringen, maakt dat er geen reden is voor het vormen van een voorziening.

	2019	2018	cumulatief
Lening			
Saldo per 1-1 respectievelijk verstrekingsdatum	1.084.012	1.084.012	2.493.666
Afgepast	-207.500		-431.280
Afgepast			-1.185.874
Saldo lening aan PSI per 31-12	876.512	1.084.012	876.512

Deelneming Coöperatie PerspActive

In 2016 is de coöperatie PerspActive opgericht, samen met zeven andere fondsenwervende organisaties, als voortzetting van de in 2012 gevormde ICCO-coöperatie. De leden in de coöperatie werken met elkaar samen in het bestrijden van armoede wereldwijd. De storting is geoormerkt als vermogen van de coöperatie en blijven eigendom van de inbrengers. Ultimo 2019 bestaat de coöperatie uit tien leden, evenals ultimo 2018. Op deze deelneming wordt geen invloed van betekenis uitgeoefend, zodat deze is gewaardeerd op kostprijs.

Het verloop was in het verslagjaar als volgt:	2019	2018
Saldo per 1-1	197.000	197.000
Mutaties boekjaar	-	-
Saldo per 31-12	197.000	197.000

Deelneming iMPACT Booster Holding B.V.

iMPACT Booster Holding B.V. is opgericht per 15 december 2015 en is gevestigd te 's-Gravenhage. In het verslagjaar werd de jaarrekening 2018 ontvangen, wat leidde tot een deelnemingsresultaat in het verslagjaar. Het geplaatst en gestort aandelenkapitaal bestaat uit 100.000 aandelen met een waarde van € 0,01 per aandeel. De verdeling van het aandelenkapitaal is als volgt verdeeld over de aandeelhouders:

Naam	Aantal aandelen	%
Fair & Sustainable Participations B.V.	47.990	47,99%
Stichting Woord en Daad	41.570	41,57%
Coöperatie New World Campus U.A.	10.440	10,44%

Op deze deelneming wordt invloed van betekenis uitgeoefend, deze wordt gewaardeerd volgens nettovermogenswaarde. In het verslagjaar is het resultaat deelneming separaat in de staat van baten en lasten verwerkt, rekening houdend met een door Woord en Daad aangeboden overnameprijs van € 1,- zie verder toelichting onder (28).

Het verloop was in het verslagjaar als volgt:	2019	2018
Saldo per 1-1	179.249	202.215
Stortingen in boekjaar	-	-
	179.249	202.215
Deelnemingsresultaat	-179.248	22.966-
Saldo per 31-12	1	179.249

Deelneming Business Booster Fund/Oggro Diary

Woord en Daad neemt deel in het Business Booster Fund, opgericht in december 2016 en is gevestigd in Utrecht. Gedelegeerd fondsbeheerder is Stichting Business 4 Impact, die dit op haar beurt heeft gedelegeerd aan Agribusiness Booster B.V. In het verslagjaar werd de jaarrekening 2018 van het Business Booster Fund ontvangen, het aandeel in het resultaat is in het deelnemingsresultaat in het verslagjaar is verwerkt. Voor 2019 is het deelnemingsresultaat nog niet beschikbaar. Aangezien Woord en Daad zeggenschap heeft over de bestemming van haar inleg, en ter wille van het inzicht wordt deze deelneming gewaardeerd volgens de netto-vermogenswaarde. Per eind 2019 is Woord en Daad uitgetreden en is de deelneming in overeenstemming hiermee verwerkt naar 0. Wel is een casus in Bangladesh (Oggro Diary) ter waarde van € 70.000 overgedragen aan Woord en Daad, de formalisatie hiervan moet in 2020 nog worden afgerond.

Het verloop was in het verslagjaar als volgt	2019	2018
Saldo per 1-1	340.907	418.135
Deelnemingsresultaat	-270.907	77.228-
Overige mutaties boekjaar	-	-
Saldo per 31-12	70.000	340.907

Deelneming Fair Factory Development I Coöperatief U.A.

7 november 2018 is Fair Factory Development I Coöperatief U.A. opgericht, gezamenlijk met Stichting Poverty Share Investment. De coöperatie heeft ten doel om door middel van haar bedrijfsvoering en activiteiten mee te werken aan de ontwikkeling van op landbouw gebaseerde verwerkingsbedrijven in ontwikkelingslanden die op regionaal en nationaal vlak sociale en economische ontwikkeling ondersteunen. Stichting Woord en Daad heeft als lid 1 stem en een inbreng van EUR 300.000 toegezegd. Daarnaast heeft 1 donor nog EUR 100.000 toegezegd, zodat de totale toezegging op 400.000 uitkomt. In het verslagjaar is een bedrag van € 260.000 afgeroepen ter financiering van deelnemingen van Fair Factory Development I Coöperatief U.A. Het aandeel van Woord en Daad in deze deelneming komt hiermee op 12%.

Het verloop was in het verslagjaar als volgt:	2019	2018
Saldo per 1-1	-	-
Stortingen gedurende het boekjaar	260.000	-
Overige mutaties boekjaar	-	-
Saldo per 31-12	260.000	-

Deelneming Inluvest Management Services B.V.

7 november 2018 is Inluvest Management Services B.V. opgericht, gezamenlijk met Stichting Poverty Share Investment, waarin beiden gelijke zeggenschap hebben. Deze vennootschap heeft ten doel om door middel van haar bedrijfsvoering en activiteiten te werken aan de bevordering van de economische ontwikkeling in ontwikkelingslanden, zodanig dat daarmee armoede wordt bestreden en zorgvuldig wordt omgegaan met mens en milieu. Inluvest Management Services B.V. heeft een fondsmanagementovereenkomst gesloten met Fair Factory Development 1 Cooperatief U.A. en Inluvest B.V.

Het verloop was in het verslagjaar als volgt:	2019	2018
Saldo per 1-1	-	-
Stortingen gedurende het boekjaar	12.500	-
Deelnemingsresultaat	1.174-	-
Saldo per 31-12	11.326	-

Recapitulatie deelnemingen

Saldo per 1-1	717.156	817.350
Ingebracht in het boekjaar	272.500	-
Mutaties in het boekjaar	451.329-	100.193-
Saldo per 31-12 deelnemingen	538.327	717.156

Vorderingen op subsidiënten

Dit betreffen vorderingen samenhangend met inkomsten vanuit contracten, waarvan de het te verwachten ontvangstmoment naar verwachting plaatsvindt op een tijdstip later dan 1 jaar na afloop van het verslagjaar. Tegenover deze vorderingen met een langlopend karakter staan bijbehorende toegezegde verplichtingen aan partnerorganisaties met een langlopend karakter. Vorderingen op subsidiënten op meerjarige subsidieprojecten liggen in lijn met toekenningen aan partnerorganisaties als gevolg van de systematiek dat Woord en Daad pas toekenningen doet op het moment dat de inkomsten zeker zijn.

In verband met toekenningen Subsidies overheden:	2019	2018
Ministerie Buitenlandse zaken Employable Youth Ethiopië (EYE)	327.500	1.670.882
Rijksdienst voor ondernemend Nederland Cashew West-Afrika	351.925	469.233
Rijksdienst voor ondernemend Nederland Bonen Guatemala	33.991	82.566
Rijksdienst voor ondernemend Nederland Drops-4Crops Burkina Faso	1.149.344	1.172.609
Rijksdienst voor ondernemend Nederland Drops-4Crops Benin	1.162.482	1.220.605
Rijksdienst voor ondernemend Nederland Sustainable Water Fund Ethiopia	1.201.199	1.529.493
Norwegian Agency for Development Job Booster Burkina Faso	1.624.897	2.968.640
Norwegian Agency for Development Bee a Champion Oeganda	123.621	306.524
Europese Unie, Bee Diverse Honey Oeganda	37.887	129.672
Europese Unie, Cashew Sierra Leone	240.479	-
Europese Unie, Agrijob Booster Benin	155.933	-

In verband met geworven eigen bijdragen van andere organisaties:	2019	2018
Eigen bijdragen Cashew West-Afrika	186.885	346.796
Eigen bijdragen Bonen Guatemala	-	29.717
Eigen bijdragen Job Booster Burkina Faso	272.860	23.000
Eigen bijdragen Drops4Crops Burkina Faso	-	15.000
Eigen bijdragen Overige projecten	188.439	88.100
Overige langlopende vorderingen op subsidiënten:	2019	2018
Noodhulp, Nalatenschappen en overige donoren	355.000	105.000
Totaal vorderingen op subsidiënten	7.412.442	10.157.837

(4) Voorraden

Per 31 december lopend jaar	820.439
Per 31 december vorig jaar	687.241

Goederenvoorraad per 31 december:	2019	2018
In magazijn in Gorinchem tegen inkoopprijs:		
Voorraad postzegels	755.560	585.600
Voorraad kerstkaarten, leesboekjes, tijdschriften	420	1.421
Totaal voorraad	755.980	587.021
Goederenvoorraden bij comités tegen gefactureerde inkoopprijs	47.210	53.762
Goederenvoorraden bij (kringloop) winkels	17.250	26.622
Voorraad postzegels bij comité Gorinchem en overige comités	19.837	
Totaal voorraad	820.439	687.241

In 2013 heeft Woord en Daad een eigen Woord en Daad postzegel laten drukken, die verkocht wordt via de comités en kringloopwinkels. Wegens het succes hiervan zijn eind 2015, 2016, 2018 en 2019 aanvullende bestellingen geplaatst. In verband met toekomstige prijsstijgingen van postzegels die reeds zijn aangekondigd is een voorraad voor circa 1 jaar aanwezig in

het (externe) magazijn voordat de postzegels verkocht worden tegen de hogere marktprijs. Bij voorkeur wordt het liquiditeitsbe-
slag door specifieke gelden (leningen van donoren) gedekt,
daarom is er pandrecht verstrekt aan deze donoren voor een
totaalbedrag van maximaal € 470.000, zie ook hetgeen is
toegelicht onder schulden. De waarde van de goederenvoorraden
bij (kring)loopwinkels vanuit Stichting Woord en Daad winkels
worden gewaardeerd, voorzover het door hen ingekochte
goederen betreft. De voorraad gegeven goederen in de (kring-
loop)winkels wordt niet gewaardeerd.

(5) Vorderingen

Per 31 december lopend jaar	6.467.665	
Per 31 december vorig jaar	6.338.042	
Per 31 december nog te ontvangen:	2019	2018
Nog te ontvangen baten uit legaten en erfenissen	966.902	701.450
Nog te ontvangen baten uit subsidies overheden, particulieren, en/of andere fondsenwervende organisaties	3.604.085	3.389.495
Nog te ontvangen baten van bedrijven en/of vermogensfondsen	1.253.549	1.474.649
Nog te vorderen/verrekenen projectsaldi van partners	17.560	379.816
Voorschotten projectsaldi aan partners	42.823	13.223
Nog te vorderen baten uit kindsponsorgelden	153.847	126.212
Debiteuren	114.724	116.277
Waarborgsommen gehuurd onroerend goed en overige	53.527	319
Overige vorderingen en vooruitbetaalde kosten	260.647	136.601
Totaal	6.467.665	6.338.042

Het saldo van de vorderingen op debiteuren is individueel beoordeeld, een voorziening voor oninbaarheid wordt niet nodig geacht. De te vorderen bedragen ten aanzien van de te ontvangen bedragen subsidies overheden, particulieren, kerkelijke donoren, scholen, andere fondsenwervende organisaties, bedrijven en/of vermogensfondsen met een verwachte betaaldatum van langer dan 1 jaar zijn separaat gepresenteerd onder de financiële vaste activa.

(6) Liquide middelen

Per 31 december lopend jaar	6.423.166	
Per 31 december vorig jaar	6.612.221	
Liquide middelen per 31 december:	2019	2018
Kasgelden (incl. vreemde valuta)	5.231	4.082
Banktegoeden (incl. spaarrekeningen)	6.196.589	6.319.498
Kruisposten	19.617	27.827
Comités (kas, bank-, girotegoeden)	191.907	250.992
Subtotaal banktegoeden en kasgelden	6.413.344	6.602.399

De liquide middelen staan ter vrije beschikking, behoudens hetgeen bij de comités en regio-ondernemers staat. In geval van calamiteiten kan vanuit het hoofdkantoor hier eveneens over worden beschikt.

Participaties

In 2009 heeft Woord en Daad in het kader van de doelstelling voor € 10.000 aan participaties aangeschaft in het Oikocredit Nederland Fonds. De waarde van deze participaties ultimo 2019 bedraagt € 9.823.

Participaties	2019	2018
Oikocredit	9.823	9.823

Omwillen van aard en omvang zijn deze verantwoord onder de banktegoeden.

Reserves en fondsen

(7) Reserves

Per 31 december lopend jaar	4.559.495
Per 31 december vorig jaar	3.106.608
Reserves	stand 1-1-2019
Stichtingskapitaal	272
Continuïteitsreserve	2.655.323
Bestemmingsreserves:	
- Reserve koersverschillen	679.738
- Reserve gerealiseerde deelnemingsresultaten	212.798-
- Reserve business development	
Algemene projectenreserve	15.927-
Totaal reserves	3.106.608

Stichtingskapitaal

Betreft het ingelegde kapitaal van € 272 bij oprichting in 1973.

Continuïteitsreserve

De continuïteitsreserve heeft als doel om bij een eventuele terugloop van de inkomsten een opvang te hebben voor de doorloop van organisatiekosten. De hoogte van de continuïteitsreserve wordt berekend op 40% van de geraamde kosten van de werkorganisatie van het volgende jaar. Op basis van de richtlijn van Goede Doelen Nederland mag de reserve voor maximaal 1,5 maal de kosten van de werkorganisatie van het verslagjaar zijn (voor Woord en Daad maximaal € 8.513.295). Het saldo van de continuïteitsreserve ligt dus ruimschoots binnen de maximaal toegestane norm. De hoogte van de continuïteitsreserve is afgestemd op de eventueel af te wikkelen verplichtingen met betrekking tot arbeidsverhoudingen en overige contracten. Deze reserve is niet beschikbaar als liquide middelen, maar gebruikt ter financiering van de investeringen in hard- en software in de afgelopen jaren en in financiële en materiële vaste activa. Bij de beoordeling van de hoogte van deze reserve is tevens de hoogte van de algemene algemene projectenreserve van belang. Zie ook de toelichting zoals opgenomen onder algemene projectenreserve.

Bestemmingsreserves

Reserve koersverschillen

In het boekjaar is vanuit het sponsorprogramma via heffing op de sponsorinkomsten en op de overige projecten via een opslag een bedrag van € 206.610 gedoteerd aan de reserve koersverschillen. Het gerealiseerde koersresultaat bedroeg in het boekjaar € 42.335 negatief, het ongerealiseerde koersverschil op uitstaan de projectverplichtingen per ultimo 2019 bedroeg € 83.930 positief.

Reserve gerealiseerde deelnemingsresultaten

Sinds 2016 heeft Woord en Daad een reserve gerealiseerde deelnemingsresultaten. In deze reserve worden deelnemingsresultaten en resultaten van verbonden partijen separaat verantwoord. Deze reserve wordt onderscheiden van de algemene projectenreserve om rollen en verantwoordelijkheden intern goed te scheiden en deelnemingsresultaten niet te vermengen met de reguliere exploitatie. Gezien de voorgenomen vervreemding van de aandelen in Impact Booster Holding en de verkoop van het

belang in Business Booster Fund is de reserve in het verslagjaar naar nihil gebracht. Het deelnemingsresultaat in Incluvest Management Services B.V. is te verwaarlozen en zal in de toekomst ook zeer gering zijn (positief of negatief) aangezien het alleen het verschil tussen de ontvangen management fee en de werkelijke kosten betreft. Daarom is dit deelnemingsresultaat niet ten laste van reserve deelnemingen gebracht.

Reserve business development

In het verslagjaar is een reserve gevormd voor het voorfinancieren van business development, hieruit worden kosten van het indienen van subsidieaanvragen gedekt. In 2020 worden deze kosten begroot op € 535.284. Bij goedkeuring van een voorstel zullen de kosten meegenomen worden in de wervingsdoelstelling op het desbetreffende project en zal het bedrag van de kosten van de subsidieaanvraag terugvloeien in deze bestemmingsreserve.

Algemene projectenreserve

De beginstand van de algemene projectenreserve was € 15.927 negatief, ultimo 2019 is de stand € 585.363 positief (geconsolideerd). Enkelvoudig heeft Woord en Daad een algemene projectenreserve van € 608.579 positief (zie bijlage 1). Hiermee voldoet de algemene projectenreserve aan de norm van het bestuur van tussen 0% en 7,5% van de inkomsten. De algemene projectenreserve dient ter dekking van projectuitgaven van projecten waarvoor niet voldoende specifieke giften ontvangen zijn. In tegenstelling tot de continuïteitsreserve (die bedoeld is voor het opvangen van de organisatiekosten bij teruglopende inkomsten) is de algemene projectenreserve bedoeld voor bestedingen aan de doelstelling. Deze dient ter dekking van kosten en bestedingen, waartegenover geen of onvoldoende inkomsten tegenover staan.

Toekenningen aan partnerorganisaties worden gedaan als er voldoende inkomsten zijn. Daarmee wordt voorfinanciering vanuit algemene middelen voorkomen. Er wordt gewerkt met projectopdrachten waarbij het beslag op uren voor projectmanagement en -expertise zichtbaar wordt gemaakt en de projectleider ook verantwoordelijk is voor de werving hiervan. Hiermee ontstaat een meer op maat gesneden benadering, die recht doet aan de huidige praktijk en een onnodige beslag op algemene middelen voorkomt. Sinds juli 2018 wordt in projectvoorstellen richting donoren (voor zover mogelijk) een component opgenomen voor

bewustwording/lobby noorden, zodat vanuit de programma's wordt bijgedragen in dekking hiervan. De algemene projectenreserve van Woord en Daad Winkels bedraagt per ultimo 2019 € 24.017 negatief. Dit komt door aanloopverliezen in 2016. De verwachting is dat dit verlies in 5 jaar zal worden ingelopen. In de jaren 2017 tot en met 2019 is 60% hiervan ingelopen.

Er is voor gekozen om geen reserve financiering activa te vormen ten behoeve van de bedrijfsvoering.

(8) Fondsen

Per 31 december lopend jaar	3.877.436		
Per 31 december vorig jaar	3.831.766		
Bestemmingsfondsen:	stand 1-1-2019	mutaties	stand 31-12-2019
Sponsorfondsen (zie ook appendix 2)	575.454	39.785	615.239
INCE fondsen	524.921	-7.116	517.805
Garantiefonds	8.904	-8.904	
Bestemmingsfondsen noodhulp	830.477	-324.148	506.329
Overige bestemmingsfondsen	1.892.011	346.052	2.238.063
Totaal bestemmingsfondsen	3.831.766	45.670	3.877.436

Sponsorfondsen

Per partner wordt een fonds aangehouden waarin de ontvangen sponsorgelden gestort worden en waaruit de projectbetalingen gedaan worden. Een sponsorfonds kan zowel een positief als een negatief saldo hebben. Omdat er sprake is van onderlinge solidariteit wereldwijd voor wat betreft overschotten en tekorten, is het positieve totaalsaldo onder de fondsen verantwoord. Voor een overzicht van de sponsorfondsen zie appendix 2. Woord en Daad houdt een buffer van 5% aan van de totale bestedingen kindsponsoring om fluctuaties in inkomsten en bestedingen kindsponsoring te kunnen opvangen, gezien het langlopend karakter van deze bestedingen.

INCE fondsen

Sinds 2017 wordt vanuit de inkomsten sponsoring € 1 per maand per kind gedoteerd aan de zogenaamde INCE fondsen. Deze fondsen worden op landenniveau bijgehouden. Ze worden specifiek gebruikt voor kwaliteitsverbetering van onderwijs, waaronder curriculumontwikkeling. De totale dotatie bedroeg in

2019 € 345.653. Een bedrag van € 352.769 is in 2019 besteed. Per 31 december 2019 resteert een saldo van € 517.805. Per land wordt actief gekeken hoe de kwaliteit van onderwijs kan worden verbeterd.

Garantiefonds bedrijfsontwikkeling

Per 2 januari 2012 is het garantiefonds, behoudens € 50.000 overgedragen aan Stichting PSI. Het saldo van het garantiefonds is in het afgelopen jaar ingezet voor het afdekken van leningen aan partnerorganisaties. Het garantiefonds zal in 2020 worden opgeheven, aangezien in de praktijk blijkt dat leningen aan partnerorganisaties nagenoeg altijd verrekend kunnen worden met uitgaande betalingen voor projecten.

Bestemmingsfondsen noodhulp/overige bestemmingsfondsen

Giften met een specifieke bestemming worden gebruikt voor de betaling van de projectkosten. Voor zover de gelden nog niet besteed zijn worden zij in een bestemmingsfonds gestort. Ook giften waarvan het kapitaal in stand moet blijven en alleen de rentebaten besteed mogen worden voor de hulpverlening worden in een fonds opgenomen. In de bestemmingsfondsen liggen ook liquiditeiten vast om de projectbetalingen steeds tijdig te kunnen verrichten.

Per 31 december van het boekjaar zijn de volgende bestemmingsfondsen aanwezig:

Naam fonds	Bedrag 1-1	Mutatie	Bedrag 31-12	Afwikkeling
Bestemmingsfondsen noodhulp				
Noodhulp orkaan Matthew Haïti	34.313	-19.313	15.000	Besteding in 2020
Noodhulp droogte Oost-Afrika	197.207	-182.207	15.000	Besteding in 2020
Noodhulp aardbeving Sulawesi	487.306	-484.739	2.567	Besteding in 2020
Noodhulp orkaan Mangkhut Filipijnen	45.956	7.610	53.566	Besteding in 2020
Noodhulp voedselcrisis Jemen	45.998	-45.998		
Noodhulp overstroming Azië		67.430	67.430	Besteding in 2020
Noodhulp Christenen Burkina Faso		20.802	20.802	Besteding in 2020
Noodhulp orkaan Idai Mozambique		270.365	270.365	Besteding in 2020
Noodhulp orkaan Phanfome Filipijnen		2.488	2.488	Besteding in 2020
Noodhulp overstroming Zuid-Sudan		25.226	25.226	Besteding in 2020
Noodhulp algemeen	19.697	14.189	33.886	Besteding in 2020
Totaal	830.477	-324.148	506.329	
Overige bestemmingsfondsen				
Kinderfonds C.G. van Woudenberg	36.530		36.530	Alleen rente te besteden
Kinderfonds Nelleke Regina	45.378		45.378	Alleen rente te besteden
Inclusieve Agribusiness Ontwikkeling Burkina Faso Fair Maize	64.160	-49.020	15.140	Besteding in 2020
Inclusieve Agribusiness Ontwikkeling Guatemala peulen		50.737	50.737	Besteding in 2020
Inclusieve Agribusiness Ontwikkeling Mozambique	67.227	360	67.587	Ter dekking van verstrekte lening door Woord en Daad aan Incluvest B.V., zie toelichting (3)
Inclusieve Agribusiness Ontwikkeling Sierra Leone rijst		42.922	42.922	Besteding in 2020
Inclusieve Agribusiness Ontwikkeling Tsjaad	7.634	-397	7.237	Besteding in 2020
Inclusieve Agribusiness Ontwikkeling Zambia	26.453	-26.453		
Fonds Business Booster Fund	17.786	-17.786		
Noot aan de man	100.370	-100.370		
Onderwijs Benin	6.653	12.490	19.143	Besteding in 2020
Onderwijs Burkina Faso	13.612	-13.612		
Onderwijs Colombia	12.406	-12.406		
Onderwijs Ethiopië		45.495	45.495	Besteding in 2020
Onderwijs Filipijnen	60.827	16.704	77.531	Besteding in 2020
Onderwijs Guatemala		49.688	49.688	Besteding in 2020
Onderwijs Haïti	207.141	-203.132	4.009	Besteding in 2020

Naam fonds	Bedrag 1-1	Mutatie	Bedrag 31-12	Afwikkeling
Bestemmingsfondsen noodhulp				
Onderwijs India	18.707	2.800	21.507	Besteding in 2020
Onderwijs Nepal (INCE)		76.944	76.944	Besteding in 2020
Onderwijs Sierra Leone	36.789	39.756	76.545	Besteding in 2020
Onderwijs algemeen	38.984	-38.984		
Restaveks Haïti		258.162	258.162	Besteding in 2020
Model schools		10.427	10.427	Besteding in 2020
Learn2Learn	7.203	-7.203		
Job Booster Benin	31.818	-31.818		
Job Booster Burkina Faso		45.038	45.038	Besteding in 2020
Job Booster Filipijnen	49.050	101.282	150.332	Besteding in 2020
Job Booster India	9.308	-9.308		
Job Booster Mozambique	15.213	9.595	24.808	Besteding in 2020
Job Booster Tsjaad	66.279	9.655	75.934	Besteding in 2020
Employable Youth Ethiopia	85.841	-10.540	75.301	Besteding in 2020
Water, hygiëne & sanitatie Benin (Water Entrepreneur)		23.011	23.011	Besteding in 2020
Drops4Crops Burkina Faso	26.142	-26.142		
Gorom Gorom Burkina Faso		3.477	3.477	Besteding in 2020
Water, hygiëne & sanitatie Ethiopië Awash		27.553	27.553	Besteding in 2020
Water, hygiëne & sanitatie Ethiopië Tigray		15.942	15.942	Besteding in 2020
Water, hygiëne & sanitatie Ethiopië scholen		16.290	16.290	Besteding in 2020
Water, hygiëne & sanitatie Haïti	8.434	-8.434		
Water, hygiëne & sanitatie Oeganda	12.901	31.463	44.364	Besteding in 2020
Huizenbouwprogramma Bangladesh, Haïti en Ethiopië	255.579	3.357	258.936	Besteding in de jaren 2020 - 2022
Innovatieprogramma Burkina Faso (Solar)	19.808	-19.808		
Lobby Safe Motherhood Bangladesh	52.015	-19.919	32.096	Besteding in 2020
Just Care	7.933		7.933	Besteding in 2020
Geef ze een 10	39.043	-4.416	34.627	Besteding in 2020
Kinderhulp	282.830	-124.664	158.166	Besteding in 2020
Vision Afrique		8.900	8.900	Besteding in 2020
VoxImpuls	140.992	-140.992		Ter dekking van verwerking deelnemingsresultaten in Business Booster Fund, zie toelichting (3) Financiële vaste activa
Bouwgroepfonds Genemuiden	13.003	4.450	17.453	Besteding in 2020
Feije en Janke Elzinga Fonds	7.960		7.960	Besteding in 2020
Schoemantelfonds reguliere projecten		7.547	7.547	Besteding in 2020
Home Foundation Bangladesh		88.152	88.152	Besteding in de jaren 2020 - 2022
Business Club Het Groene Hart				Fonds op naam blijft beschikbaar, inkomsten en bestedingen € 70.000
Esselink Beheer Fonds				Fonds op naam blijft beschikbaar, inkomsten en bestedingen € 49.500
Ruiterfonds / Stichting Donum		200.000	200.000	Ter dekking van verwerking deelnemingsresultaten in Fair Factory Development Fund, en lening partnerorganisatie, zie toelichting (3) Financiële vaste activa
Overige bestemmingsfondsen		9.259	9.259	
Totaal	1.892.011	346.052	2.238.063	

(10) Langlopende schulden

Per 31 december lopend jaar	6.590.588
Per 31 december vorig jaar	10.486.113

Projectverplichtingen langlopend	2019	2018	Project-periode
----------------------------------	------	------	-----------------

Voor de volgende projecten zijn langlopende verplichtingen aangegaan met consortiumpartners:

Employable Youth Ethiopia	1.167.049	2.284.334	2016-2021
FDOV Cashew West-Afrika	608.751	1.053.168	2015-2021
EU Cashew Sierra Leone	289.143	-	2020-2022
FDOV Bean Guatemala	-	73.174	2015-2020
FDW Drops4Crops Burkina Faso	949.212	1.101.154	2017-2024
FDW Drops4Crops Benin	1.282.833	1.502.545	2018-2025
FDW Sustainable Water Fund Ethiopia	-	1.373.060	2018-2024
Job Booster Burkina Faso	421.423	2.202.691	2017-2022
Job Booster Benin	464.207	-	2020-2022
EU Bee Diverse Honey Oeganda	152.943	114.325	2017-2020
NORAD Bee farmers Oeganda	-	366.991	2018-2021
Juice Sierra Leone	-	148.305	2018-2020
Fair Rice Benin	161.506	-	2019-2022
Awash Water pricing Ethiopië	657.617		2018-2024
IWRM Ethiopië	250.644		2018-2024
Overige projecten	31.000	91.901	

Subtotaal projectverplichtingen langlopend 6.436.328 10.311.648

Langlopende schulden overig 154.260 174.465

Totaal langlopende schulden 6.590.588 10.486.113

Een bedrag van € 207.005 van de langlopende projectverplichtingen per balansdatum heeft een looptijd van langer dan 5 jaar (2018: € 565.800). De overige langlopende schulden hebben geen looptijd van langer dan 5 jaar, evenals in 2018.

Projectverplichtingen langlopend

Tegenover de aangegane verplichtingen met de diverse consortiumpartners staan vorderingen met een langlopend karakter, gepresenteerd onder de financiële vaste activa.

Langlopende schulden overig inzake bouw conferentiecentrum partnerorganisatie

In 2007, 2008 en 2009 hebben vijf donoren leningen verstrekt aan Woord en Daad. Deze leningen zijn doorgeleend aan een partnerorganisatie (rente 5% per jaar) ter financiering van een conferentiecentrum. Eind 2012 is de vordering van de partner-

organisatie overgedragen aan betreffende donoren, waarmee de leningen van de donoren niet meer op de balans van Woord en Daad voorkomen. Woord en Daad blijft deze financiering echter wel faciliteren. Aangezien de jaarlijkse terugbetaling door de partnerorganisatie hoger is dan de jaarlijkse terugbetaling aan de donoren, leidt dit tot een schuldpositie op lange termijn (de laatste terugbetalingstermijn aan de donoren in 2021 is hoger). Het verschil per 31 december 2019 bedraagt € 32.739 (2018: € 29.466). Met vier van de vijf donoren is een jaarlijkse rente van 2,5% afgesproken en met één een percentage van 5%. Deze laatste stort een deel hiervan weer terug als gift.

Langlopende schulden overig postzegels

In 2016 is door een donor een lening verstrekt van € 50.000 voor de financiering van de aangeschafte voorraad postzegels ultimo 2015. Deze lening heeft een looptijd tot ultimo 2020, waarbij aflossing ineens plaatsvindt aan het einde van de looptijd. De verschuldigde rente bedraagt 1% per jaar. Als zekerheid is pandrecht verstrekt tot € 50.000 op de voorraad postzegels.

In 2018 zijn door twee donoren een renteloze leningen verstrekt voor een totaalbedrag van € 70.000 voor de financiering van de aangeschafte voorraad postzegels. Deze leningen hebben een looptijd tot ultimo 2021 respectievelijk medio 2021, waarbij aflossing ineens plaatsvindt, dan wel wordt verlengd. De verschuldigde rente bedraagt 1% per jaar. Als zekerheid is pandrecht verstrekt tot € 70.000 op de voorraad postzegels.

(11) kortlopende schulden

Per 31 december lopend jaar	9.835.723
Per 31 december vorig jaar	10.442.749

Verplichtingen per 31 december	2019	2018
Projectverplichtingen kortlopend	7.331.797	7.761.998
Ongerealiseerd koersresultaat projectverplichtingen en -vorderingen	43.593	21.689
Vooruitontvangen baten kindsponsoring	756.836	765.391
Vooruitontvangen van bedrijven en vermogensfondsen	173.785	240.738
Crediteuren	877.642	863.623

Verplichtingen per 31 december	2019	2018
Belastingen, salarissen en sociale lasten	270.728	339.764
Vakantiegeld en vakantiedagen *	304.212	327.395
Rekening-courant COEH	-	9.428
Geleende gelden o/g (zie ook (9))	50.000	-
Overige schulden en overlopende passiva	114.316	112.724
Totaal schulden op korte termijn	9.835.723	10.442.749

* Het saldo vakantiedagen betreft ultimo 2019 een bedrag van € 138.739. In 2018 bedroeg dit € 190.165.

Projectverplichtingen kortlopend

De projecten waarvoor een verplichting openstaat per 31 december zijn:

Employable Youth Ethiopia	1.170.059	1.378.406
EU Cashew Sierra Leone	144.571	
FDOV Cashew West-Afrika	608.751	717.848
FDOV Beans Guatemala	131.342	178.168
FDW Drops4Crops Burkina Faso	264.976	357.819
FDW Drops4Crops Benin	282.279	209.871
Fair Rice Benin	127.738	
FDW Sustainable Water Fund Ethiopia	-	160.345
Water resilience Senbete Shalla	168.089	
Job Booster Burkina Faso	2.291.069	2.727.402
Job Booster Benin	232.104	-
EU Bee Diverse Honey Oeganda	-	175.332
NORAD Bee farmers Oeganda	175.134	131.214
IAD Oeganda Bee a Champion (P2019:IAD.009)	170.114	
Juice Sierra Leone	169.725	167.740
WASH Tigray Ethiopië	310.158	381.993
WASH Awash river Ethiopië	164.404	
Educatie Ethiopië	-	289.257
Noodhulp Sulawesi	177.310	
Noodhulp Droogte Oost-Afrika		3.746
Noodhulp aardbeving Nepal	-	62.360
Noodhulp tyfoon Filippijnen	-	36.765
Noodhulp orkaan Haïti	120.666	175.298
Noodhulp overstroming Azië	-	181.831
Overige projecten met uitstaande verplichting < € 100.000	623.308	426.603
Totaal	7.331.797	7.761.998

Rekening-courant bankier

In 2016 is door de Rabobank een krediet in rekening-courant

verstrekt van € 300.000 voor de financiering van de aangeschafte en aan te schaffen voorraden postzegels. Dit krediet is verstrekt voor onbepaalde tijd. De verschuldigde rente bedraagt het gemiddelde van het 1-maands-Euribor-tarief met een variabele opslag. Daarnaast wordt over het niet-gebruikte deel een bereidstellingsprovisie berekend van 0,6% op jaarbasis. Als zekerheid is pandrecht verstrekt op de aanwezige voorraad postzegels. In het verslagjaar is geen gebruik gemaakt van deze rekening-courant faciliteit.

Niet in de balans opgenomen activa en verplichtingen Huurcontract kantoor Spijksedijk Gorinchem en werkruimte Spaarneplein Den Haag:

Per 1 november 2015 is voor het kantoor in Gorinchem een huurcontract afgesloten voor een periode van tien jaar, met een opzegtermijn van 12 maanden voor afloop van deze termijn. De jaarlijkse huurverplichting (inclusief servicekosten en btw) bedraagt € 225.699,-. Vanaf 2020 is een tienjarig huurcontract ingegaan voor een ruimte in het NWC pand in Den Haag, de jaarlijkse huur bedraagt € 8.763 die door Woord en Daad reeds is vooruitbetaald (zie financiële vaste activa).

Huurcontracten kringloopwinkels

De huurverplichtingen, behorend bij de bestaande en nieuw geopende (kringloop)winkels worden voldaan vanuit de opbrengsten van winkelcomités. De totale huurverplichtingen bedragen € 562.745,- per jaar.

Deelnemingen Fair Factory Development I Coöperatief U.A.

Op 10 december 2018 is aan Fair Factory Development I Coöperatief U.A. een toezegging gedaan van maximaal € 300.000 ten behoeve van de activiteiten van de coöperatie. In 2019 zijn aanvullende inkomsten verworven van € 100.000 en is € 260.000 gestort, zodat de netto stortingsverplichting € 140.000 bedraagt.

Projecten

Eind 2019 was er voor projecten in totaal voor € 274.731 toegezegd aan partners voor het jaar 2020 en verder. In 2018 is een samenwerkingsovereenkomst getekend met Christelijke Hogeschool Ede en Lelie zorggroep voor een lectoraatsproject (Christelijke Professie). Gedurende de looptijd (t/m 2022) van het project zal Woord en Daad jaarlijks € 200.000 bijdragen.

Informatie en Communicatie Technologie

Per 1 oktober 2016 is een contract afgesloten met een ICT-leverancier (Proxys) voor een periode van minimaal 3 jaar. De jaarlijkse verplichting bedraagt € 148.020 inclusief btw. Het maandbedrag wordt aangepast op basis van het daadwerkelijke gebruik van de ICT-applicaties.

Verstrekken lening u/g partnerorganisatie

In 2016 is met een partnerorganisatie overeengekomen om een lening te verstrekken ter financiering van een kantoor en trainingscentrum. De eerste termijn is reeds verstrekt in 2016. Per 31 december 2019 moet een bedrag van € 88.692 nog worden verstrekt. Deze betaling is afhankelijk van het bouwproces, dat in 2019 vertraagd op gang is gekomen.

Lening ter financiering postzegelvoorraad

In december 2019 is er een leningovereenkomst met een donateur getekend ter financiering van de voorraad postzegels voor een bedrag van € 50.000.

Dit bedrag is begin 2020 ontvangen. Als zekerheid hiervoor is pandrecht verstrekt op de aanwezige voorraad postzegels.

Erfenissen met vruchtgebruik

Met ingang 2017 worden overeenkomstig de gewijzigde regelgeving erfenissen belast met vruchtgebruik ook in de inkomsten meegenomen. Woord en Daad heeft in het verleden een erfenis ontvangen, belast met vruchtgebruik. Wegens het ontbreken van voldoende beschikkingsmacht door Woord en Daad is deze niet meegenomen in de inkomsten. De waarde van het blote eigendom bedraagt ultimo 2019 € 47.000.

Toelichting op de geconsolideerde staat van baten en lasten

(Alle bedragen zijn in €)

Gedurende het verslagjaar is de koppeling tussen inkomsten en uitgaven bewaakt via de fondsplanning. Zie voor een uitgebreidere analyse van verschillen ook het jaarverslag.

	Totaal	Totaal
(12) Baten van particulieren:	2019	2018
Collecten	148.685	159.863
Sponsorgelden	9.068.923	9.096.800
Nalatenschappen	1.889.641	895.866
Overige giften	3.080.686	3.293.971
	14.187.935	13.446.500
(13) Baten van bedrijfsleven:		
Ledenbijdrage Business Platform	513.184	395.450
Sponsorgelden	606.711	590.828
Overige giften	2.002.659	1.230.312
	3.122.554	2.216.590
Eigen bijdragen vanuit partners in consortia	205.352	1.680.800
	3.327.906	3.897.390
(14) Baten van subsidies van overheden:	1.310.003	4.460.585
(15) Baten van andere organisaties zonder winststreven:		
Andere fondsenwervende organisaties	799.086	1.501.835
Kerken, kerkelijke donoren en scholen	1.639.625	2.156.431
Vermogensfondsen	2.890.693	2.706.410
	5.329.404	6.364.676
Totaal geworven baten	24.155.248	28.169.151

Naast de geworven baten werd er door Woord en Daad fondsenwerfers voor een totaalbedrag van € 780.000 aan participaties bemiddeld tussen investeerders en Fair Factory Development Fund, tegenover € 2.100.000 in 2018. Deze zitten niet in bovenstaande inkomsten begrepen.

In totaal werden 318.574 giften ontvangen (2018: 320.511 giften)

Baten

Som van de geworven baten

Werkelijk lopend jaar	24.155.248
Begroot lopend jaar	26.123.217
Baten vorig jaar	28.169.151

(12) Baten van particulieren:

Totaal rekening	14.187.935
Totaal begroting	14.298.769
Vershil	-110.834
Totaal rekening vorig boekjaar	13.446.500

Totaal waren de inkomsten Particulieren (inclusief noodhulp) in 2019 € 110.834 lager dan begroot. De sponsorinkomsten waren € 16.150 lager dan begroot, doordat de aanmeldingen lager en de afmeldingen hoger bleken dan begroot. De inkomsten voor noodhulp van particulieren bedroegen in 2019 € 230.917 en lagen daarmee € 619.083 lager dan de begroting. De inkomsten vanuit comités, winst, nalatenschappen en overige giften waren € 524.399 hoger dan begroot, waarbij met name de nalatenschappen fors hoger waren dan begroot.

(13) Baten van bedrijfsleven:

Totaal rekening	3.327.906
Totaal begroting	4.316.049
Totaal rekening vorig boekjaar	3.897.390

De fondsenwerving bij bedrijven was € 988.143 lager dan de begroting, hetgeen deels verklaard kan worden door het niet realiseren van baten ten gevolge van meerjarige toekenningen van bedrijven in consortia voor subsidieprogramma's. Ook de meer reguliere inkomsten bedrijven bleven achter ten opzichte van de begroting, ten opzichte van 2018 vond een stevige groei plaats. De sponsorinkomsten kwamen een fractie hoger uit dan de begroting, en groeiden eveneens ten opzichte van 2018. Bedrijven doneerden een bedrag van € 54.800 voor noodhulp, wat € 245.200 lager was dan begroot.

In de overige giften zijn in het verslagjaar ook inkomsten in natura opgenomen voor een totaalbedrag van € 19.500 (2018: € 41.812). Dit betrof bedrijven die hun expertise om niet hebben ingezet ten behoeve van de programma's van Woord en Daad.

(14) Baten van subsidies van overheden:

Totaal rekening	1.310.003
Totaal begroting	389.701
Totaal rekening vorig boekjaar	4.460.585

In 2019 werden twee meerjarige subsidies binnengehaald bij de Europese Unie voor Benin en Sierra Leone in het verslagjaar verantwoord tot een bedrag van € 845.145, waarbij de bijbehorende toekenningen aan partnerorganisaties (voor de gehele projectperiode) eveneens geheel respectievelijk gedeeltelijk werden gedaan. Tevens werd een IMVO subsidie Convenant voedingsmiddelen gerealiseerd.

** toelichting op subsidies van overheden

In het boekjaar werd ontvangen van:	Totaal 2019	Totaal 2018	Karakter Subsidie	Periode	Land donororganisatie
Rijksdienst voor ondernemend Nederland Drops4Crops Benin		1.497.591	Incidenteel	2018-2025	Nederland
Rijksdienst voor ondernemend Nederland Water pricing Ethiopia	67.823	1.936.512	Incidenteel	2018-2024	Nederland
Rijksdienst voor ondernemend Nederland Every Bean has its black	31.105	68.895	Incidenteel	2015-2020	Nederland
Rijksdienst voor ondernemend Nederland Drops4Crops Burkina Faso	154.031	144.089	Incidenteel	2017-2024	Nederland
Rijksdienst voor ondernemend Nederland Convenant Voedingsmiddelen	90.000		Incidenteel	2019-2022	Nederland
Norwegian Agency for Development Job Booster Burkina Faso	62.455	117.760	Incidenteel	2017-2022	Noorwegen
Norwegian Agency for Development Oeganda Agribusiness (Honing)	15.082	540.659	Incidenteel	2018-2021	Noorwegen
Europese Unie, delegation Benin Agribusiness (Banen)	28.805	70.000	Incidenteel	2016-2019	Europese Unie
Europese Unie, delegation Benin Job Booster (Banen)	484.422		Incidenteel	2019-2021	Europese Unie
Europese Unie, Sierra Leone, Cashew Sierra Leone	360.719		Incidenteel	2019-2022	Europese Unie
Ministerie van Verkeer en Waterstaat Haïti Bruggenbouw		73.833	Incidenteel	2018	Haïti
Nordic Development Fund (Stromme) Agribusiness Oeganda	15.561	11.246	Incidenteel	2017-2020	Noorwegen
Totaal subsidies van overheden	1.310.003	4.460.585			

Het verloop van de grotere, meerjarige subsidies (> EUR 1.000.000) kan, met de bijbehorende toekenningen als volgt worden toegelicht:

	Totaal subsidie inkomsten	Totaal inkomsten bij te dragen van WD & anderen	Totaal contract	Ultimo 2019 subsidie inkomsten verantwoord	Ultimo 2019 eigen bijdrage consortium- partners	Ultimo 2019 geworven Woord en Daad ^^^	Ultimo 2019 Totaal inkomsten	T/m 2019 toegekend consortium- partners
Rijksdienst voor ondernemend Nederland Drops4Crops Benin	1.600.000	1.328.613	2.928.613	1.497.591	1.028.141	98.555	2.624.287	2.525.732
Rijksdienst voor ondernemend Nederland Water pricing Ethiopia	2.520.000	1.080.000	3.600.000	2.004.335	880.000	30.512	2.914.847	2.672.448
Rijksdienst voor ondernemend Nederland Cracking the nut	2.900.000	3.106.753	6.006.753	2.900.000	1.854.295	1.252.468	6.006.763	5.465.796
Rijksdienst voor ondernemend Nederland Drops4Crops Burkina Faso	2.490.000	1.660.559	4.150.559	2.015.542	1.550.000	110.559	3.676.101	3.234.019
Norwegian Agency for Development Job Booster Burkina Faso	6.637.656	1.900.912	8.538.568	6.113.781		1.540.806	7.654.587	6.410.713
Ministerie van Buitenlandse Zaken (Employable Youth Ethiopia) ^^	6.142.500	2.957.500	9.100.000	6.142.500	781.664		6.924.164	6.394.918

^^ de eigen inkomsten op dit contract zijn vrijwillig toegezegd

^^^ hier worden alleen de geworven inkomsten vermeld, voorzover vermeld in de rapportages richting IF-donor.

(15) Baten van andere organisaties zonder winststreven:

A. Baten van andere fondsenwervende organisaties

Totaal rekening	799.086
Totaal begroting	760.257
Totaal rekening vorig boekjaar	1.501.835

In het boekjaar werd ontvangen van:	2019	2018
ICCO	34.455	32.964
Stichting Decimo	94.000	55.000
All we can		35.502
EO Metterdaad	255.331	154.489
Nuffic	11.290	
United Nations Office for Project Services		44.134
Wageningen University	45.000	
IDH Trade		227.145
Hope Ethiopia Inc.	91.537	
Overige	-22.512	21.793
Subtotaal eigen fondsenwerving	509.101	571.027
Eigen bijdragen vanuit partners in consortia	289.985	928.150
Subtotaal reguliere programma's	799.086	1.499.177
EO-Metterdaad (noodhulp)		2.658
Totaal	799.086	1.501.835

De baten van andere fondsenwervende organisaties kwamen € 38.829 hoger uit dan begroot en € 702.749 lager uit dan in 2018. De eigen bijdragen vanuit partners in consortia spelen hierin een grote rol, deze waren € 134.272 lager dan begroot en € 638.165 lager dan in 2018.

B. Baten van kerken, kerkelijke donoren en scholen

Totaal rekening	1.639.625
Totaal begroting	2.440.000
Totaal rekening vorig boekjaar	2.156.431

De baten van kerken, kerkelijke donoren en scholen kwamen € 800.375 lager uit dan begroot. De inkomsten van scholen kwamen uit op € 510.553 en groeiden, zowel ten opzichte van de begroting (€ 10.533) als een jaar geleden (€ 36.531). De inkomsten van kerken en kerkelijke donoren waren met € 810.928 lager dan begroot en € 553.337 lager dan in 2018, hetgeen verklaard kan worden door substantieel lagere noodhulpinkomsten en overige giften van zowel met name landelijk werkende kerkelijke donoren en plaatselijke kerken.

C. Baten van vermogensfondsen

Totaal rekening	2.890.693
Totaal begroting	3.918.441
Totaal rekening vorig boekjaar	2.706.410

In 2019 werden baten gerealiseerd van AFAS Foundation € 950.000; Stichting Wees een Kans € 93.000 en Stichting MaréJan Foundation € 99.000. De inkomsten baten vanuit eigen bijdragen van partnerorganisaties in consortia waren nihil (in 2018: € 380.239).

De fondsenwerving bij Vermogensfondsen was € 931.726 lager dan begroot, hetgeen kan worden verklaard door achterblijvende inkomsten in de USA en beperkte fondsenwervende capaciteit, die begin 2020 weer zal worden ingevuld. Ondanks dit was de realisatie € 280.305 hoger dan een jaar geleden.

(16) Baten als tegenprestatie voor de levering van producten en/of diensten

Werkelijk lopend jaar	1.382.564
Begroot lopend jaar	1.604.789
Baten vorig jaar	1.217.941

Leveranciersrol:	2019	2018
Detachering medewerkers Woord en Daad:		
Aan Incluvest B.V.	55.895	119.372
Aan Stichting Woord en Daad Winkels	82.740	84.396
Inzake administratieve dienstverlening aan COEH/EU-CORD	7.000	7.000
Aan onderwijsinstellingen	633	8.750
IF-medewerkers andere fondsenwervende organisaties (w.o. PerspActive)	56.117	35.790
Aan Truvalu/AgriBusinessBooster en ImpactBooster		10.468
Overig (correcties voorgaande jaar)	2.558	
Bemiddelingsfee Fair Factory Development Fund 1 Coöperatief U.A.		52.500
Subtotaal inkomsten leveranciersrol	204.943	318.276
Inkomsten bewustwording: Doorberekende kosten van reizen in het kader van bewustwording	55.653	84.811
Brutowinst op verkoop artikelen Woord en Daad	18.270	38.248
Brutowinst op verkoop artikelen binnen Stichting Woord en Daad Winkels	1.103.698	776.606
Subtotaal inkomsten levering producten en bewustwording	1.177.621	899.665
Totaal baten als tegenprestatie voor leveringen van producten en/of diensten	1.382.564	1.217.941

Leveranciersrol en bewustwording

De opbrengsten leveranciersrol (€ 204.943) liggen lager dan de begroting (€ 275.000), doordat het aantal detacheringen lager is geweest dan begroot. De tegenoverliggende kosten van de leveranciersrol bedragen € 178.263 (zie ook appendix 3). De inkomsten bewustwording (€ 55.653) kwamen iets hoger uit dan de begroting (€ 12.780). De deelnemers betalen voor hun deelname aan reizen een eigen bijdrage.

Resultaat op verkopen artikelen	2019	2018
Omzet goederenverkoop	2.144.706	1.540.639
Inkoopwaarde verkoop & directe kosten	1.022.738	725.785
Brutowinst op verkopen artikelen	1.121.968	814.854
Kosten eigen organisatie	317.231	271.465
Nettowinst verkoop artikelen	804.737	543.389

Deze omzet goederenverkoop is inclusief de nettowinst op de verkoop van postzegels. Deze nettowinst van de postzegels van € 18.270 (2018: € 32.771) werd tot en met mei 2019 grotendeels gerealiseerd door één van de vrijwilligerscomités, dat de postzegels verkoopt. De bijbehorende omzet bedroeg € 104.400 (2018: € 398.400). Vanaf mei 2019 wordt het logistieke proces nog door dit vrijwilligerscomité verzorgd, maar loopt de administratieve afhandeling via het hoofdkantoor in Gorinchem.

Lasten

(17) Structurele programma's *

Werkelijk lopend jaar	17.877.156		
Begroot lopend jaar	20.680.138		
Lasten vorig jaar	22.706.064		

	Rekening 2019	Begroting 2019	Rekening 2018
Directe bestedingen (zie appendix 2 en 3) *			
Educatie (EDU)	11.361.971	11.831.963	9.698.060
Job Booster (JB)	1.744.691	2.289.406	1.393.942
Inclusieve Agribusiness Ontwikkeling (IAD)	1.387.278	941.642	2.913.679
Water, Sanitatie en Hygiëne (WASH)	929.895	2.576.403	6.252.881
Gezondheidsprogramma (HEALTH)	10.219		21.975
Huizenbouwprogramma (LCH)	-55.667	250.000	109.418
Zonne-energie (SOLAR)			
Beleidsbeïnvloeding (PI)	27.350	20.000	121.992
Capaciteitsopbouw (SPN)	788		
Innovatieprogramma		235.000	85.735
Regio-allianties	305.884	235.000	157.944
Overig (o.a. ICT t.b.v. Allianties)	262.212	230.000	222.854
Bestedingen partnerrol in Nederland	1.902.535	2.070.724	1.727.584
Totaal	17.877.156	20.680.138	22.706.064

* Inclusief directe bestedingen aan lobby Zuiden.

(18) Noodhulp

Werkelijk lopend jaar	728.135
Begroot lopend jaar	1.500.000
Lasten vorig jaar	1.003.804

Uitgegeven voor noodhulp:	Rekening 2019	Begroting 2019	Rekening 2018
Diverse noodhulpprojecten	728.135	1.500.000	1.003.804
Totaal	728.135	1.500.000	1.003.804

Zie ook appendix 3.

(19) Lobby *

Werkelijk lopend jaar	357.932
Begroot lopend jaar	271.180
Lasten vorig jaar	407.194

Directe bestedingen lobby Noorden:	Rekening 2019	Begroting 2019	Rekening 2018
Bijdrage EU-CORD / COEH	27.131	21.500	24.072
Advocacy for Safe Motherhood	20.453		
Lobbyproject Building Change	1.892	7.500	5.398
Power of Voices	1.405		
Masterclass lobby voor studenten			8.125
Overige projecten lobby	143	1.500	321
Subtotaal projectbestedingen	51.024	30.500	37.916
Overige bestedingen via eigen organisatie (appendix 3)	306.908	240.680	369.278
Totaal	357.932	271.180	407.194

* Exclusief directe bestedingen lobby Zuiden. Deze zijn opgenomen onder structurele programma's. Zie toelichting bij (17).

(20) Bewustwording

Werkelijk lopend jaar	848.904
Begroot lopend jaar	796.955
Lasten vorig jaar	873.911

Directe bestedingen bewustwording:	Rekening 2019	Begroting 2019	Rekening 2018
Vakuitwisseling/Young Ambassadors	74.696	9.600	41.998
IMVO Convenant voedingsmiddelen	64.403		
Campagne / reis Voedselverspilling		4.500	8.024

Directe bestedingen bewustwording:	Rekening 2019	Begroting 2019	Rekening 2018
Ontwikkeling magazine Fier 2			5.194
Sponsoreis	4.147		25.456
Ondernemersreizen	12.888		21.181
Reizen Word Servants			7.726
Overige projecten bewustwording	2.335		249
Directe bestedingen bewustwording (zie toelichting bij 25) *	181.867	200.658	177.715
Subtotaal projectbestedingen	340.336	214.758	287.542
Overige bestedingen via eigen organisatie (appendix 3)	508.568	582.198	586.369
Totaal	848.904	796.956	873.911

In 2019 zijn er diverse reizen geweest met met zowel jongeren als ondernemers. Voor het grootste deel staan tegenover deze uitgaven inkomsten. Zie toelichting bij (16).

(21) Kennismanagement

Werkelijk lopend jaar	417.266
Begroot lopend jaar	260.768
Lasten vorig jaar	182.940

	Rekening 2019	Begroting 2019	Rekening 2018
Bestedingen Kennismanagement	271.044	56.100	101.642
Overige bestedingen Kennismanagement via eigen organisatie (appendix 3)	146.221	204.668	81.297
	417.266	260.768	182.940

(22) PMA

Werkelijk lopend jaar	656.337
Begroot lopend jaar	683.236
Lasten vorig jaar	406.233

	Rekening 2019	Begroting 2019	Rekening 2018
Bestedingen PMA	9.399	27.500	23.514
Overige bestedingen PMA via eigen organisatie (appendix 3)	646.939	655.736	382.719
	656.337	683.236	406.233

(23) Kosten Werving Baten

Totaal rekening	1.499.281
Begroot lopend jaar	1.670.682
Totaal rekening vorig boekjaar	1.609.958

Het percentage kosten werving totale baten kwam uit op 6,02%, hetgeen lager is dan de begroting van 6,16% Ten opzichte van 2018 daalde het absolute bedrag met € 111.000. De stijging in het percentage ten opzichte van 2018 (5.82%) wordt verklaard door de fors lagere subsidieinkomsten in het verslagjaar.

De kosten werving baten bestaan uit directe publiciteitskosten, personeels- en organisatiekosten, zoals opgenomen in appendix 3. De directe publiciteitskosten waren ongeveer overeenkomstig de begroting (deel wat aan eigen fondswerving wordt toegerekend), maar groeiden ten opzichte van 2018. Tegenover dat laatste staat een daling in de (toegerekende) personeelskosten eigen fondsenwerving in 2019 ten opzichte van 2018. Deze kosten waren eveneens lager dan de begroting.

(24) Wervingskosten baten (zoals opgenomen in appendix 3)

Werkelijk lopend jaar	768.498
Begroot lopend jaar	812.150
Lasten vorig jaar	668.187

De directe kosten fondsenwerving en voorlichting en bewustwording bestaan deels uit gemengde kosten: Hiervoor zijn verdeelsleutels opgesteld om een juiste toerekening te kunnen maken.

Directe Publiciteitskosten:	Rekening 2019	Begroting 2019	Rekening 2018	% fondsen werving	% voorlichting en bewustwording
Werelddelen (oplage 73.000)	176.562	168.000	143.419	75%	25%
Grenzeloos (oplage 12.000)	24.775	27.100	34.671	32%	68%
Verrekijker (oplage 64.000)	15.878	19.500	12.023	0%	100%
Daadkracht (oplage 4.200)	16.031	12.500	12.563	75%	25%
Totaal Jaarverslag	27.887	19.800	10.097	50%	50%
Totaal Particulieren	66.132	69.000	66.722	86%	14%
Totaal Sponsoring	118.183	112.500	80.452	93%	7%
Totaal Jongerenbeleid	1.196	14.000	17.518	2%	98%
Totaal Kerkelijke relaties	5.478	11.500	7.459	50%	50%
Totaal Comités	42.760	41.000	32.964	89%	11%
Totaal Bedrijven	23.230	40.750	33.757	58%	42%
Totaal Vermogensfondsen	7.635	18.000	18.578	100%	0%
Totaal Institutionele fondsen	15.048	10.500	92	100%	0%
Totaal Website	36.611	39.000	41.542	75%	25%
Totaal Diverse fondswerving	191.090	209.000	156.331	76%	24%
Totale kosten	768.498	812.150	668.187		

De kosten zijn per saldo € 768.498 (2018: € 668.187) en worden als volgt verdeeld:

	Rekening 2019	Begroting 2019	Rekening 2018
Directe kosten fondsenwerving	586.630	598.713	490.472
Directe kosten voorlichting en bewustwording	181.867	213.437	177.715
	768.498	812.150	668.187

Voor de overige organisatiekosten zie model lastenverdeling en toelichting uitvoeringskosten (appendix 3).

(25) Kosten leveranciersrol

Werkelijk lopend jaar	178.263
Begroot lopend jaar	223.140
Lasten vorig jaar	284.127

Het betreft de organisatiekosten die zijn toegerekend aan de leveranciersrol, gebaseerd op de tijdsbesteding van de diverse medewerkers (zie ook appendix 3). De opbrengst van de leveranciersrol bedroeg in 2019 € 204.943 (zie ook toelichting bij (16)).

(26) Kosten beheer en Administratie

Werkelijk lopend jaar	610.333
Begroot lopend jaar	656.930
Lasten vorig jaar	871.935

	Rekening 2019	Begroting 2019	Rekening 2018
Totaal personeelskosten (zie appendix 3)	508.761	552.013	709.742
Totaal overige organisatiekosten (zie appendix 3)	101.572	104.917	162.193
	610.333	656.930	871.935

Voor kosten Beheer & Administratie geldt een maximumpercentage van 3,1% (zie ook appendix 4), het percentage bedroeg 2,42% (2018: 3,00%). De absolute kosten Beheer & Administratie waren in 2019 zowel lager dan begroot, als ook lager dan in 2018.

(27) Saldo financiële baten en lasten

Werkelijk lopend jaar	-97.087
Begroot lopend jaar	0
Baten vorig jaar	-13.843

	Rekening 2019	Begroting 2019	Rekening 2018
Betaalde bankrente en -kosten	-48.711		-36.536
Ontvangen rente en dividend in het boekjaar over liquiditeiten	145		97
Ontvangen rente over leningen partnerorganisaties	20.645		30.408
Betaalde rente leningen o/g (deels doorgeleend)	-5.762		-7.777
Boekverlies lening New World Campus (3)	-63.964		
Koersverschillen op liquide middelen	559		-34
Totaal resultaat beleggingen	-97.087	0	-13.843

(28) Saldo van resultaten van organisaties waarin wordt deelgenomen

Werkelijk lopend jaar	-451.329
Begroot lopend jaar	0
Baten vorig jaar	-100.194

	Rekening 2019	Begroting 2019	Rekening 2018
Resultaat deelneming Business Booster Fund	-270.907		-77.228
Resultaat deelneming Inluvest Management Services B.V.	-1.174		
Resultaat deelneming Impact Booster Holding B.V.	-179.248		-22.966
Totaal resultaat deelnemingen	-451.329	0	-100.194

Het lagere saldo financiële baten en lasten en resultaten van deelnemingen ten opzichte van de begroting wordt geheel veroorzaakt doordat de deze kosten vooraf niet waren begroot. Zie verder hetgeen is toegelicht onder de financiële vaste activa (3) en Reserves en fondsen (7).

Appendix 1: Enkelvoudige Balans en Staat van Baten en lasten in €

BALANS PER 31 DECEMBER (na resultaatsbestemming)	Woord en Daad enkelvoudig		Woord en Daad winkels		Word 2 Act Foundation		Job Booster Nederland B.V.	
Activa	2019	2018	2019	2018	2019	2018	2019	2018
Vaste Activa	10.621.482	14.035.305	253.128	159.401	0	0	8.830	0
Immateriële vaste activa	1.150.774	1.258.941	17.185	25.434				
Materiële vaste activa	95.703	128.600	235.943	133.967				
Financiële vaste activa	9.375.004	12.647.764					8.830	
Vlottende Activa	14.039.620	13.725.386	201.682	179.116	20.195	103.853	30.971	0
Voorraden	803.189	660.620	17.250	26.622				
Vorderingen	6.962.466	6.646.408	103.390	62.598				
Liquide middelen	6.273.965	6.418.359	81.042	89.896	20.195	103.853	30.971	
Totaal activa	24.661.102	27.760.692	454.810	338.518	20.195	103.853	39.801	0
Passiva								
Reserves en fondsen	8.436.931	6.938.374	-24.017	-36.025	1.000	1.000	39.801	0
Aandelenkapitaal							40.000	
Reserves	4.559.495	3.106.608	-24.017	-36.025	1.000	1.000	-199	
Stichtingskapitaal	272	272						
Continuïteitsreserve	2.731.599	2.655.323						
Koersreserve	927.853	679.738						
Reserve deelnemingen		-247.823						
Reserve Business development	350.000							
Algemene projectenreserve	549.771	19.098	-24.017	-36.025	1.000	1.000	-199	
Fondsen	3.877.437	3.831.766						
Sponsorfondsen	615.239	575.454						
INCE fondsen	517.805	524.921						
Garantiefonds bedrijfsontwikkeling		8.904						
Bestemmingsfondsen noodhulp	506.329	830.477						
Overige bestemmingsfondsen	2.238.063	1.892.011						
Voorzieningen								
Langlopende schulden	6.539.267	10.486.113	51.321	0	0	0	0	0
Kortlopende schulden	9.684.905	10.336.205	427.506	374.543	19.195	102.853	0	0
Totaal passiva	24.661.102	27.760.692	454.810	338.518	20.195	103.853	39.801	0
Staat van baten en lasten over 2019								
Baten	25.193.617	29.092.194	1.268.251	881.349	49.478	104.794	0	0
Geworven baten	24.914.751	28.650.859	164.553	104.743	49.478			
Baten uit tegenprestaties	278.866	441.335	1.103.698	776.606				
Lasten	23.696.576	28.436.767	1.256.243	869.342	49.478	104.455	199	0
Besteed aan doelstelling	20.885.731	25.580.145	925.523	590.781	48.011	100.463		
Kosten leveranciersrol	178.263	284.127						
Wervingskosten baten	1.499.281	1.605.966	317.014	271.465			50	
Kosten beheer & Administratie	610.333	871.935			1.467	3.992		
Financiële baten en lasten	83.596	6.747	13.707	7.096			149	
Baten & lasten van organisaties waarin wordt deelgenomen	439.371	87.847						
Saldo van baten en lasten **	1.497.042	655.428	12.008	12.007	0	339	-199	-

Stichting Woord en Daad Winkels

In stichting Woord en Daad Winkels zijn aanloopkosten gemaakt in 2016, waardoor een negatief resultaat is ontstaan. Dit aanloopverlies wordt in 5 jaar ingelopen, doordat niet alle gerealiseerde resultaten worden uitgekeerd aan Stichting Woord en Daad. De bestaande kringloopwinkels bleven tot ultimo 2016 nog onderdeel van Stichting Woord en Daad, maar zijn per 1 januari 2017 onderdeel geworden van Stichting Woord en Daad Winkels. De inkomsten van de bestaande en nieuw geopende kringloopwinkels zijn verantwoord bij Stichting Woord en Daad Winkels.

Appendix 2: Verloop sponsorfondsen in €

Jaar 2019

Organisatie	Saldo fonds per 1-1	Ontvangen	Inhouding organisatie- kosten	Inhouding koersrisico	Inhouding be- wustwording/ lobby noorden	Inhouding INCE	Inkomsten (netto)	Besteding	Verrekening voorgaande jaren	Kwaliteit en ontwikkeling	Overgeboekt naar andere bestemmingen	Saldo fonds per 31-12
AEAD		220.544	16.367	3.636	7.620	7.271	185.650	145.526	-2.093	8.417		33.800
AESEB								-2.134		2.134		
AMG Guatemala	43.705	1.913.867	141.669	31.540	65.978	63.080	1.611.600	1.473.335		73.667		108.303
AMG Haïti	52.632	213.695	15.945	3.532	7.418	7.063	179.736	165.528		8.276		58.564
AMG India	127.824	731.292	54.372	12.091	25.375	24.182	615.272	564.405		28.000		150.692
AMG Philippines	-22.543	783.204	57.590	12.706	26.827	24.970	661.111	652.543		32.627		-46.602
AMG Thailand	-14.710											-14.710
Conviventia	-29.101	846.856	69.430	13.928	29.310	27.857	706.331	650.552		32.528		-5.850
COUNT	24.419	34.854	2.614	581	1.220	1.162	29.277	17.419		651		35.627
CREDO		1.353.277	106.999	22.087	46.606	44.173	1.133.412	1.055.120	-48.349	45.802		80.839
CSS	-85.164	337.312	29.613	5.503	11.717	11.006	279.473	268.560		13.428		-87.679
CTF	-57.569	302.577	25.757	4.946	10.508	9.891	251.475	293.053	-479	11.912		-110.580
DEDRAS	-84.631	175.161	13.005	2.888	6.060	5.777	147.430	202.801		6.997		-147.000
EFSL	-17.943	17.400	1.282	294	600	588	14.636	68.625		1.026		-72.958
HOPE	279.335	1.214.122	92.079	19.975	41.993	39.951	1.020.123	1.059.611		49.220		190.628
P&A	194.970	1.865.127	138.457	30.980	64.469	61.960	1.569.260	1.493.569		73.973		196.688
RETRAK	-27.824	161.397	11.681	2.679	5.466	5.358	136.212	137.485		6.874		-35.971
WDI	192.053	365.825	28.540	6.044	12.639	12.088	306.513	206.165		10.308		282.093
WDL												
FONDATION DIEU BENIT		450	34	5	16	9	387	983		49		-645
Totaal	575.454	10.536.957	805.434	173.414	363.822	346.387	8.847.900	8.453.144	-50.920	405.890	0	615.239

Een sponsorfonds kan zowel een positief als een negatief saldo hebben. Omdat er sprake is van onderlinge solidariteit wereldwijd voor wat betreft overschotten en tekorten, is het totaalsaldo verantwoord onder Fondsen in de balans.

In 2019 is een aantal bedragen vanuit overgeboekt naar andere bestemmingen die gerelateerd zijn aan sponsoring.

Appendix 3: Model lastenverdeling in €

Kostensoort	Kostendragers					Leveranciersrol					Wervingskosten baten					Beheer & administratie		
	Partnerrol/ pmel	Lobby	Bewust- wording	Kennis- manage- ment	PMA		Eigen fondsen- werving	Subsidies overheden	Subtotaal werving baten excl. Verkoop goederen	Verkoop goederen (WD-winkels)		Totaal boekjaar	Begroot boekjaar	Rekening 2018				
Educatie (EDU)	11.361.971											11.361.971	11.831.963	9.698.060				
Job Booster (JB)	1.744.691											1.744.691	2.289.406	1.393.942				
Inclusieve Agribusiness Ontwikkeling (IAD) **	1.387.278											1.387.278	941.642	2.913.679				
Water, Sanitatie en Hygiëne (WASH)	929.895											929.895	2.576.403	6.252.881				
Gezondheidsprogramma (HEALTH)	10.219											10.219		21.975				
Huizenbouwprogramma (LCH)	-55.667											-55.667	250.000	109.418				
Beleidsbeïnvloeding (PI)	27.350											27.350	20.000	121.992				
Capaciteitsopbouw (SPN)	788											788						
Noodhulp (ER)	728.135											728.135	1.500.000	1.003.804				
Innovatieprogramma (IN)													235.000	85.735				
Netwerken en allianties	305.884											305.884	235.000	157.944				
Kennismanagement				271.044								271.044	56.100	101.642				
Overig (o.a. ICT t.b.v. Allianties)	262.212											262.212	230.000	222.854				
PMA					9.399							9.399	27.500	23.514				
Lobby Noorden		51.024										51.024	30.500	37.917				
Bewustwording			340.336									340.336	214.758	287.542				
Subtotaal projectbestedingen	16.702.756	51.024	340.336	271.044	9.399	0	0	0	0	0	0	17.374.560	20.438.272	22.432.899				
Salarissen	1.230.789	188.486	306.926	79.994	394.855	114.311	468.745	89.636	558.381	218.680	364.003	3.456.426	3.656.583	3.430.227				
Sociale lasten	175.810	31.331	53.678	12.493	66.766	16.773	81.037	15.164	96.201	18.273	60.394	531.719	608.826	479.021				
Pensioenlasten	132.570	22.605	35.134	10.204	49.811	12.552	54.221	11.330	65.551	16.986	48.012	393.426	445.184	393.238				
Reis- en verblijfskosten	39.850	7.122	11.504	2.994	14.713	3.848	17.342	3.362	20.704	1.259	14.523	116.516	102.000	102.792				
Kosten inhuur personeel	15.314	2.619	12.300	18.090	5.755	1.346	30.203	1.283	31.486		5.585	92.494	115.000	199.496				
Overige personeelskosten	44.227	7.430	12.711	2.456	17.211	4.230	19.169	3.802	22.971	14.398	16.244	141.879	144.750	131.277				
Totaal personeelskosten	1.638.559	259.594	432.253	126.231	549.111	153.061	670.716	124.578	795.293	269.596	508.761	4.732.459	5.072.343	4.736.050				
Publiciteit & communicatie							547.777	15.048	562.824	23.806		586.630	598.713	490.472				
Huisvestingskosten	83.368	14.772	23.964	6.222	30.842	8.083	36.193	7.027	43.220	1.040	30.295	241.805	239.500	230.781				
Kantoorkosten (excl. afschrijvingen)	40.538	8.276	12.549	3.439	15.020	4.026	17.712	3.815	21.526	8.988	16.302	130.662	380.500	352.513				
Kosten raad van toezicht	5.578	942	1.591	403	2.136	450	2.474	459	2.933		2.009	16.043	9.500	13.995				
Kosten werkbezoeken RvB											4.493	4.493	5.000	5.480				
Overige algemene kosten	69.553	11.949	19.582	5.070	25.841	6.257	30.193	5.792	35.985	5.552	24.936	204.725	162.201	152.489				
Afschrijvingen activa	64.940	11.376	18.630	4.857	23.989	6.386	32.031	5.468	37.499	8.249	23.538	199.463	232.000	202.951				
Subtotaal organisatiekosten	263.976	47.314	76.315	19.991	97.827	25.203	666.379	37.609	703.988	47.635	101.572	1.383.820	1.627.414	1.448.681				
Totaal personeels- & organisatiekosten	1.902.535	306.908	508.568	146.221	646.939	178.263	1.337.095	162.186	1.499.281	317.231	610.333	6.116.280	6.699.757	6.184.731				
Totaal 2019	18.605.291	357.932	848.904	417.266	656.337	178.263	1.337.095	162.186	1.499.281	317.231	610.333	23.490.839	27.138.028	28.617.630				
Begroot 2019	22.270.138	271.180	796.955	260.768	683.236	223.140	1.487.388	183.294	1.670.682	305.000	656.930							
Realisatie voorgaand boekjaar	23.355.071	761.992	873.911	182.940	406.233	284.127	1.507.254	102.703	1.609.957	271.465	871.935							

Verdeelsleutels:

De verdeling van de personeelskosten over de kostendragers vindt plaats op basis van de gemiddelde tijdsbesteding.

Bij het toerekenen van de personeelskosten is de richtlijn van GDN gevolgd. Dit houdt onder andere in dat de raad van bestuur volledig onder Beheer & Administratie valt.

De algemene staffuncties vallen volledig onder Beheer & Administratie, HRM en ICT wordt toegerekend naar rato van het aantal fte per kostendrager. Afdeling Finance en Control valt deels ook onder PMA (grantmanagerschap op projecten)

De indirecte kosten worden verdeeld op basis van de verdeling van de personeelskosten.

De werkbezoeken van de raad van bestuur worden volledig toegerekend aan Beheer en Administratie.

Het gemiddeld aantal fte's van WD en WDWinkels in 2019 bedroeg 67,91. In 2018 was dit 65,22 fte. Hiervan waren zowel in 2019 als in 2018 twee personen (2 fte) werkzaam in het buitenland.

Onder worden de kostendrager verkoop goederen worden de niet aan individuele winkels toe te rekenen kosten van Stichting Woord en Daad Winkels verantwoord, die ongeveer zijn uitgekomen zoals begroot.

Appendix 3 (vervolg): Toelichting uitvoeringskosten in €

	Rekening 2019	Begroot 2019	Rekening 2018
Overige personeelskosten			
Opleidings- en trainingskosten	46.748	50.000	39.257
Onkostenvergoeding vrijwilligers	21.411	23.000	14.092
Overige personeelskosten	73.722	66.750	77.927
Totaal overige personeelskosten	141.881	139.750	131.277
Huisvestingskosten			
Huur en overige huisvestingskosten	190.573	188.000	181.796
Servicekosten (incl. energie)	40.513	41.500	35.522
Onderhoud/schoonmaakkosten	8.535	7.000	10.309
Overige huisvestingskosten	2.184	3.000	3.153
Totaal huisvestingskosten	241.805	239.500	230.781
Kantoorkosten			
Kantoorbenodigdheden en drukwerk	23.716	14.000	9.544
ICT licenties en servicecontracten	250.243	292.500	261.046
Porti algemeen	23.686	30.000	25.831
Communicatie	13.184	21.000	21.963
Vergaderingen organisatie	1.432	2.000	9.967
Overige kantoorkosten	9.791	21.000	24.177
Ontvangen omzetbelasting op externe kosten	-191.374		-14
Totaal kantoorkosten	130.677	380.500	352.513
Kosten RvT			
Werkbezoeken	11.508	7.000	9.893
Reiskosten	3.783	1.500	2.600
Overige kosten	751	1.000	1.503
Totaal kosten RvT	16.042	9.500	13.995
Kosten werkbezoeken RvB			
Werkbezoeken RvB	4.493	5.000	5.480
Totaal kosten werkbezoeken RvB	4.493	5.000	5.480

	Rekening 2019	Begroot 2019	Rekening 2018
Overige algemene kosten			
Externe controle	69.645	52.500	49.650
Advies-/notariskosten	33.866	20.500	31.325
Samenwerkingsverbanden (o.a. Prisma/Partos)	88.713	86.201	54.318
Overige algemene kosten (o.m. ISO-certificering en algemene abonnementen)	12.501	3.000	17.197
Subotaal overige algemene kosten	204.725	162.201	152.489

De belangrijkste verschillen tussen begroting en realisatie in 2019 worden veroorzaakt doordat in 2019 omzetbelastingteruggaven werden ontvangen van eerdere jaren (voorbijbelasting van gemengde kosten in de jaren 2016 tot en met 2018). Omdat het onmogelijk is deze teruggaven te relateren aan de oorspronkelijke kostencategorieën, is er voor gekozen om deze ontvangsten separaat op te nemen. Daarnaast waren de ICT kosten lager dan begroot. De afschrijvingskosten vallen lager uit doordat een aantal (ICT)-investeringen later zijn gedaan dan gepland.

Accountantsshonorarium

De volgende honoraria voor de externe accountant zijn in de lasten verantwoord:

Onderzoek jaarrekening, waaronder specifiek onderzoek maatschappelijk verantwoord ondernemen	69.645	47.500	44.165
Adviesdiensten op fiscaal terrein	5.856	5.000	0
Andere niet-controlediensten	9.075	0	1.497

In 2019 is onder meer geadviseerd op fiscaal gebied (omzetbelasting). Daarnaast is in 2019 een onderzoek uitgevoerd naar de elektronische data verwerking, een zogenaamde EDP-audit.

Appendix 4: Berekening diverse normpercentages en ratio's bedragen *€ 1.000

Met ingang van 2016 is sprake van een afwijking tussen de enkelvoudige en geconsolideerde jaarrekening van Stichting Woord en Daad, door de oprichting van Stichting Woord en Daad Winkels, Foundation Word 2 Act in het verslagjaar Job Booster Nederland. Vanwege de afwijkende verdienmodellen worden de normen en ratio's gebaseerd op de enkelvoudige jaarrekening van Stichting Woord en Daad (zie bijlage 1).

	Begroting 2020	Rekening 2019	Begroting 2019	Rekening 2018
Som van de geworven baten	27.270	24.915	27.123	28.651
Overige baten	150	279	288	441
Totaal inkomsten Woord en Daad	27.420	25.194	27.411	29.092

Voor diverse kosten, zie model toelichting lastenverdeling.

Eigen norm kosten werving baten eigen fondswerving (WD-norm max. 6% ten opzichte van de baten eigen fondswerving)	Begroting 2020	Rekening 2019	Begroting 2019	Rekening 2018
Kosten eigen fondswerving (excl. verkoop goederen)	1.863	1.499	1.671	1.610
Baten uit eigen fondswerving	27.270	24.915	27.123	28.651
Percentage kosten fondswerving eigen fondswerving	6,83%	6,02%	6,16%	5,62%

Eigen norm kosten Beheer & Administratie (max. 3,1% van totale inkomsten)	Begroting 2020	Rekening 2019	Begroting 2019	Rekening 2018
Kosten Beheer & Administratie	723	610	657	872
Totale inkomsten	27.420	25.194	27.411	29.092
Percentage kosten Beheer & Administratie	2,64%	2,42%	2,40%	3,00%

Eigen norm overhead (Kosten fondsenwerving en Beheer en Administratie max. 7,5% van totale inkomsten)	Begroting 2020	Rekening 2019	Begroting 2019	Rekening 2018
Organisatiekosten	2.348	2.110	2.327	2.482
Totale inkomsten	27.420	25.194	27.411	29.092
Percentage overhead	8,56%	8,37%	8,49%	8,53%

Vanaf 2019 wordt de business development begroting wordt genormeerd via een Return on Investment (ROI), waarbij kosten van het schrijven van aanvragen afgezet worden tegen de gerealiseerde inkomstencontracten van subsidies en bijbehorende eigen bijdragen van consortiumpartners (totale contractswaarde). De streefwaarde is een ROI van 20.

Eigen norm ROI kosten business development (Totale gerealiseerde subsidiecontracten + eigen bijdragen consortiumpartners versus kosten subsidieaanvragen min. 20)	Begroting 2020	Rekening 2019	Begroting 2019	Rekening 2018
Kosten subsidieaanvragen	535	444	1.042	nvt
Totale inkomsten	32.578	1.636	19.573	nvt
ROI	60,86	3,68	18,79	nvt

Doelbestedingsratio (totaal van de bestedingen ten opzichte van totaal van de inkomsten en ten opzichte van totaal bestedingen)	Begroting 2020	Rekening 2019	Begroting 2019	Rekening 2018
Totaal bestedingen aan doelstellingen	24.169	20.886	24.282	25.580
Totaal inkomsten	27.420	25.194	27.411	29.092
Totaal lasten	26.755	23.697	26.833	28.437
Doelbestedingsratio ten opzichte van de inkomsten	88,14%	82,90%	88,59%	87,93%
Doelbestedingsratio ten opzichte van de totale bestedingen	90,33%	88,14%	90,49%	89,95%

Solvabiliteit (reserves / totaal vermogen)	niet gedefinieerd	18,34%	niet gedefinieerd	11,15%
Het absolute bedrag van de totale reserves steeg met € 1.452.887, waardoor ook de solvabiliteit sterk verbeterde. Dit is onder andere het gevolg van fors hogere onbestemde nalatenschappen.				
Het absolute bedrag van de reserves muteerde met	590.060	1.452.887	363.904	-80.882

Appendix 5: Toelichting kosten raad van bestuur

Naam	R.F. Molenaar MSc.		
Functie	Directeur-bestuurder		
Dienstverband			
Aard	Onbepaald		
Uren	36		
Percentage dienstverband	100%		
Periode	01-01-2019	31-12-2019	
Bezoldiging			
Bruto jaarsalaris	87.338		
Vakantiegeld	6.951		
Eindejaarsuitkering	7.212		
Variabel inkomen			
Totaal		101.501	
SV lasten (werkgeversdeel)		10.354	
Belaste vergoedingen/bijtellings			
Pensioenlast (werkgeversdeel)		14.125	
Totaal bezoldiging 2019		125.980	
Totaal bezoldiging 2018		115.661	

Toelichting:

Vanaf 1 november 2018 is er sprake van een eenhoofdige Raad van Bestuur (mevr. R.F. Molenaar). Het salaris in 2019 van de Raad van Bestuur ligt ruim onder het op de BSD-score van toepassing zijnde maximum van € 138.020.

Hierbij is gehandeld conform de Regeling Beloning Directeuren van Goededoelenorganisaties zoals deze in 2019 van toepassing was. Zie voor een verdere toelichting 5.9.2 van het jaarverslag. Aan de leden van de raad van bestuur en raad van toezicht zijn geen leningen, voorschotten of garanties verstrekt. De leden van de raad van toezicht ontvangen geen bezoldiging.

Appendix 6: Analyse gerealiseerd saldo versus begroot saldo baten en lasten

Begroot saldo baten en lasten	589.977
Effecten rond inkomsten:	
Lagere inkomsten voor sponsorprogramma particulieren	-16.150
Lagere inkomsten overige giften particulieren	-94.684
Lagere inkomsten giften bedrijven	-988.143
Hogere inkomsten uit andere fondsenwervende organisaties	38.829
Lagere overige inkomsten uit scholen, kerken en kerkelijke donoren	-800.375
Lagere inkomsten giften vermogensfondsen	-1.027.748
Hogere inkomsten subsidies overheden	920.302
Lagere inkomsten uit verkoop goederen	-195.041
Lagere opbrengst leveranciersrol & bewustwording	-27.184
Totaal lagere inkomsten *	-2.190.193
Effecten rond bestedingen:	
Lagere noodhulpbestedingen	771.865
Lagere programmabestedingen	2.892.982
Hogere bestedingen lobby	-86.752
Hogere bestedingen bewustwording	-51.949
Lagere bestedingen PMA	26.899
Hogere besteding Kennismanagement	-156.498
Lagere kosten leveranciersrol	44.877
Totaal lagere bestedingen *	3.441.423
Effecten rond overhead:	
Lagere kosten werving baten	171.401
Hogere kosten verkoop goederen	-12.231
Hogere kosten beheer en administratie	46.597
Totaal lagere kosten overhead	205.766
Hoger saldo financiële lasten, na aftrek van de baten	-97.087
Saldo van resultaten van organisaties	
waarin wordt deelgenomen (was niet begroot)	-451.329
Gerealiseerd saldo baten en lasten	1.498.557

* Tegenover de lagere inkomsten staan als gevolg van de toekenningssystematiek ook lager vrijgegeven bestedingen, om de te voorkomen dat bestedingen werden gedaan die niet gedekt waren. De projectmatige manier van werken maakte dit mede mogelijk. Daarnaast is op overheadkosten bespaard, in lijn met de lagere inkomsten.

Zie ook de toelichting in de staat van baten en lasten voor de toevoeging en onttrekking aan reserves en fondsen van het resultaat. Zie voor verdere informatie toelichting op de geconsolideerde winst en verliesrekening, bijlage 3 en de reflectie op de afwijkingen van de begroting ook het jaarverslag.

Overige gegevens

Statutaire regeling inzake bestemming saldo baten en lasten

Statutair zijn geen aanvullende bepalingen opgenomen over de bestemming van het saldo van de baten en lasten.

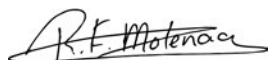
Voorstel resultaatbestemming

Hiervoor wordt verwezen naar de staat van baten en lasten, waar dit onderaan nader is uitgewerkt.

Ondertekening

Opgesteld en vastgesteld door:

NAMENS DE RAAD VAN BESTUUR
R.F. Molenaar MSc - directeur-bestuurder

Was getekend te Gorinchem in de vergadering van 13 maart 2020

Gebeurtenissen na balansdatum

Na balansdatum hebben zich geen gebeurtenissen als hier bedoeld plaatsgevonden.

Controleverklaring van de onafhankelijk accountant

Op de volgende pagina is de controleverklaring van de onafhankelijke accountant opgenomen.

Goedgekeurd door:

NAMENS DE RAAD VAN TOEZICHT
Drs. C. Westerink - voorzitter
Ing. C. van Burg
Ing. B. Jaspers-Faijer
P.W. Nobel RA
Mr. M. Overbeeke-Boer
Dr. R. Toes
G. den Hartog

Was getekend door alle leden te Gorinchem in de vergadering van 13 maart 2020

Appendix 7: Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

CONTROLEVERKLARING VAN DE ONAFHANKELIJKE ACCOUNTANT

Aan: de raad van toezicht van Stichting Reformatorische Hulpactie
Woord en Daad te Gorinchem.

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen jaarrekening 2019

Ons oordeel

Wij hebben de geconsolideerde jaarrekening 2019 (pagina 42 tot en met 67) van Stichting Reformatorische Hulpactie Woord en Daad te Gorinchem gecontroleerd.

Naar ons oordeel geeft de in dit jaarverslag opgenomen geconsolideerde jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van Stichting Reformatorische Hulpactie Woord en Daad per

31 december 2019 en van het resultaat over 2019 in overeenstemming met de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving, in het bijzonder Richtlijn 650 Fondsenwervende organisaties.

De geconsolideerde jaarrekening bestaat uit:

1. de balans per 31 december 2019;
2. de staat van baten en lasten over 2019; en
3. de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij zijn onafhankelijk van Stichting Reformatorische Hulpactie Woord en Daad zoals vereist in de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Materialiteit	€ 587.000, gebaseerd op 2,5% van de totale bestedingen.
Reikwijdte van de controle	Stichting Reformatorische Hulpactie Woord en Daad staat aan het hoofd van een groep van rechtspersonen: Stichting Woord en Daad Winkels, Job Booster Nederland B.V. en Word 2 Act Foundation.
Kernpunten	• De verwerking en verantwoording van baten • Bestedingen en verplichtingen ten behoeve van de doelstelling • Reserves en fondsen • Financiële vaste activa Lening Stichting PSI en Inluvest B.V.

Materialiteit

Op basis van onze professionele oordeelsvorming hebben wij de materialiteit voor de jaarrekening als geheel bepaald op € 587.000. De materialiteit is gebaseerd op 2,5% van de totale bestedingen. De totale bestedingen worden beschouwd als een passende benchmark, omdat Stichting Reformatorische Hulpactie Woord en Daad door de totale bestedingen haar doelstellingen tracht te bereiken. Het percentage van 2,5% van de totale bestedingen is een algemeen aanvaard uitgangspunt binnen de accountantscontrole. De materialiteit over 2018 bedroeg € 715.000 (2,5% van de totale bestedingen).

Wij houden ook rekening met (mogelijke) afwijkingen die naar onze mening voor de gebruikers van de jaarrekening om kwalitatieve redenen materieel zijn, zoals onder andere de verantwoorde beloning van het bestuur en de leden van de raad van toezicht. Een ander voorbeeld is de specifieke verantwoordingscriteria uit de waarderingsgrondslagen, zoals het bestedingspercentage, het percentage voor de kosten van beheer en administratie en het wervingspercentage.

Wij zijn met de raad van toezicht overeengekomen dat wij tijdens onze controle geconstateerde afwijkingen boven € 13.000 aan de raad rapporteren, alsmede kleinere afwijkingen die naar onze mening om kwalitatieve redenen relevant zijn.

Reikwijdte van de groepscontrole

Stichting Reformatorische Hulpactie Woord en Daad staat aan het hoofd van een groep van rechtspersonen. De financiële informatie van deze groep is opgenomen in de geconsolideerde jaarrekening van Stichting Reformatorische Hulpactie Woord en Daad en betreft: Stichting Woord en Daad Winkels, Job Booster Nederland B.V. en Word 2 Act Foundation.

Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel zijn wij verantwoordelijk voor de aansturing van, het toezicht op en de uitvoering van de groepscontrole. In dit kader hebben wij de aard en omvang van de werkzaamheden bepaald die voor de groepsonderdelen uitgevoerd zijn. Bepalend hierbij is de omvang en/of het risicoprofiel van de groepsonderdelen of de activiteiten. Op grond hiervan hebben wij de groepsonderdelen geselecteerd, waarbij een controle of beoordeling van de volledige financiële informatie of specifieke posten noodzakelijk was. Onze groepscontrole heeft zich gericht op Stichting Woord en Daad Winkels vanwege het feit dat dit onderdeel zich door middel van de exploitatie van kringloopwinkels richt op het werven van baten ten gunste van de doelstellingen van Stichting Reformatorische Hulpactie Woord en Daad. Bij dit groepsonderdeel hebben wij zelf specifiek overeengekomen werkzaamheden uitgevoerd. Vorig boekjaar maakte stichting The Well Foundation Nederland nog deel uit van de groep, echter wegens het ontbreken van voldoende activiteiten is deze in het verslagjaar geliquideerd. Gegeven de beperkte omvang van het balanstotaal en het totaal van baten en lasten van Job Booster Nederland B.V. en Foundation Word2Act, zijn voor deze onderdelen geen controlewerkzaamheden uitgevoerd.

Wij hebben geen gebruik gemaakt van andere accountants bij de controle van groepsonderdelen. In totaal hebben wij met onze werkzaamheden voor Stichting Reformatorische Hulpactie Woord en Daad en Stichting Woord en Daad Winkels een scope van meer dan 99% gerealiseerd voor het totaal van de baten, de bestedingen, het balanstotaal en het saldo van baten en lasten.

Door bovengenoemde eigen werkzaamheden bij (groeps)onderdelen hebben wij voldoende en geschikte controle-informatie met betrekking tot de financiële informatie van de groep verkregen om een oordeel te geven over de geconsolideerde jaarrekening.

De kernpunten van onze controle

In de kernpunten van onze controle beschrijven wij zaken die naar ons professionele oordeel het belangrijkste waren tijdens onze controle van de jaarrekening. De kernpunten van onze controle hebben wij met de raad van toezicht gecommuniceerd, maar vormen geen volledige weergave van hetgeen is besproken.

Wij hebben onze controlewerkzaamheden met betrekking tot deze kernpunten bepaald in het kader van de jaarrekeningcontrole als geheel. Onze bevindingen ten aanzien van de individuele kernpunten moeten in dat kader worden gezien en niet als afzonderlijke oordelen over deze kernpunten.

Kernpunt 1 De verwerking en verantwoording van baten

De nauwkeurige en volledige verwerking en verantwoording van de verschillende bronnen van inkomsten is een kernpunt in de controle. Het betreft de baten die door de donateurs, subsidiegevers en anderen verstrekt zijn aan Stichting Reformatorische Hulpactie Woord en Daad in het kader van de doelstellingen die Stichting Reformatorische Hulpactie Woord en Daad nastreeft.

Onze controleaanpak

Wij hebben een overwegend systeemgerichte controleaanpak gepland en uitgevoerd. Wij hebben verschillende interne controleprocedures gericht op de verwerking van de verschillende baten gecontroleerd, waaronder de procedures van de maandelijkse omzetaansluiting en kastelling bij Woord en Daad Winkels, de interne controles op de afdracht van inkomsten van de Comités, de interne controles op de geschatte inkomsten van nalatenschappen, de maandelijkse interne controle op de baten van het sponsorprogramma en de interne controle op de aan subsidieprogramma's toegerekende doorbelaste kosten. Daarnaast hebben wij gegevensgerichte werkzaamheden uitgevoerd zoals de controle van de afgrenzing van inkomsten en het maken van aansluitingen met de toekenning van bijdragen.

Onze observatie

Wij hebben vorig jaar gerapporteerd dat het beleid en de interne procedures verdere ontwikkeling vereisten, onder andere gericht op procedures voor het afstorten van kasgelden, zodat er geen onnodig hoge kassaldi ontstaan, en het verrichten van onaangekondigde kastellingen door frequenter bevestigingen van kassaldi op te vragen van de Winkels. De interne controleprocedures zijn op dit punt in 2019 uitgebreid.

Kernpunt 2 Bestedingen en verplichtingen ten behoeve van de doelstelling

Stichting Reformatorische Hulpactie Woord en Daad voert activiteiten uit om haar doelstellingen te kunnen behalen. Deze activiteiten worden in de jaarrekening verantwoord als bestedingen in het kader van de doelstelling. De verantwoording van deze bestedingen beschouwen wij als een belangrijke post in de jaarrekening van Stichting Reformatorische Hulpactie Woord en Daad als 'goededoelenorganisatie' en is daarmee een kernpunt in onze controle.

Controle-aanpak

Wij hebben een overwegend systeemgerichte controleaanpak gepland en uitgevoerd. Bij onze systeemgerichte werkzaamheden hebben wij aandacht besteed aan de werking van de interne beheersing inzake de selectie- en goedkeuringsfase en de afrondingsfase van de subsidietoekenning aan samenwerkingspartners.

Bij de selectie- en goedkeuringsfase betreft dit de interne beheersing rond de ingediende projectaanvragen conform de voorwaarden die daaraan gesteld worden en de goedkeuring daarvan door bevoegde functionarissen. Bij de afrondingsfase van het proces van subsidietoekenning aan partnerorganisaties betreft dit de interne controle door middel van het eindmemorandum. In het eindmemorandum worden de bevindingen en conclusies vastgelegd over het inhoudelijk en financieel verslag van de projectpartner en wordt vastgesteld in hoeverre de bestedingen rechtmatig zijn en of de partner aanspraak heeft op een slotbetaling.

Onze gegevensgerichte werkzaamheden bestonden uit het maken van een aansluiting tussen de bestedingen ten behoeve van de doelstelling en de daarmee corresponderende verplichtingen in de jaarrekening en de financiële administratie. Wij hebben vastgesteld dat de in de jaarrekening verantwoorde bedragen aansluiten op de gesloten contracten met partnerorganisaties en dat de omrekeningen tegen de contractvaluta's naar euro's juist heeft plaatsgevonden. Wij hebben vastgesteld dat de contracten door de juiste functionaris ondertekend zijn en dat de bestedingen behoren tot de doelstellingen van Stichting Reformatorische Hulpactie Woord en Daad.

Onze observatie

Het is de bedoeling dat binnen     jaar na de afloop van de periode waarop de contracttoekenning betrekking heeft, de subsidietoekenning conform de afrondingsfase wordt afgerond. In voorgaande jaren was er sprake van achterstanden in de afrondingsfase van contracttoekenningen aan partnerorganisaties. Momenteel zijn er geen achterstanden meer.

Kernpunt 3 Reserves en fondsen

Wij beschouwen de toerekening van het resultaat aan de reserves en fondsen van geoormerkte baten als een kernpunt. Reden hiervoor is dat opname in een bestemmingsfonds vereist is voor zover door derden geoormerkte baten nog niet besteed zijn aan de doelstelling waarvoor deze verstrekt zijn. De bestemmingsfondsen geven daarmee het inzicht welk deel van de geoormerkte baten op een later moment besteed wordt in overeenstemming met de doelstelling. De toelichting op de toevoegingen en onttrekkingen aan de fondsen en de reserves is eveneens van belang.

Controle-aanpak

Wij hebben een overwegend systeemgerichte controleaanpak gepland en deze conform de planning uitgevoerd. De systeemgerichte werkzaamheden richten zich op de opzet, het bestaan en de werking van de interne controle die alle baten koppelen aan doelstellingen die door de verstrekkers bepaald zijn. Datzelfde gebeurt voor alle bestedingen. Ook deze worden gekoppeld aan bepaalde doelstellingen van Stichting Reformatorische Hulpaktie Woord en Daad. Of deze koppelingen op de juiste wijze plaatsvinden, wordt intern gecontroleerd. Onze gegevensgerichte detailwerkzaamheden betreffen onder andere de controle op de handmatige correcties die per jaareinde gedaan worden voor de koppeling van de baten en lasten aan de doelstellingen en die van invloed zijn op de toevoegingen en onttrekkingen aan de reserves en fondsen. Ook het in detail controleren van de juistheid van de toerekening van het resultaat aan de algemene reserve valt onder onze werkzaamheden.

Onze observatie

Onze werkzaamheden in 2019 hebben uitgewezen dat de geautomatiseerde inrichting (application control) in Pluriform (het geautomatiseerde systeem waarin dit geregistreerd wordt) niet automatisch afdwong dat de interne controle op de toewijzing van oormerking voor inkomsten en bestedingsdoeleinden, door twee verschillende medewerkers, in functiescheiding moest plaatsvinden. Deze systeeminstellingen waren niet juist ingeregeld. Dit is hersteld door aanpassing van deze instellingen in Pluriform, zodat Pluriform nu weer automatische afdwingt dat de oormerking van baten en lasten pas verwerkt wordt, nadat een tweede medewerker dit gecontroleerd heeft. Wij hebben tevens vastgesteld dat voor alle transacties over 2019 de registratie en de interne controle van de oormerken van baten en lasten in functiescheiding hebben plaatsgevonden.

Kernpunt 4 Financiële vaste activa Lening PSI en Inluvest B.V.

Kernpunt in de controle is de waardering en toelichting van de lening aan Stichting PSI en Inluvest B.V. Dit betreft transacties met verbonden partijen die niet tegen marktconforme condities overeengekomen zijn. De toelichting en de waardering worden daardoor als een kernpunt in de controle beschouwd.

Controle-aanpak

Wij hebben een overwegend gegevensgerichte controleaanpak gehanteerd. Daarvoor hebben wij de documenten, zoals de leningsovereenkomsten en financiële tussentijdse informatie van Stichting PSI en Inluvest B.V. verkregen, en voor de lening aan Inluvest B.V. financiële informatie over de onderliggende financiële investeringen verkregen. Voorts hebben wij inlichtingen ingewonnen bij sleutelfunctionarissen van Stichting Reformatorische Hulpaktie Woord en Daad en de gemaakte schattingen, uitgangspunten en veronderstelling met betrekking tot de waardering beoordeeld in samenhang met de onderliggende documenten.

Onze observatie

Wij hebben vastgesteld dat deze leningen met verbonden partijen volgens de van toepassing zijnde waarderingsgrondslagen zijn gewaardeerd en dat een toereikende toelichting is opgenomen op deze transacties (leningen) met verbonden partijen. Zie de toelichting in de jaarrekening bij post financiële vaste activa, bij de lening PSI en de lening Inluvest B.V. op bladzijde 44 en bladzijde 48 en 49.

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen andere informatie

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij omvat het jaarverslag andere informatie, die bestaat uit:

- het bestuursverslag (pagina 5 tot en met 41);
- de overige gegevens (pagina 68);
- de meerjarenbegroting 2020 - 2024 (pagina 73 tot en met 74);
- de bijlagen (pagina 75 tot en met 85).

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie: met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat; alle informatie bevat op grond van de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving, in het bijzonder Richtlijn 650 Fondsenwervende organisaties.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat. Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in de

Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving, in het bijzonder Richtlijn 650 Fondsenwervende organisaties en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder het bestuursverslag en de overige gegevens in overeenstemming met de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving, in het bijzonder Richtlijn 650 Fondsenwervende organisaties.

Verklaring betreffende overige door wet- of regelgeving gestelde vereisten

Benoeming

Wij zijn door de raad van toezicht in maart 2017 benoemd als accountant van Stichting Reformatorische Hulpactie Woord en Daad vanaf de controle van het boekjaar 2017.

Beschrijving van verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening

Verantwoordelijkheden van het bestuur en de raad van toezicht voor de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving, in het bijzonder Richtlijn 650 Fondsenwervende organisaties. In dit kader is het bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing als het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of de onderneming in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemd verslaggevingsstelsel moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om de stichting te liquideren of de bedrijfsactiviteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is. Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de organisatie haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

De raad van toezicht is verantwoordelijk voor het uitoefenen van toezicht op het proces van financiële verslaggeving van de organisatie.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel. Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken. Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien

redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij bevestigen aan de raad van toezicht dat wij de relevante ethische voorschriften over onafhankelijkheid hebben nageleefd. Wij communiceren ook met de raad over alle relaties en andere zaken die redelijkerwijs onze onafhankelijkheid kunnen beïnvloeden en over de daarmee verband houdende maatregelen om onze onafhankelijkheid te waarborgen.

Wij bepalen de kernpunten van onze controle van de jaarrekening op basis van alle zaken die wij met de raad van toezicht en de audit commissie hebben besproken. Wij beschrijven deze kernpunten in onze controleverklaring, tenzij dit is verboden door wet- of regelgeving of in buitengewoon zeldzame omstandigheden wanneer het niet vermelden in het belang van het maatschappelijk verkeer is.

Wij verwijzen voor onze nadere verantwoordelijkheden naar de site van de Koninklijke Nederlandse Beroepsorganisatie van Accountants: www.nba.nl/NL_algemeen_01.

Amsterdam, 30 maart 2020

Dubois & Co. Registeraccountants

Origineel getekend door:
G. Visser RA

Meerjarenbegroting

Meerjarenbegroting in €

BATEN	2020	2021	2022	2023	2024
Fondsenwerving					
Sponsorprogramma (incl. bedrijfsleven en kerken)	10.640.000	10.852.800	11.069.856	11.291.253	11.517.078
Noodhulp (incl. bedrijfsleven en kerken)	2.000.000	2.000.000	2.000.000	2.000.000	2.000.000
Kringloopwinkels	1.260.000	1.575.000	1.968.750	2.460.938	3.076.172
Overige giften particulieren	4.475.000	4.698.750	4.933.688	5.180.372	5.439.390
Giften kerken en andere FWO (exclusief kindspansoring)	900.000	945.000	992.250	1.041.863	1.093.956
Subsidies overheden	866.902	910.247	955.759	1.003.547	1.053.725
Bedrijfsleven (exclusief kindspansoring)	3.000.000	3.300.000	3.630.000	3.993.000	4.392.300
Vermogensfondsen	3.346.866	3.681.553	4.049.708	4.454.679	4.900.147
Eigen bijdragen door consortiumleden (ook in bestedingen)	781.118	820.173	861.182	904.241	949.453
Som van de geworven baten	27.269.886	28.783.523	30.461.193	32.329.892	34.422.221
Overige baten					
Inkomsten Awareness Raising					
Baten uit beleggingen en leveranciersrol	150.000	150.000	150.000	150.000	150.000
Som van de baten	27.419.886	28.933.523	30.611.193	32.479.892	34.572.221
LASTEN	2020	2021	2022	2023	2024
Programma's					
EDUC	11.469.722	12.043.208	12.645.368	13.277.636	13.941.518
JB	3.488.026	3.662.427	3.845.548	4.230.103	4.653.113
IAD	2.153.847	2.369.232	2.606.155	2.997.078	3.446.640
WASH	2.451.003	2.696.103	2.965.713	3.262.285	3.588.513
ERR	1.888.065	1.888.065	1.888.065	1.888.065	1.888.065
LCH	311.290	326.855	361.174	379.233	398.195
GEN	200.000	210.000	220.500	231.525	243.101
Koersresultaat					
Lobby	490.137	499.939	509.938	520.137	530.540
Bewustwording	767.746	783.101	798.763	814.738	831.033
Leveranciersrol	124.885	124.885	124.885	124.885	124.885
Netwerken en allianties	271.230	276.655	282.188	287.832	293.588
PMA	827.798	844.354	861.241	878.466	896.035
Kennismanagement	183.433	187.102	190.844	194.661	198.554
Partnerrol (incl. PMEL)	-458.390	-320.873	-224.611	-157.228	-110.059
TOTAAL DOELSTELLING	24.168.790	25.591.051	27.075.771	28.929.415	30.923.721
Kosten fondsenwerving	1.862.916	1.900.175	1.938.178	1.976.942	2.016.481

LASTEN	2020	2021	2022	2023	2024
Kosten Beheer en Administratie	723.118	737.581	752.332	767.379	782.726
Totaal overhead	2.586.035	2.637.755	2.690.510	2.744.321	2.799.207
Som van de lasten	26.754.825	28.228.806	29.766.281	31.673.736	33.722.928
Resultaat	665.061	704.717	844.911	806.156	849.293
TOEVOEGING/ONTTREKKING AAN:					
Mutatie partnerrekeningen en INCE bestemmingsfondsen					
Dotatie koersrisico sponsoring	177.333	180.880	184.498	188.188	191.951
Koersrisico overige programma's	66.475	73.123	80.435	88.479	97.327
Overige bestemmingsfondsen	75.000	75.000	75.000	75.000	75.000
Fonds witte vlekkenbeleid	100.000	100.000	100.000	100.000	100.000
Fonds aanvraag/voorfinancieren subsidietrajecten	200.000	200.000	200.000	200.000	200.000
Mutatie algemene projectenreserve	46.252	75.714	204.979	154.490	185.015
	665.061	704.717	844.911	806.156	849.293

Naast de gepubliceerde begroting met betrekking tot de reguliere inkomsten wordt er intern gestuurd op een business development begroting voor wat betreft subsidiekansen, die genormeerd wordt met een ROI. Zie ook toelichting onder Toelichting algemeen 'jaarbegroting 2019 en meerjaren-begroting'.

BIJLAGE 1 Raad van bestuur en raad van toezicht

Raad van bestuur

R.F. Molenaar MSc
Directeur-bestuurder per 01-11-2018

Bijlagen

Raad van toezicht

Naam	Jaar 1e verkiezing	Aftredend / herbenoembaar op
Ds. C. Westerink - voorzitter Predikant	2009	31-12-2020 niet herbenoembaar
Ing. C. van Burg Directeur kapitaalinvesterings Dow	2010	31-12-2021 niet herbenoembaar
Ing. B. Jaspers Faijer Wethouder	2014	31-12-2021 niet herbenoembaar
P.W. Nobel RA Registeraccountant	2011	31-12-2022 niet herbenoembaar
Mr. M.A. Overbeeke – Boer Hoofd stafbureau Voorzitter/Presidium Tweede Kamer	2014	31-12-2021 herbenoembaar
Dr. R. Toes Voorzitter College van Bestuur van het Wartburg-college	2015	31-12-2022 herbenoembaar
G. den Hartog Ondernemer	2019	31-12-2022 herbenoembaar

De leden van de raad van toezicht hebben zitting gedurende een periode van vier jaar en kunnen tweemaal worden herbenoemd.

Auditcommissie

Naam	Aftredend / herbenoembaar op
P.W. Nobel RA Registeraccountant	31-12-2022 niet herbenoembaar
G. den Hartog Ondernemer	31-12-2022 herbenoembaar
J. Gouw RA Registeraccountant	31-12-2020 niet herbenoembaar

BIJLAGE 2 Nevenfuncties

Directeur-bestuurder

Directeur-bestuurder: Rina Molenaar MSc

Nevenfuncties

Bestuurslid Prisma (onbezoldigd)
Auteur Jongbloed (bezoldigd)
Stuurgroep lid platform Waarden en normen (onbezoldigd)
Bestuurslid Partos (onbezoldigd)

Risicoanalyse

Geen risico's, nevenfunctie past bij functie Woord en Daad
Geen risico, nevenfunctie past soms bij functie Woord en Daad
Geen risico, nevenfunctie past bij functie Woord en Daad
Geen risico, nevenfunctie past bij functie Woord en Daad

Raad van toezicht

Naam

Ds. C. Westerink - voorzitter
Predikant

Ing. C. van Burg
Directeur kapitaalinvesteringen Dow

Ing. B. Jaspers Faijer
Wethouder

G. den Hartog
Ondernemer

P.W. Nobel RA
Registeraccountant

Mr. M.A. Overbeeke – Boer
Hoofd stafbureau Voorzitter/Presidium Tweede Kamer

Dr. R. Toes
Voorzitter College van Bestuur van het Wartburgcollege

Nevenfuncties

- Lid Provinciaal Bestuur SGP Zeeland
- Bestuurslid Stichting Poverty Share Investments (PSI)
- Lid Raad van Toezicht Stichting Woord en Daad Winkels
- Lid deputaatschap Hulp Bijzondere Noden Gereformeerde Gemeente in Nederland
- Bestuurslid Stichting Bethlehem – from bread to the Bread
- Bestuurslid Vereniging Nederlandse Gemeenten afdeling Overijssel (VNG-Overijssel).
- Bestuurslid Natuurnetwerk Gemeenten
- Dagelijks bestuurder Waterschap Rivierenland
- Directie PLS BV producent til/transfer techniek voor de gezondheidszorg
- Bestuurslid Stichting Poverty Share Investments te (PSI)
- Lid Raad van Toezicht Stichting Woord en Daad Winkels
- Raad van Toezicht Stichting RefSVO. (RefSVO is het landelijk Reformatorisch Samenwerkingsverband voor Voortgezet Onderwijs en Voortgezet Speciaal Onderwijs)
- Lid van de Raad van Bestuur van ETF (Evangelische Theologische Faculteit) te Leuven (België).

BIJLAGE 3 Projectstructuur Woord en Daad

07C12253

CERTIFICAAT

Stichting Woord en Daad

heeft 809 ton CO₂ equivalenten gecompenseerd in 2019

Met:

Gold Standard Solar Cooking in Chad credits

Compensatie vindt plaats door de speciaal geselecteerde duurzame energieprojecten van Climate Neutral Group. Met deze projecten wordt elders CO₂-uitstoot teruggebracht.

Wij selecteren onze projecten altijd op de bijdrage die zij leveren aan de ontwikkeling van de lokale bevolking en regio. Ontwikkelingen zoals: werkgelegenheid, kennisoverdracht, gezondheidsverbetering, stimulering van de eigen economie en lokale milieuverbeteringen.

René Toet
Managing Director
Utrecht 27/3/2020

Climate Neutral Group ©
for better business

BIJLAGE 5 Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen

Voor Woord en Daad is maatschappelijk verantwoord ondernemen een belangrijk thema. Niet alleen bij de manier waarop we onze organisatie inrichten en (praktische) keuzes maken, maar ook bij het werk van onze partnerorganisaties wereldwijd.

In ons MVO-beleid volgen we de ISO 26000 richtlijn. Dit is een internationale, veelomvattende richtlijn die onderscheid maakt in principes en thema's, zoals de thema's milieu of eerlijk zakendoen. De huidige beleidsperiode loopt van 2016 tot 2020.

De GRI-tabel (Global Reporting Initiative) is een algemeen aanvaarde verslaggevingsrichtlijn over de economische, milieugerelateerde en sociale duurzaamheidsprestaties van een organisatie. Op pagina 80 is de GRI-tabel opgenomen met verwijzingen naar bijbehorende pagina's in het jaarverslag. De MVO-verklaring van de accountant is te vinden in bijlage 5.

Hieronder noemen we nog wat voorbeelden van MVO in de praktijk bij Woord en Daad.

Milieu-gerelateerd:

- Compensatie van de volledige CO₂-uitstoot van de gehele organisatie (o.a. vliegvervoer, woon-werkverkeer medewerkers, zakelijk verkeer). Over 2019 bedroeg de compensatie voor CO₂-uitstoot voor onze totale organisatie 809 ton CO₂. Via een bijdrage aan het zonnekokers klimaatproject van de Climate Neutral Group in Tsjaad voorzien we vele huishoudens in het vluchtelingenkamp Iridimi (Oost-Tsjaad) van de basisbehoeften aan huishoudelijke energie door het gebruik van zonnekokers. Dit klimaatproject heeft een Gold Standard certificering, wat garandeert dat de effecten, monitoring en auditing van emissie-reductie projecten op de juiste manier worden uitgevoerd. Door deze compensatie zijn we door de Climate Neutral Group gecertificeerd als volledig groene organisatie.
- Woord en Daad is gehuisvest in een energiezuinig pand dat de A++-status heeft (dit resulteert naast winst op het gebied van duurzaamheid ook in lagere energiekosten), het pand verbruikt groene energie;

- Er wordt energiezuinige apparatuur en gerecycled papier gebruikt en er is papier- en afvalscheiding; In 2019 is 797 kilogram gerecycled papier verbruikt. Er wordt gestimuleerd om steeds minder papier te gebruiken onder andere door sponsorpost digitaal te verzenden en verdere automatisering en digitalisering;
- De koffie op kantoor is eerlijk geproduceerd; in samenwerking met Kaars Koffie en Woord en Daad in Nicaragua. Thee is fair trade gecertificeerd.

Economisch-gerelateerd:

Ook in onze programma's besteden we aandacht aan maatschappelijk verantwoord ondernemen. Zowel via het Job Booster programma en het Fair Factory concept streven we naar MVO. Job Booster probeert kandidaten te plaatsen bij bedrijven met goede werkomstandigheden, waarbij in de toekomst ook de *Fair Labour Score Card* kan worden gebruikt. Deze score card is een middel om te kijken naar o.m. de arbeidsomstandigheden bij werkgevers. Fair Factory heeft aandacht voor de lonen van werknemers in de fabrieken. Het verschil tussen het minimumloon en *living wage* is vaak groot. *Living wage* is het loon dat werknemers zouden moeten verdienen om rond te kunnen komen. In 2018 zijn er onderzoeken gedaan in Benin en Burkina Faso om te berekenen wat het *living wage* zou moeten zijn. Dat is de eerste stap op weg naar voldoende loon.

Sociaal-gerelateerd:

Iedere medewerker krijgt de kans zijn vaardigheden te ontwikkelen. In 2018 is het opleidingsbeleid herschreven.

Er is binnen Woord en Daad veel aandacht voor veilig reizen. Er is een veiligheidsbeleid opgesteld alsook een veiligheidshandboek. Daarnaast ontvangen medewerkers een veiligheidstraining en worden ze eens in de twee jaar medisch gekeurd.

Referentietabel GRI-standaarden

MVO wordt door Woord en Daad integraal toegepast, zie in onderstaande tabel de referentie naar de diverse GRI-standaarden en de verwijzing naar de beschrijving in dit jaarverslag

Referentie	Omschrijving	Vindplaats jaarverslag 2019
Universeel		
GRI 102-1	Organisatienaam	Colofon
GRI 102-2	Activiteiten, merken en diensten	Woord en Daad: onze bewegingsruimte
GRI 102-3	Locatie hoofdkantoor	Colofon
GRI 102-4	Locatie activiteiten	Woord en Daad: onze bewegingsruimte; De wereld van Woord en Daad
GRI 102-5	Rechtsvorm	Colofon
GRI 102-6	Markten	2019 Kerncijfers; Waardecreatiemodel
GRI 102-7	Omvang van de organisatie	Waardecreatiemodel, kerncijfers, Hoofdstuk 5 Jaarrekening
GRI 102-8	Werknemers en andere betrokkenen	2019 Kerncijfers; Hoofdstuk 4 Organisatie en bestuur
GRI 102-9	Leveranciersketen	Waardecreatiemodel
GRI 102-10	Significante veranderingen	2019 Kerncijfers, Samenvatting, Hoofdstuk 5 Jaarrekening
GRI 102-11	Preventieve maatregelen	Hoofdstuk 4.1.3 Integriteit; Bijlage 6 Interne controle; Bijlage 7 Assurance rapport
GRI 102-12	Externe gedragslijnen en codes	Hoofdstuk 4.2.2 Kwaliteitsmanagement; Hoofdstuk 4.2.4 Gedragscodes en certificering, Hoofdstuk 4.2.5 MVO beleid; Hoofdstuk 5 Jaarrekening
GRI 102-13	Lidmaatschappen	Bijlage 8 Stakeholders en netwerken
GRI 102-14	Verklaring bestuursorgaan MVO	Hoofdstuk 4.2.5 MVO-beleid; Hoofdstuk 4.2.6 IMVO-beleid; Hoofdstuk 4.2.7 Genderbeleid
GRI 102-15	Key impacts, risico's en kansen	Hoofdstuk 3 Verantwoorden, leren en innoveren; Hoofdstuk 4.1.3 Integriteit; Hoofdstuk 4.2 Beleid en bestuur; Bijlage 6 Interne controle
GRI 102-16	Waarden, standaarden, gedragsnormen	Waardecreatiemodel; Hoofdstuk 4.1.3 Integriteit; Hoofdstuk 4.2 Beleid en bestuur
GRI 102-18	Bestuursstructuur	Hoofdstuk 4.2 Beleid en bestuur; Bijlage 1 Raad van bestuur en raad van toezicht; Bijlage 2 Nevenfuncties; Bijlage 3 Projectstructuur Woord en Daad
GRI 102-35	Beloning	Hoofdstuk 4.1.2 Medewerkers; Hoofdstuk 4.2.1.2 Beloning en salaris directeur-bestuurder; Hoofdstuk 5 Financiële verantwoording Appendix 5
GRI 102-36	Vaststelling beloning	Hoofdstuk 4.1.2 Medewerkers; Hoofdstuk 4.2.1.2 Beloning en salaris directeur-bestuurder;
GRI 102-40	Stakeholdergroepen	Waardecreatiemodel; Bijlage 8 Stakeholders en netwerken 2019
GRI 102-41	Collectieve arbeidsovereenkomsten	Hoofdstuk 4.1.2 Medewerkers; Hoofdstuk 4.2.1.2 Beloning en salaris directeur-bestuurder; Hoofdstuk 5 Financiële verantwoording Appendix 5
GRI 102-42	Identificeren en selecteren stakeholders	Hoofdstuk 2 Dynamiek in het werkveld; Verantwoorden, leren en innoveren; Bijlage 8 Stakeholders en netwerken 2019
GRI 102-45	Geconsolideerde entiteiten	Hoofdstuk 5 Financiële verantwoording
GRI 102-40	Rapportage inhoud en afgrenzing	Kerncijfers; Hoofdstuk 5 Financiële verantwoording
GRI 102-41	Lijst van materiele aspecten	Kerncijfers; Hoofdstuk 5 Financiële verantwoording
GRI 102-42	Aanpassingen in informatie	Kerncijfers; Hoofdstuk 5 Financiële verantwoording
GRI 102-44	Veranderingen in rapportages	Kerncijfers; Hoofdstuk 5 Financiële verantwoording
GRI 102-45	Rapportageperiode	Kerncijfers; Hoofdstuk 5 Financiële verantwoording
GRI 102-46	Bepaling inhoud rapport en begrenzing	Kerncijfers; Hoofdstuk 5 Financiële verantwoording
GRI 102-47	Lijst van materiele aspecten	Hoofdstuk 4.2.5 MVO-beleid; Bijlage 5 MVO
GRI 102-48	Herformulering	nvt
GRI 102-49	Veranderingen in inhoud en begrenzing rapport	nvt
GRI 102-50	Rapportageperiode	Kerncijfers; Hoofdstuk 5 Financiële verantwoording
GRI 102-51	Datum van meest recente rapportage	Kerncijfers; Hoofdstuk 5 Financiële verantwoording
GRI 102-52	Rapportagecyclus	Kerncijfers; Hoofdstuk 5 Financiële verantwoording
GRI 102-53	Contactpersoon met betrekking tot het rapport	Colofon

Referentie	Omschrijving	Vindplaats jaarverslag 2019
GRI 102-54	Rapportagevariant GRI-standaarden	Hoofdstuk 4.2.5 MVO-beleid; Bijlage 5 MVO
GRI 102-55	GRI index	Hoofdstuk 4.2.5 MVO-beleid; Bijlage 5 MVO
GRI 102-56	Extern oordeel	Hoofdstuk 5 Financiële verantwoording

Management benadering

GRI 103-1	<i>Toelichting op materiele aspecten en begrenzing</i>	
	Naast de standaard Core topics vanuit de GRI, zijn de volgende aspecten voor Woord en Daad van belang: GRI 102-15 Key impact/risico's en kansen. Rationale: Woord en Daad werkt in het Zuiden in landen waar risico's hoger kunnen liggen of anders kunnen zijn dan in het Noorden. Denk bijvoorbeeld aan fraude/corruptie, imago schade, onrust in landen met impact op projecten etc. Middels het risicobeleid worden waar mogelijk risico's gemitigeerd door middel van maatregelen of geaccepteerd. Tevens wordt in ieder project een risicoanalyse gemaakt. Limitering: als risico's/kansen/impact via 'regular business' en het gewone risico-beleid zich voltrekken wordt dit niet apart benoemd. In het jaarverslag worden zaken wel expliciet benoemd die buiten de normale gang van zaken plaatsvonden. GRI 102-35/36 Beloning/vaststelling beloning. Rationale: De beloning van Woord en Daad staf (en met name directiebeloning) wordt kritisch gevolgd door het publiek (strijkstok-discussie). Woord en Daad kiest ervoor om redelijk te belonen volgens de BBRA-systematiek (via vast functiewaarderingssysteem om subjectivisme te voorkomen). Voor wat betreft het directiesalaris worden de eisen van GDN en CBF toegepast, waarbij Woord en Daad ervoor kiest om ruim onder het maximum te blijven en de directeur-bestuurder ook conform de BBRA-systematiek te belonen. Eventuele klachten met betrekking tot (directie)beloning worden geregistreerd, persoonlijk teruggebeeld en vastgelegd op de agenda van het BO. GRI 204-1/4, 201-2/205-1 Economische aspecten. Rationale: Woord en Daad werkt met veel partijen samen, zowel publiek als privaat en beweegt zich volop in het economisch verkeer, zij het grotendeels via geëfend gericht immateriele waarden wat impact beoogd in het leven van mensen. Woord en Daad is zich bewust van de directe en indirecte economische impact van haar handelen, zowel in het Noorden als in het Zuiden. Via de PMEL/PQA systematiek worden verbanden gelegd tussen activiteiten, output, outcome en impact, zoals in de sector gebruikelijk en steeds in ontwikkeling is, waarbij Woord en Daad nauw betrokken is (bijvoorbeeld Partos Efficiency Lab, IATI) GRI 302-1/305-1 Milieu aspecten. Rationale: Woord en Daad wil vanuit duurzaamheid en rentmeesterschap zuinig met energie om gaan en emissie beperken. Zie hiervoor ook het IMVO-beleid zoals beschreven in Hoofdstuk 4.2.6. Beperking: in de projecten worden aan partnerorganisaties geen harde eisen gesteld aan emissie/energieverbruik. GRI 401-1/404-3/408-1 Sociale aspecten. Rationale: Woord en Daad wil een aantrekkelijke werkgever zijn, die kansen biedt aan personeel voor ontwikkeling. Vanuit de kernwaarden is kinderarbeid/misbruik in projecten of programma's niet toegestaan en wordt van samenwerkingspartijen vereist dat er een child protectie policy van toepassing is en kent tevens richtlijnen in het omgaan met kinderen in programma's door Woord en Daad staf en donateurs. Daarnaast is in 2019 een genderbeleid ontwikkeld (zie Hoofdstuk 4.2.7) NGO-supplement. Rationale: Woord en Daad onderkent het belang van de topics van het NGO-supplement voor haar werk	

Economische aspecten

GRI 201-1	Economische waarde, gegenereerd en verdeeld	Waardecreatiemodel, Hoofdstuk 5 Financiële verantwoording
GRI 201-4	Bijdragen van de overheid	Hoofdstuk 2 Dynamiek in het werkveld, Hoofdstuk 5 Financiële verantwoording
GRI 203-2	Significante indirecte economische impact	Hoofdstuk 2 Dynamiek in het werkveld; Hoofdstuk 3 Verantwoorden, leren en innoveren; Hoofdstuk 4 Organisatie en bestuur; Bijlage 8 Stakeholders en netwerken
GRI 205-1	Beoordeling risico op corruptie	Hoofdstuk 4.1.3 Integriteit; Bijlage 6 Interne controle, Bijlage 7 Assurance rapport

Milieu aspecten

GRI 302-1	Energiegebruik in de organisatie	Hoofdstuk 4.2.5 MVO-beleid
GRI 305-1	Emissie	Hoofdstuk 4.2.5 MVO-beleid, Bijlage 4 Certificaat Climate Neutral Group

Referentie	Omschrijving	Vindplaats jaarverslag 2019
Sociale aspecten		
GRI 401-1	Opleiding en training personeel	Hoofdstuk 4.1.2 Medewerkers
GRI 404-3	Prestatiebeoordeling en doorgroei personeel	Hoofdstuk 4.1.2 Medewerkers
GRI 408-1	Kinderarbeid	Hoofdstuk 4.2.6 IMVO beleid
Ngo supplement		
NG01	Stakeholderbetrokkenheid	Hoofdstuk 2 Dynamiek in het werkveld, Hoofdstuk 3 Verantwoorden, leren en innoveren; , Hoofdstuk 4 Organisatie en bestuur; Bijlage 8 Stakeholders en netwerken 2019
NG02	Feedback, klachten en actie	Hoofdstuk 4.2.2 Kwaliteitsmanagement, Hoofdstuk 4.2.3 Klachten, signalen en complimenten
NG03	Monitoring, evaluatie en leren	Hoofdstuk 3 Verantwoorden, leren en innoveren; Hoofdstuk 4.1.3 Integriteit
NG04	Gender en diversiteit	Hoofdstuk 4.2.7 Genderbeleid
NG05	Bewustwording en beleidsbeïnvloeding	Hoofdstuk 2.8 Beleidsbeïnvloeding; Hoofdstuk 2.9 Bewustwording; Hoofdstuk 4.2.6 IMVO-beleid
NG06	Coördinatie met andere actoren	Hoofdstuk 2 Dynamiek in het werkveld; Hoofdstuk 3 Verantwoorden, leren en innoveren; Bijlage 8 Stakeholders en netwerken
NG07	Resource allocatie	Waardecreatiemodel, kerncijfers, Hoofdstuk 5 Financiële verantwoording
NG08	Ethische fondsenwerving	Hoofdstuk 4.1.3 Integriteit; Hoofdstuk 5 Financiële verantwoording

Assurance-rapport van de onafhankelijke accountant Bij het mvo-verslag

Aan: de raad van toezicht van Stichting Reformatorische Hulpactie Woord en Daad te Gorinchem.

Onze conclusie

Wij hebben het in het jaarverslag 2019 opgenomen Verslag Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (hierna: het MVO-verslag), van Stichting Reformatorische Hulpactie Woord en Daad te Gorinchem over het boekjaar 2019 beoordeeld. Een beoordeling is gericht op het verkrijgen van een beperkte mate van zekerheid.

Op grond van onze werkzaamheden is ons niets gebleken op basis waarvan wij zouden moeten concluderen dat het MVO-verslag geen, in alle van materieel belang zijnde aspecten, betrouwbare en toereikende weergave geeft van:

- het beleid en de bedrijfsvoering ten aanzien van het MVO-beleid; en
- de gebeurtenissen en de prestaties op dat gebied in boekjaar 2019 in overeenstemming met de rapportagecriteria zoals toegelicht in de sectie 'rapportagecriteria'.

Het MVO-verslag bestaat uit het MVO-beleid (paragraaf 4.2.5 van het jaarverslag) en de informatie waarnaar verwezen wordt, in GRI-verwijstabel, met de vindplaats van de GRI-criteria in het jaarverslag.

De basis voor onze conclusie

Wij hebben onze beoordeling met betrekking tot het MVO-verslag verricht in overeenstemming met Nederlands recht, waaronder de Nederlandse Standaard 3810N 'Assurance-opdrachten inzake maatschappelijke verslagen'. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de beoordeling van het MVO-verslag'.

Wij zijn onafhankelijk van Stichting Reformatorische Hulpactie Woord en Daad zoals vereist in de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Daarnaast hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen assurance-informatie voldoende en geschikt is als basis voor onze conclusie.

Rapportagecriteria

Het MVO-verslag dient gelezen en begrepen te worden samen met de rapportagecriteria. Stichting Reformatorische Hulpactie Woord en Daad is verantwoordelijk voor het selecteren en toepassen van deze rapportagecriteria, rekening houdend met de van toepassing zijnde wet- en regelgeving met betrekking tot verslaggeving.

De gehanteerde rapportagecriteria voor het opstellen van het MVO-verslag zijn de 'Sustainability Reporting Standards van het Global Reporting Initiative' (GRI) en de aanvullend gehanteerde rapportagecriteria zoals toegelicht op pagina 80 en 81 van het jaarverslag.

Beperkingen in de reikwijdte van onze beoordeling

In het MVO-verslag is ook informatie opgenomen die toekomstgericht is en die de vorm heeft van ambities, strategie, plannen, verwachtingen en ramingen. Inherent aan toekomstgerichte informatie is dat de werkelijke uitkomsten in de toekomst onzeker zijn. Wij geven geen zekerheid bij de veronderstellingen en de haalbaarheid van toekomstgerichte informatie in het MVO-verslag. De verwijzingen naar externe bronnen of websites in het MVO-verslag maken geen deel uit van de informatie die door ons is beoordeeld. Wij verstrekken derhalve geen zekerheid over deze informatie.

Stichting Reformatorische Hulpactie Woord en Daad is groepshoofd van verschillende organisaties. Het MVO-verslag omvat de MVO-verantwoording van Stichting Reformatorische Hulpactie Woord en Daad, en is geen integrale MVO-verantwoording van alle groepsorganisaties die in de consolidatie betrokken zijn.

Verantwoordelijkheden van het bestuur en de raad van toezicht voor het MVO-verslag

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van het MVO-verslag in overeenstemming met de rapportagecriteria zoals toegelicht in de sectie 'rapportagecriteria', inclusief het identificeren van belanghebbenden en het bepalen van materiële onderwerpen. De door het bestuur gemaakte keuzes ten aanzien van de reikwijdte van het MVO-verslag en het verslaggevingsbeleid zijn uiteengezet in het hoofdstuk 4.2.5 van het jaarverslag.

Het bestuur is ook verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing als het bestuur noodzakelijk acht om het opstellen van het MVO-verslag mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

De raad van toezicht is verantwoordelijk voor het uitoefenen van toezicht op het rapportageproces van Stichting Reformatorische Hulpactie Woord en Daad.

Onze verantwoordelijkheden voor de beoordeling van het MVO-verslag

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een beoordeling dat wij daarmee voldoende en geschikte assurance-informatie verkrijgen voor de door ons af te geven conclusie.

De werkzaamheden die worden verricht bij het verkrijgen van een beperkte mate van zekerheid zijn gericht op het vaststellen van de plausibiliteit van informatie en variëren in aard en timing van, en zijn ook geringer in omvang dan die bij een assurance-opdracht gericht op het verkrijgen van een redelijke mate van zekerheid. De mate van zekerheid die wordt verkregen bij een beoordeling is daarom ook aanzienlijk lager dan de zekerheid die wordt verkregen bij een controle.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de beslissingen die gebruikers op basis van het MVO-verslag nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze beoordelingswerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op onze conclusie.

Wij passen de 'Nadere voorschriften kwaliteitssystemen' (NVKS) toe. Op grond daarvan beschikken wij over een samenhangend stelsel van kwaliteitsbeheersing inclusief vastgelegde richtlijnen en procedures inzake de naleving van ethische voorschriften, professionele standaarden en andere relevante wet- en regelgeving.

Wij hebben deze beoordeling professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse Standaard 3810N, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen.

Onze beoordeling bestond onder andere uit:

- het uitvoeren van een omgevingsanalyse en het verkrijgen van inzicht in de relevante maatschappelijke thema's en kwesties en de kenmerken van de organisatie;
- het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte rapportagecriteria, de consistente toepassing hiervan en de toelichtingen die daarover in het MVO-verslag staan;
- het verkrijgen van inzicht in de rapporteringsprocessen die ten grondslag liggen aan het MVO-verslag, inclusief het op hoofdlijnen kennis nemen van de interne beheersingsmaatregelen, voor zover relevant voor onze beoordeling;
- het identificeren van gebieden in MVO-verslag met een hoger risico op misleidende of onevenwichtige informatie of afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude. Het op basis van deze risico-inschatting bepalen en uitvoeren van verdere werkzaamheden gericht op het vaststellen van de plausibiliteit van het MVO-verslag. Deze werkzaamheden bestonden onder meer uit:
 - het afnemen van interviews met het management en relevante medewerkers met verantwoordelijkheid voor het MVO-verslag, het MVO-beleid en prestaties;
 - het afnemen van interviews met relevante medewerkers verantwoordelijk voor het aanleveren van informatie voor, het uitvoeren van interne controles op, en het verwerken van de gegevens in het MVO-verslag;
 - het verkrijgen van assurance-informatie dat het MVO-verslag aansluit op de onderliggende administraties van de organisatie;
 - het op basis van beperkte deelwaarnemingen beoordelen van relevante interne en externe documentatie;
- het evalueren van de algehele presentatie, structuur en inhoud van MVO-verslag;
- het overwegen of het MVO-verslag, inclusief de daarin opgenomen toelichtingen, het beeld weergeeft in relatie tot het doel van de gehanteerde rapportagecriteria.

Wij communiceren met de raad van toezicht onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de beoordeling en over de significante bevindingen die uit onze beoordeling naar voren zijn gekomen.

Amsterdam, 30 maart 2020

Dubois & Co. Registeraccountants

Origineel getekend door:
G. Visser RA

BIJLAGE 6

Interne controle

Onderdeel van het handboek Administratieve Organisatie is de procedure 'Toetsing Interne Controle' (procedure 9.3.1). De interne auditor van het team Finance en Control (F&C) voert per zes maanden een toetsing uit op het functioneren van de interne beheersingsmaatregelen om risico's in processen die relevant zijn voor de posten in de jaarrekening, te redresseren tot een aanvaardbaar niveau.

Het toetsingskader van de interne controle richt zich op de kernprocessen Inkomstenverwerking, Vastleggen en afwickelen van verplichtingen, de binnenlandse en buitenlandse betalingen, de verwerking van sponsorinkomsten en het aanmaan- en incassoproces, de verwerking en beheersing van de baten van comités, postzegelverkoop en beheer stamgegevens van crediteuren. Ook vervanging van sponsorkinderen, toepassing van KvK-mandaten en CBF-regelgeving komen aan de orde.

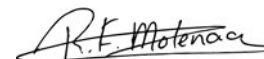
Er is sprake van zowel gegevensgerichte als systeemgerichte controles, via steekproef of integrale toetsing. Daarbij worden ook autorisaties en mandaten betrokken zoals vastgelegd in het softwarepakket. Tijdens de toetsing wordt gekeken naar correcte en volledige toepassing van de vastgestelde procedures (door de geautoriseerde personen) en vastlegging en documentatie daarvan in systemen.

De interne controleur rapporteert hierover aan de raad van bestuur en doet concrete verbetervoorstellen. De externe accountant maakt gebruik van deze verslagen en de eventuele hieraan gekoppelde acties bij de beoordeling van het functioneren van de interne controlesystematiek. Tevens wordt door hen een Assurance-rapport afgegeven waaruit blijkt dat de interne controle toetsing conform procedure heeft plaatsgevonden.

Over 2019 zijn twee toetsingen uitgevoerd. Beiden leidden tot de conclusie dat er geen noemenswaardige afwijkingen waren ten opzichte van de vastgestelde procedures en mandaten. Bij de interne controle toetsingen in 2019 is ook de opvolging van de bevindingen uit de managementletter van de externe accountant over 2018 getoetst, zoals controle en beheer van kasgelden bij winkels en tijdige en complete urenverantwoording op projecten, wat inmiddels wordt afgedwongen in het systeem.

In 2019 is een EDP audit uitgevoerd door de externe accountant. Hierin zijn zaken als toegangsbeveiliging, cyber-security en rollen en verantwoordelijkheden in de software beoordeeld en zijn aanbevelingen gedaan. Er bleek geen sprake te van grote risico's, wel zijn een aantal procedures aangescherpt en autorisaties aangepast. Tijdens de eindejaarscontrole begin 2020 is door de externe accountant vastgesteld dat alle aanbevelingen zijn opgevolgd.

Directeur-bestuurder

Rina Molenaar
December 2019

BIJLAGE 7 Assurance Rapport

Assurance-rapport van de onafhankelijke accountant

Aan: De raad van toezicht van Stichting Reformatorische Hulpaktie Woord en Daad te Gorinchem.

Opdracht en verantwoordelijkheden

Wij hebben onderzocht of het proces 'Toetspunten interne controle' (procedure 9.3.1 uit het Handboek Administratieve Organisatie), gericht op het vaststellen van de werking van de in dit proces genoemde interne controlemaatregelen, van Stichting Reformatorisch Hulpaktie Woord en Daad te Gorinchem, over het jaar 2019, in overeenstemming is met de uitgangspunten en criteria, zoals vastgelegd in dit proces.

In bijlage 6 op bladzijde 83 van het jaarverslag is een beknopte beschrijving van het proces 'Toetspunten interne controle' opgenomen.

Het bestuur van de stichting is verantwoordelijk voor de uitvoering van het proces 'Toetspunten interne controle', voor de werking van de interne controleprocedures die conform dit proces uitgevoerd moeten worden en voor het nemen van maatregelen wanneer deze procedures niet effectief werken.

Het is onze verantwoordelijkheid hierover assurance te verstrekken.

Oordeel

Naar ons oordeel is het proces 'Toetspunten interne controle', in alle van materieel belang zijnde aspecten, uitgevoerd in overeenstemming met de uitgangspunten en criteria, zoals vastgelegd in procedure 9.3.1 uit het Handboek Administratieve Organisatie en heeft daarmee effectief gewerkt. Dit oordeel is onderworpen aan de inherente beperkingen die elders in dit assurance-rapport zijn genoemd.

Werkzaamheden

Wij hebben ons onderzoek verricht in overeenstemming met Nederlands recht, waaronder de Nederlandse Standaard 3000A, 'Assurance-opdrachten anders dan opdrachten tot controle of beoordeling van historische financiële informatie (attest-opdrachten)'. Dienovereenkomstig dienen wij ons onderzoek zodanig te plannen en uit te voeren, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat sprake is van een effectieve werking van het proces 'Toetspunten interne controle'.

Ons onderzoek omvatte de volgende werkzaamheden:

- Kennis nemen van de procesbeschrijving 'Toetspunten interne controle' uit het Handboek Administratieve Organisatie en van de opzet van de interne controlemaatregelen die in dit proces genoemd worden, alsmede de risico's, maatregelen, doel van de maatregelen, de werkwijze en vastlegging van de bevinding van de interne toetsingen;
- Het inwinnen van inlichtingen bij medewerkers die betrokken zijn bij de uitvoering van het proces 'Toetspunten interne controle';

- Het herhalen van de uitgevoerde interne controlemaatregelen teneinde vast te stellen dat de bevindingen die gerapporteerd zijn over de werking van de interne controles juist zijn. Daarbij hebben wij inspecties uitgevoerd op de onderliggende processen en uitkomsten daarvan;
- Het vergelijken van de bevindingen van de uitkomsten van de 'Toetspunten interne controle' met de bevindingen van de werkzaamheden die wij uitvoeren gericht op de effectieve werking van interne controleprocedures, die wij als onderdeel van de controle van de jaarrekening testen;
- Het kennis nemen van de rapportages die naar aanleiding van het proces 'Toetspunten interne controle' tweemaal per jaar opgesteld worden.

Inherente beperkingen

Wij wijzen erop dat de volgende inherente beperkingen verbonden zijn aan onze opdracht:

- Ons onderzoek ziet alleen toe op het toetsen van het proces 'Toetspunten interne controle'. Dit proces toetst een selectie van de interne controleprocedures binnen de stichting maar niet alle interne controleprocedures;
- Ons onderzoek geeft geen oordeel over de werking van de processen zelf, die door de stichting in het kader van het proces 'Toetspunten interne controle' getoetst worden. De uitkomst van het proces 'Toetspunten interne controle' kan zowel zijn dat de getoetste processen effectief werken, maar ook dat dit niet het geval is;
- Ons onderzoek heeft betrekking op de werking van het proces 'Toetspunten interne controle' over een historische periode. Dit betreft de werking van deze procedures over het boekjaar 2019, die uitgevoerd is in de periode tussen oktober 2019 tot en met maart 2020. De toetsing over deze historische periode geeft geen zekerheid over de effectiviteit van het proces voor een toekomstige periode.

Wij zijn onafhankelijk van Stichting Reformatorische Hulpaktie Woord en Daad zoals vereist in de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij passen de 'Nadere voorschriften accountantskantoren ter zake van assurance-opdrachten RA's' toe. Op grond daarvan beschikken wij over een samenhangend stelsel van kwaliteitsbeheersing, inclusief vastgelegde richtlijnen en procedures inzake de naleving van ethische voorschriften, accountantsstandaarden en andere relevante wet- en regelgeving. Wij zijn van mening dat de door ons verkregen assurance-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Amsterdam, 30 maart 2020

Dubois & Co. Registeraccountants

Origineel getekend door:
G. Visser RA

BIJLAGE 8

Stakeholders en netwerken 2019

Naam organisatie of netwerk	Aard samenwerking
Brancheorganisaties en brede netwerken	
EU-Cord, Europees netwerk voor christelijke organisaties actief in noodhulp en ontwikkelingssamenwerking	Actieve participatie in trajecten van EU-Cord rond beleidsbeïnvloeding in Brussel (met name ten aanzien van beleidscoherentie) en institutionele fondsen. Daarnaast is er regelmatig uitwisseling op het terrein van EU-regelgeving m.b.t. financiën en auditing.
Coöperatie PerspActive	Samenwerkingsverband met strategische doelstelling om waar relevant en mogelijk samen te werken in programma's in het Zuiden en daarvoor financiering te realiseren. Directeur-bestuurder van Woord en Daad is bestuurslid van PerspActive.
Partos, branchevereniging voor particuliere internationale samenwerking in Nederland	Directeur-bestuurder van Woord en Daad is bestuurslid van Partos. Participatie in verschillende werkgroepen en netwerken voor uitwisseling. Participatie in lobbynetwerk Partos op onderwerp beleidscoherentie en samenwerking met Partos en Foundation Max van der Stoep in project 'Ready for Change'; Kennissuitwisseling tijdens bijeenkomsten over uiteenlopende relevante onderwerpen.
Prisma, vereniging van christelijke organisaties op terrein van ontwikkelingssamenwerking en diaconaat	Platform voor christelijke ontwikkelingsorganisaties voor bezinning, discussie en opinievorming. Participatie in bezinning, lobby, communicatie en bewustwording. Inhoudelijke en strategische bijdrage aan koers vereniging Prisma.
Samenwerking rond programma's in het Zuiden	
AgriProFocus (APF), netwerk dat zich richt op het bevorderen van boerenondernemerschap	Agri-ProFocus is een netwerk van organisaties en bedrijven dat zich richt op versterking van boerenondernemerschap in ontwikkelingslanden. Woord en Daad participeert in de ledenraad en draagt bij aan lobbyactiviteiten. Daarnaast hebben we contact met de Agri Hubs in met name Benin, Oeganda en Ethiopië. Samenwerking richt zich op uitwisseling, leren en beleidsbeïnvloeding.
Netherlands Water Partnership (NWP)	Het NWP brengt actoren in de Nederlandse watersector samen (bedrijfsleven, waterschappen, ngo's) en ondersteunt de watersector bij export en internationale samenwerking. Woord en Daad is actief lid van dit platform.
Christelijk Noodhulp Cluster (Dorcas, EO Metterdaad, Red een Kind, Tear, Woord en Daad en ZOA)	Coördinatie en samenwerking van noodhulpacties. In 2019 betrof het noodhulpprogramma's in Indonesië, Jemen, Mozambique en Zuid-Soedan.
Incluvest bv	Investeringsmaatschappij gericht op inclusief investeren in ontwikkelingslanden. Strategisch partnerschap in het kader van implementatie van het programma Agri-business en het aantrekken van externe projectfinanciering in de vorm van leningen en investeringen.
PUM (Programma Uitzending Managers), uitzending van senior experts naar het Zuiden	PUM koppelt bedrijven uit ontwikkelingslanden en opkomende markten, op hun verzoek, aan Nederlandse professionals die hun jarenlange ervaring onbetaald inzetten. Woord en Daad heeft een samenwerkingsovereenkomst getekend met PUM en maakt daar naar behoefte gebruik van.
Netwerken voor beleidsbeïnvloeding	
Coordination Europe-Haiti	Coordination Europe-Haiti is een netwerk van zo'n 13 leden uit acht Europese landen, dat sinds 2004 bestaat. Het platform lobbyt bij de EU voor duurzame ontwikkeling in Haïti. Thema's zijn: democratie en mensenrechten, transparantie van de EU hulp, coherentie tussen hulp en handel, voedselzekerheid en rurale ontwikkeling. Sinds 2011 is Woord en Daad voorzitter.

Naam organisatie of netwerk	Aard samenwerking
CONCORD	CONCORD is het grootste Europese NGO netwerk (2600 leden), actief in Brussel om te lobbyen rond het ontwikkelingsbeleid van de EU. Woord en Daad is, namens EU CORD, sinds 2014 actief lid van de werkgroepen voor beleidscoherentie (steering group Policy Coherence for Development) en handel (Trade Reference Group).
Overige netwerken	Geregelde samenwerking in kader van beleidsbeïnvloeding met: Better Care Network, Sharenet, Dutch Coalition for Disability and Development, lobbygroep van Partos
Kennisinstellingen	
ACACIA Water	Kennispartner op integraal waterbeheer voor het WASH programma van Woord en Daad.
Christelijke Hogeschool Ede	CHE, Lelie zorggroep en Woord en Daad doen samen met onderzoekers van het lectoraat Bezieling en Professionaliteit van de CHE onderzoek naar de relatie tussen christelijke geloof en professioneel handelen.
Driestar Educatief	Strategische samenwerking die zich richt op kwaliteitsversterking van onderwijs in ontwikkelingslanden en bewustwording. Tot 2015 werd samengewerkt binnen het traject Edu4Change en binnen het lectoraat Christelijk Leraarschap. Vanaf 2016 wordt samenwerking vooral vorm gegeven binnen het programma INCE.
Practica Foundation	Practica Foundation is actief in toegepast onderzoek, ontwikkeling en commerciële toepassing van technologie op het gebied van water en energie in ontwikkelingslanden. Ze is een kennispartner voor het WASH programma van Woord en Daad.
The Broker	The Broker is organisatie die als verbinder actief op de thema's mondialisering en ontwikkeling en binnen een netwerk van overheden, ngo's, bedrijven en kennisinstellingen. Woord en Daad werkt regelmatig samen met The Broker om toegang tot structurele kennis te borgen.
Institute for Population Studies van Mekelle University, Ethiopië	Kennispartner binnen het migratieprogramma dat Woord en Daad met andere partners uitvoert in Zuid-Ethiopië.
Mekelle University (faculty groups on hydrology), Ethiopië	Kennispartner, samen met het Water Bureau van de Ethiopische overheid, binnen het WASH project in Tigray, Ethiopië.
Netwerken rond fondsenwerving	
Centraal Bureau Fondsenwerving (CBF)	Het CBF is de toezichthouder voor goede doelen in Nederland en geeft het keurmerk 'de Erkenning' uit aan goede doelen die voldoen aan strenge kwaliteitseisen. Woord en Daad is lid van CBF.
Goede Doelen Nederland (GDN)	GDN is een organisatie die haar leden, de goede doelen van Nederland, helpt met uiteenlopende zaken, zoals de bedrijfsvoering en het bevorderen van transparantie. Woord en Daad is lid van GDN.
VOxImpulse	Stichting die financiële ondersteuning biedt aan organisaties en projecten rond de thema's 'water' en 'ondernemerschap' in Nederland, Bangladesh, en sub-Sahara Afrika.
Netwerken rond bewustwording	
Calvin College, Driestar College, Driestar Hogeschool, Hoornbeek College, Van Lodenstein College, Wartburg College	Met deze scholen wordt samengewerkt in het kader van bewustwordingsactiviteiten en uitwisseling tussen Nederlandse (vak-)scholen en (vak-)scholen in het Zuiden (zowel studenten als docenten).
Kerkelijke jeugdbonden, HHJO, HJW, JBGG en LCJ	Met deze jeugdbonden wordt jaarlijkse een dankdagkalender samengesteld en uitgebracht.

Lijst van gebruikte afkortingen

ARA	Asian Regional Alliance
BBRA	Bezoldigingsbesluit Rijksambtenaren
BSD	Basis Score voor Directiefuncties
HARA	Haitian Regional Alliance in Centraal-Amerika
IAD	Inclusive Agribusiness Development
IMVO	internationaal maatschappelijk verantwoord ondernemen
INCE	International Network for Christian Education
iWET	Inspiring Water Entrepreneurship in Tigray
LARA	Latin American Regional Alliance
MTO	medewerkerstevredenheidsonderzoek
MVO	maatschappelijk verantwoord ondernemen
ngo	non-gouvernementele organisatie
OR	Ondernemingsraad
PMA	Planning, monitoring en auditing
PMEL	Planning, monitoring, evaluation, learning
SDG's	Sustainable Development Goals (duurzame ontwikkelingsdoelen)
SDGP	SDG-Partnerschapfaciliteit
SWOT	Strengths, Weaknesses, Opportunities and Threats (sterktes, zwaktes, kansen en bedreigingen)
TVET	Technical and Vocational Education and Training
WARA	West African Regional Alliance
WASH	Water, sanitatie en hygiëne

Overzicht core partnerorganisaties

Dit overzicht laat zien wat de core partnerorganisaties zijn waar Woord en Daad mee samenwerkt. Daarnaast werken wij samen met een breed scala van netwerken, allianties en consortia.

Partner	Land	Alliantie
AEAD	Burkina Faso	WARA
AESEB	Burkina Faso	WARA
AMG Haïti	Haïti	HARA
AMG India	India	INRA
AMG Philippines	Filippijnen	ARA
AMG Guatemala	Guatemala	CLARA
ADP	Oeganda	KUSSRA
CCT	Filippijnen	ARA
CSS	Bangladesh	ARA
Conviventia	Colombia	CLARA
CTF	Sierra Leone	WARA
COUNT	India	INRA
CRECH	Haïti	HARA
CREDO	Burkina Faso	WARA
DEDRAS	Benin	WARA
EFSL	Sierra Leone	WARA
FDB	Tsjaad	WARA
HOPE	Ethiopië	GHARA
Hope for Justice	Ethiopië	GHARA
Mfesane	Zuid-Afrika	SARA
ODE	Burkina Faso	WARA
P&A	Haïti	HARA
PCAR	Tsjaad	WARA
Restavek Freedom	Haïti	HARA
TWA	Ethiopië	GHARA
WDI	India	INRA
YGRO	Sri Lanka	ARA

COLOFON

Woord en Daad

Postbus 560
4200 AN Gorinchem
Tel. 0183-611800
Fax 0183-611808
info@woordendaad.nl

Woord en Daad is een Algemeen Nut Beogende Instelling. Voor testamentaire beschikkingen luidt ons adres: Stichting Reformatorische Hulpactie Woord en Daad, gevestigd te Gorinchem. Onze stichting is ingeschreven onder nummer 41118168 bij de Kamer van Koophandel te Utrecht en staat onder controle van een register-accountant. Onze bankgegevens zijn Rabobank NL64 RABO 0385 487088 t.n.v. Woord en Daad, Gorinchem.

Vormgeving en productie

BladenMakers, Nijkerk

Fotografie

Huibert van den Bos, Medair, Jaco Klamer, Carel Seldenthuis, Jilke Tanis, Corjan Rink, Woord en Daad

Bekijk het jaarverslag online:
woordendaad2019.inzine.nl